

T.C.
Hitit Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

ŞEYH SAFVET'İN TASAVVUF DERGİSİ'NDEKİ YAZILARINDA
TASAVVUFÎ KAVRAMLARA BAKIŞI

Zekiye Berrin HACİİSMAİLOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2012

**ŞEYH SAFVET'İN TASAVVUF DERĐİSİ'NDEKİ YAZILARINDA
TASAVVUFİ KAVRAMLARA BAKIŞI**

Zekiye Berrin HACIİSMAİLOĞLU

Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞİMŞEK

Çorum 2012

KABUL VE ONAY

Zekiye Berrin HACIİSMAİLOĞLU tarafından hazırlanan “Şeyh Safvet’in Tasavvuf Dergisi’ndeki Yazılarında Tasavvufî Kavramlara Bakışı” başlıklı bu çalışma, 03.10.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞİMŞEK (Başkan-Danışman)

Doç. Dr. Ahmet Cahit HAKSEVER

Doç. Dr. Hasan Yücel BAŞDEMİR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Gülen ELMAS ARSLAN

Enstitü Müdürü

HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (10.09.2012)

Zekiye Berrin HACİİSMAİLOĞLU

ÖZET

HACIİSMAİLOĞLU, Zekiye Berrin, Şeyh Safvet'in Tasavvuf Dergisi'ndeki Yazılarında Tasavvufî Kavramlara Bakışı (Yüksek Lisans Tezi), Çorum 2012.

Şeyh Safvet ismiyle tanınan Mustafa Safvet (Yetkin) Efendi (ö. 1950), Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında milletvekilliği de yapmış, tasavvufî çevrelerde önemli bir sima olarak kabul edilen mutasavvıflarımızdandır. Yaşadığı XX. yüzyılın başları Osmanlı Devleti'nin sona erdiği, Cumhuriyet'in kurulduğu ve siyasî, ilmî, fikrî değişimlerin olduğu bir dönemdir. Şeyh Safvet Efendi'nin böyle bir dönemde çıkardığı "Tasavvuf" dergisi siyasî ve ilmî olarak ayrı bir öneme sahiptir.

Bu çalışmada, Şeyh Safvet Efendi'nin hayatı, eserleri, Tasavvuf dergisi ve yazılarındaki tasavvufî kavramlara bakışı hakkında bilgi verilmiştir.

İki bölümden oluşan tezin ilk bölümünde Şeyh Safvet Efendi'nin hayatı, eserleri, 1911 yılında çıkarmaya başladığı Tasavvuf dergisi ve bu dergideki makaleler konu edinilmiştir.

İkinci bölümde ise Şeyh Safvet'in Tasavvuf dergisininin 1-35 sayılarındaki "İstılâhât-ı Sûfiyye" başlığını taşıyan yazılarında ve diğer makalelerinde ele alınan tasavvufî kavramlar tespit edilerek bu kavramlara bakışının tahlili yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Şeyh Safvet Efendi, Tasavvuf, Osmanlı Dönemi, Cumhuriyet Dönemi, Tasavvufî İstilah.

ABSTRACT

HACIİSMAİLOĞLU, Zekiye Berrin, The View of Sheikh Safvet on Sufic Concepts in His Articles in the Journal of Tasavvuf (Master's Thesis), Çorum 2012.

Mustafa Safvet (Yetkin) widely known as Sheikh Safvet, who was one of the Members of the Parliament in the late period of Ottoman Empire and the early Republican period. He lived in a period thus in which Ottoman Empire collapsed; the Turkish Republic was established and emerged significant political, scientific and intellectual shifts. Hence, the Journal of Tasavvuf published by Sheikh Safvet had a great importance in terms of politics and science.

The aim of this thesis is to give information about the life of Sheikh Safvet and his works and also to point out his views on sufic concepts in his veriw writings.

The thesis contains two sections firstly; Sheikh Safvet's life and his works; the Journal of Tasavvuf that he began to publishing in 1911 and articles in this Journal will be stated. In the second section, the sufic concepts, which were discussed by Sheikh Safvet in his essays, entitled as "Islahât-ı Sûfiyye" from issues of the Journal of Tasavvuf 1 to 35 and his various articles, will be identified and his views on these concepts will be analyzed.

Keywords: Sheikh Safvet, Sufism, the Ottoman Period, the Republican Period, concepts of Sufism.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEYH SAFVET'İN (MUSTAFA SAFVET YETKİN)

HAYATI VE ESERLERİ

1. HAYATI	4
2. ESERLERİ	8
2.1 Kitaplar	8
2.2. Makaleler	10
3. TASAVVUF DERGİSİ.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEYH SAFVET'İN TASAVVUF DERGİSİNDEKİ YAZILARINDA TASAVVUFÎ KAVRAMLARA BAKIŞI

1.TASAVVUFÎ KAVRAMLAR	16
1.1. Sûfî ve Tasavvuf	18
1.2. İlm-i Ledün (İlm-i Esrâr)	20
1.3. Tarîkat	21

1.4. Şeyh/Mürşid ve Derviş/Mürid	22
1.5. Vakt.....	25
1.6. Hâl.....	27
1.7. Makâm	28
1.8. Tevbe	30
1.9. Zühd	31
1.10. Tevekkül	31
1.11. Kanaat	32
1.12. Uzlet ve Halvet	33
1.13. Zikir	34
1.14. Sabır	36
1.15. Murakabe	37
1.16. Rıza	38
1.17. Kabz ve Bast	40
1.18. Heybet ve Üns.....	42
1.19. Vecd	43
1.20. Tevâcüd.....	44
1.21. Vücûd.....	45
1.22. Cem' ve Fark	46
1.23. Cem'u'l-Cem'	48
1.24. Fark-ı Sâni.....	48
1.25. Fenâ ve Bekâ.....	49
1.26. Gaybet ve Huzûr	51
1.27. Sekr ve Sahv	52
1.28. Rûh.....	53

1.29. İbtîlâ (Belâ).....	55
1.30. Hased	57
1.31. Kibir ve Gurur.....	57
1.32. Mahabbet	58
1.33. Edep	61
1.34. Adl	62
1.35. İhsân.....	63
1.36. Avâlim-i Külliye	64
SONUÇ	66
KAYNAKÇA	68
EKLER	71
EK-1	71
EK-2	75

KISALTMALAR

- age** : Adı geçen eser.
- agm** : Adı geçen makale.
- b.** : bin.
- bk.** : Bakınız.
- c.** : Cilt.
- c.c** : Celle Celâluhû.
- çev.** : Çeviren.
- DİA** : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Ef.** : Efendi.
- h.** : Hicrî.
- Haz.** : Hazırlayan
- Hz.** : Hazreti.
- Ktp.** : Kütüphanesi.
- nşr.** : Neşreden.
- ö.** : Ölüm.
- s.** : Sayfa.
- (s)** : Sallallahu aleyhi ve selem.
- ss.** : Sayfa sayıları.
- tahk.** : Tahkik.
- TBMM:** Türkiye Büyük Millet Meclisi.
- TDV** : Türkiye Diyanet Vakfı.
- ts.** : Tarih yok.

ÖNSÖZ

Tasavvuf, Hz. Peygamber'in şahsında temsil edilen manevi hayatın uygulama, fikir ve müessese olarak günümüze kadar ulaşmış şeklidir. Tasavvuf nazari boyutu da olmakla birlikte daha çok tecrübeye dayalı bir anlayıştır.

Bir bilim dalını diğerlerinden ayıran unsurların belli olması için ona ait kavramlar oluşturulmakta ve bunlar doğrultusunda fikriyat ortaya konulmaktadır. Her ilmin mensupları kullandıkları kavram ve terimler sayesinde kendilerine ait anlamların muhataplarınca daha iyi anlaşılmasını sağlarlar. Bütün ilim ve sanat dallarında var olan kavramlar tarihî seyri içinde tasavvuf ilminde de var olmuştur. Ancak tasavvuf, bir hâl ilmi olduğu için, her mutasavvıf yaşadığı manevî tecrübeler ve bulunduğu zaman ve mekân şartlarına göre tanımlamalar yapmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin son zamanları, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşamış ve önemli siyasî görevlerde de bulunmuş olan Şeyh Safvet Efendi 1911 (h.1329) yılında çıkarmaya başladığı *Tasavvuf* isimli mecmuada "İstılâhât-ı Sûfîyye" başlıklı bir bölüm tahsis etmiş ve bazı tasavvufî kavramların tanımlarını yapmıştır. Biz de çalışmamızda bu kavramları ele alarak tarihî süreç içerisinde bu terimlere yüklenen anlamlarda ne gibi değişimler olmuş, Şeyh Safvet bunları nasıl tanımlamış ve bunlara ne gibi açıklamalar kazandırmış, tespit etmeye çalıştık.

Çalışmamızın giriş kısmında Şeyh Safvet'in yaşadığı dönemin siyasî, kültürel ve dinî özelliklerine değindik ve sonra ilk bölümde Şeyh Safvet Efendi'nin doğduğu yer ve zaman, aldığı eğitimler, bulunduğu memuriyetler, siyasî görevleri ve eserleri hakkında bilgi verdik. Daha sonra kendisinin imtiyaz sahibi ve başmuharriri olduğu *Tasavvuf* dergisini geniş bir şekilde tanıtmaya çalıştık.

İkinci bölümde ise Mustafa Safvet Efendinin *Tasavvuf* dergisindeki yazılarındaki tasavvufî kavramları tespit ederek bunlara yönelik müellifin tanım ve değerlendirmelerine yer verdik. Her kavramı açıklarken tasavvufî literatürden yararlanarak konu bütünlüğü

sağlamaya gayret ettik. Kavramları ele alırken belli bir tasnife gitmeyerek kavramların birbiriyle ilişkisine göre bir sıralama yaptık.

Bu çalışmayı hazırlarken maddi ve manevî her türlü yardımı gösteren başta tez danışmanım, değerli hocam Doç. Dr. Halil İbrahim Şimşek'e, teşvik ve desteklerini esirgemeyen hocalarım Doç. Dr. Ahmet Cahit Haksever ve Doç. Dr. Hasan Yücel Başdemir'e, ayrıca kendi kütüphanesinde bulunan tasavvufî eserlerden bir kısmını şahsıma hediye eden kıymetli hocam Doç. Dr. Kaşif Hamdi Okur'a ve yararlandığım tüm hocalarıma, arkadaşlarıma ve aileme teşekkürü bir borç bilirim. Alanımıza bir nebze olsun katkı sağlayacağı düşüncesiyle gayret ettim. Her insan ürünü gibi bu çalışmada da hatalar olabilir, iyi niyetli ve geliştirici eleştiriler şahsımı mutlu kılacaktır.

Zekiye Berrin HACIİSMAİLOĞLU

Çorum 2012

GİRİŞ

Safvet Efendi, 1866-1950 yılları arasında yaşamış bir mutasavvıftır. Yaşadığı yılları kapsayan Osmanlı Devleti'nin son ve Cumhuriyet'in ilk dönemini oldukça çalkantılıdır. Bilindiği üzere bir kişinin yetişmesinde ve görüşlerinin oluşmasında yaşadığı dönemin etkisi büyüktür. Bu yüzden Safvet Efendinin hayatına ve *Tasavvuf* dergisindeki tasavvufî kavramlara bakışına geçmeden önce yaşadığı döneminin siyasî, kültürel ve dinî özelliklerine kısaca değineceğiz.

Safvet Efendinin yaşadığı zaman diliminde Osmanlı Devleti'nde beş padişah ki bunlar sırasıyla I. Abdülaziz (1861-1876), V. Murad (1876-1876), II. Abdülhamid (1876-1909), V. Mehmed (Reşad) (1909-1918) ve VI. Mehmed (Vahideddin) (1918-1922), ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da cumhurbaşkanları Mustafa Kemal Atatürk (1923-1938) ve İsmet İnönü (1938-1950) yönetimlerde bulunmuşlardır.

19. yüzyılın son çeyreği ile 20 yüzyılın ilk 15 yılı Osmanlı Devleti'nin hem iç hem de dış güçlere karşı ayakta kalmaya çalıştığı bir dönemdir. Bu dönemde Osmanlı Devleti, kendini parçalamak isteyen devletlere karşı büyük mücadeleler vermiştir. Aynı zamanda devlet içinde, kendilerine 'Jön Türkler' adı verilen bir kısım aydın İttihad ve Terakki Cemiyeti'ni kurarak II. Abdülhamid yönetimine muhalefet hareketine başlamışlardır. Baskılar sonucunda 24 Temmuz 1908 yılında II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve yaklaşık bir yıl sonra da II. Abdülhamid dönemi sona ermiş ve 1876 tarihli Anayasa'ya (Kanuni Esasi) göre kurulmuş olan Meclis-i Mebusan'da (Parlamentarler Meclisi'nde) İttihad ve Terakki Cemiyeti büyük çoğunluğu sağlamıştır.

II. Meşrutiyet ile yönetimi ele geçiren İttihad ve Terakki Cemiyeti yöneticileri memleketin halini daha da kötüye götürerek Osmanlı Devleti'ne bağlı birçok toprağın elden çıkmasına sebep olmuşlardır. Balkan Savaşları (1912-1913) ve ardından da I. Dünya Savaşı'nın (1915) patlak vermesi ile devletin tüm toprakları işgal edilmiş ve buna tepki olarak Anadolu'da Milli Mücadele dönemi başlamıştır. Milli Mücadele döneminde yapılan savaşlar sonucunda Anadolu toprakları işgalden kurtarılmış, 23 Nisan 1920'de Türkiye

Büyük Millet Meclisi kurulmuş ve 29 Ekim 1923'te Atatürk'ün öncülüğünde Cumhuriyet ilan edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından birçok köklü inkılaplar yapılmıştır. İlk olarak 3 Mart 1924'te halifelik kaldırılmış ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmış, aynı yıl Teşkilatı Esasiye Kanunu kabul edilmiş ve Şer'iyye Mahkemeleri kapatılmıştır. 25 Kasım 1925'te Şapka Kanunu ilan edilmiş, 30 Kasım 1925'te tekke ve zaviyeler, 1926'da ise medreseler kapatılmış, 1928'de ise Harf Devrimi yapılmıştır.

Yukarıda sözü edilen dönemdeki siyasî gelişmeler dinî ve kültürel hayatı da derinden etkilemiştir. Osmanlı'da II. Mahmut dönemindeki yapılan ıslahatlar sonucunda tarikatlarla karşı bazı olumsuz tavırlar alınmış ve bu uzun bir süre boyunca da devam etmekte idi. Bu yüzden tasavvufî düşünceyi benimseyen aralarında Şeyh Safvet'in de bulunduğu birçok kişi, kendilerine daha rahat bir ortam sağlanacağı düşüncesiyle I. ve II. Meşrutiyeti açıkça desteklemişlerdir.

Meşrutiyet'in sonucunda söz sahibi olan İttihad ve Terakki, tarikatların ve sûflilerin büyük desteklerini almalarına rağmen bu ilişkilerini koruma konusunda hassas davranmamıştır. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte tekkelerle ilgili yapılması beklenen ıslah çalışmaları daha çok tekkelerin kapatılması ve bunların tasfiye edilmesi yönünde girişimlere yönelmiştir. Bu durum tekke mensuplarının İttihad ve Terakki Cemiyeti'nden uzaklaşmalarına neden olmuştur.¹

İttihad ve Terakki'deki büyük çoğunluğun görüşüne göre tekke ve zaviyeler bir zamanlar memleket için çok faydalı hizmetlerde bulunmuş, fakat artık bu tekkeler birer miskinlik kaynağı haline gelmiştir. Bu yüzden Meclis-i Mebusan'da ilk olarak devlet tarafından tekkelere ödenen aşure parasının kesilmesi kararı çıkarılmıştır.² Daha sonra İstanbul'da ve memleketin her tarafındaki tekke mensuplarının bağlı bulunduğu resmî makam olan Meclis-i Meşayih'a karşı takınılan olumsuz tavır da tasavvuf erbâbını İttihad ve Terakki'ye karşı hayal kırıklığına uğratmıştır.³ İttihad ve Terakki'nin tekkelere karşı takındığı bu tutum ileride tekke ve zaviyelerin kapatılmasına zemin hazırlamıştır.

1 Ahmet Cahit Haksever, *Modernleşme Sürecinde Mevlevîler ve Jön Türkler*, İstanbul 2009, s. 123.

2 Haksever, *age*, s.123.

3 Haksever, *age*, s. 126.

II. Abdülhamid dönemindeki bazı özel şartlardan dolayı istediğini yazamayan ve istedikleri şekilde bir araya gelemeyen kimseler, II. Meşrutiyet ile birlikte bir araya gelme, cemiyet kurma, gazete ve dergi çıkarma faaliyetlerini rahatlıkla sürdürmüşlerdir.

II. Meşrutiyet'in getirdiği serbestlik ile birçok cemiyetler kurulmuş, dergi ve gazeteler yayın hayatına başlamışlardır. Tasavvufî çevrede de dervişlerin hak ve vazifelerini korumak, tarikatlar arasındaki bağı güçlendirmek amacıyla bir cemiyet kurmak istenmiş ve yoğun gayretler sonucunda 'Cemiyet-i Sûfiyye' isimli bir dernek oluşturulmuştur.

Osmanlı'nın son döneminde dergi ve gazete yayıncılığı oldukça yaygındır. Ancak yayınlanan dergilerde tasavvuf ve mutasavvıflara karşı sergilenen soğuk tavır sonucunda tasavvufî dergilerin de çıkarılması zarureti hissedilmiştir. Neticede Ceride-i Sûfiyye (yayına başlama tarihi: 1909), Muhibbân (yayına başlama tarihi: 1909), Hikmet (yayına başlama tarihi: 1910), Tasavvuf (yayına başlama tarihi: 1911), Mahfil (yayına başlama tarihi: 1919) ve Mihrâb (yayına başlama tarihi: 1920) gibi mecmualar tasavvuf ve tekke kültürünün topluma aktarılması, onun ihyası amacıyla yayınlanmaya başlamıştır. Ancak bu dergiler arasında Ceride-i Sûfiyye hariç diğerleri maddî sebepler dolayısıyla uzun süreli olamamışlardır. Ayrıca bu dönemde Tasavvuf ile Cemiyet-i Sûfiyye ve Muhibbân ile Cemiyet-i İttihad-ı Sufiyye arasında yakın bir ilişkinin olduğu da görülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEYH SAFVET'İN (MUSTAFA SAFVET YETKİN) HAYATI VE ESERLERİ

Safvet Efendi Osmanlı Devleti'nin son, Cumhuriyet'in ilk 30 yılını kapsayan dönemde yaşamıştır. Bu zaman zarfında eğitimini ve tasavvufî terbiyesini müteakiben birçok görev üstlenmiş olan bir zâttır. Döneminin pek çok olayına şahitlik etmiş, yazı hayatında önemli izler bırakmış ve siyasî tavırlarıyla dikkat çemiş bir kişi olan Safvet Efendinin tasavvufî görüşlerine geçmeden hayatı ve eserleri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Tezimizin ana konusu olan Safvet Efendinin tasavvufî kavramlara bakışını ele almadan önce hayatını ve eserlerini incelemeyi uygun bulduk.

1. HAYATI

Asıl adı Mustafa Safvet Kemal'dir.⁴ Soyadı kanunundan sonra Mustafa Safvet Yetkin ismini almıştır. Safvet Efendi 20 Teşrînisânî 1282 (2 Aralık 1866)* tarihinde Urfa'nın Hacı Gazi Mahallesi'nde doğdu. Babası Musul'un Erbil Kasabası'ndan gelen Urfa Halvetî Dergâhı postnişini Abdulkadir Efendi, annesi Zehra Hanımdır.⁵ Babasının dergâh şeyhi olmasından hareketle Safvet Efendinin tasavvufî hayatın yaşandığı bir ortamda yetiştiğini söyleyebiliriz.

Safvet Efendi ilk dinî bilgilerini babası Abdulkadir Efendiden tahsil etmiştir. İlk dönem eğitimini babasının tespit ettiği hocalardan dersler alarak 1875'te tamamlamıştır.⁶ Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Daha sonra memleketindeki birçok hocadan dinî ilimlere

4 Soyadı kanunu çıktıktan sonra Kemâl sözcüğünü Türkçeleştirerek Yetkin soyadını almışlardır. Bk. Sabri Dişli, "Lakâp'dan Soyadına", www.sanliurfa.com/v1/modul/yazar/yazdir.php?id=3068, (Erişim Tarihi: 10.11.2011).

* Metin ve dipnotlarda geçen Hicrî ve Rûmî takvime ait tarihlerin Milâdî takvime çevrilmesinde Türk Tarih Kurumu'nun <http://193.255.138.2/takvim.asp> internet adresinde bulunan program kullanılmıştır.

5 Kasım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM II. Dönem: 1923-1927, TBMM Vakfı Yayınları-1995, c. III s. 776.

6 Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, s. 106.

dair çeşitli dersler almıştır. İleri düzeyde ilim tahsilini gerçekleştirmek üzere Mısır'a gidip Kahire'deki Camiu'l-Ezher'e (Ezher Üniversitesi) devam etmiş ve burada dört yıl İslamî ilimlere dair dersler alarak mezun olmuştur. Ezher'i bitirdikten sonra Urfa'ya dönerek⁷ Urfa'nın eski müftüsü Hacı Abdülâtif Efendinin ders halkasına katılarak dinî ilimlerden çeşitli eserleri okuyarak icâzet almıştır.⁸

Arapça ve Farsça'yı çok iyi derecede bilen Safvet Efendi, memuriyet hayatına Ağustos 1318 (1902) tarihinde Urfa Mekteb-i İdadisi'nde Farsça ve Ahlak dersleri muallimliği ile başlamıştır. Teşrinievvel 1324 (1908) tarihinde bu görevinden ayrıldı.⁹ Mart 1324 ile Teşrinisânî 1324 (1908-1909) arasındaki dönemde bir ara Urfa bidâyet mahkemesi âzâlığı vazifesinde de bulunmuştur.¹⁰

Safvet Efendi bir yandan memleketinde ve daha sonra Mısır'da ilim tahsilini gerçekleştirirken diğer yandan babasının dizinin dibinde başladığı tasavvufî terbiyesini sürdürmüştür. Babasının gözetiminde başladığı Kadiriyye usûlüne göre seyr u sülûkünü Hâlisiyye şubesinin kurucusu Abdurrahman Hâlis et-Tâlebânî'nin¹¹ oğlu Ali et-Talebânî'den tamamlayarak tarikatta hilafet ve irşad icâzetini almıştır.¹² 1871 yılından beri Kâdirî meşrep olan Oğlanlar Tekkesi'nin¹³ şeyhliğini de yapmıştır.¹⁴

7 Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi*, c. III s. 776.

8 Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, Millî Gazete Yayınları, İstanbul 1981, c. IV s. 254-255.

9 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, c. IV s. 255.

10 Mustafa Birol Ülker, Ömer Faruk Bahadır, “Şeyh Mustafa Safvet (Yetkin) ve Tasavvuf Dergisi”, *Müteferrika Kitabiyat Dergisi*, sayı: 24 (Kış 2003), s. 145.

11 Abdurrahman Hâlis b. Ahmed b. Molla Mahmud ez-Zengenî, Kadiriyye'nin Hâlisiyye şubesinin kurucusu olup Ahmed et-Talebânî'nin oğludur. Kerkük'ün Tâlebân köyünden ve Kürtlerin Zengene aşiretindedir. 1212/1797 tarihinde Tâlebân köyünde doğmuştur. Kuvvetli bir medrese eğitimi almış olup Kürtçe ve Arapça'nın yanısıra Farsça ve Türkçe'yi de çok iyi öğrenmiştir. Kadiriyye'de şeyhlik icâzetini babası Ahmed Efendiden almıştır. Ahmed Efendi de icâzetini dedesi Mahmud'dan almış, o da Ahmed el-Hindî el-Lahorî'nin halifesidir. Bu şekilde silsile Abdülkadir-i Geylânî'ye ulaşır. Sözü edilen dört dilde dîvânı vardır. Mesnevî'nin ilk 18 beytine Farsça manzum bir şerh yazmıştır ve bu eser *Kitâbu'l-Ma'ârif Fi şerhi Mesnevi-yi Şerîf* (Rızâ Efendi Basmahanesi, 1284. Bağdat) adıyla matbudur. Türkçe ve Farsça gazelleri pek çok insan tarafından okunmaktadır. Bu gazellerin bir bölümü aynı kitabın ikinci kısmı olarak basılmıştır. Şiirlerinde Hâlis mahlasını kullanmıştır. Abdülkadir-i Geylânî'nin menkıbelerini içeren *Behcetu'l-Esrar* adlı Arapça eseri Türkçe'ye tercüme etmiştir. 1275/1859 tarihinde vefat etmiş olup Kerkük'teki tekkesinin haziresinde medfundur. Birçok halifesi olup halifelerinden biri de Safvet Efendinin babası Abdülkâdir Sıddîki'dir.

Müfid Yüksel, “Urfalı Şeyh Safvet Efendi-1”, *Özgün Duruş Gazetesi*, 08.05.2010, Kaynak: <http://www.ozgundurus.com/Yazar/Mufid-Yuksel/Urfali-Seyh-Safvet-Efendi---1.php>, (Erişim Tarihi: 10.04.2011)

12 Yüksel, “Urfalı Şeyh Safvet Efendi-1.”

13 Oğlanlar Tekkesi, 1453-1461 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet zamanında Seklanbaşı Yakup Ağa tarafından İstanbul'un Aksaray semtinde kurulmuştur. Ancak tekkenin ilk dönemine ait bilgiler sınırlı olduğu için XVII. yüzyıla kadar hangi tarikata bağlı olduğu bilinmemektedir. XVII. yüzyılın başlarında Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi tarafından tekrar canlandırılmıştır. Oğlanlar Tekkesinin bu

Safvet Efendi, birinci seçim döneminde 22 Teşrinisani 1324 (5 Aralık 1908)'de Urfa Mebusluğuna seçilmiş ve Meclis-i Mebusan'ın feshi üzerine 5 Kanunisani 1327 (18 Ocak 1912)'de mebusluktan ayrılmıştır. İkinci seçim döneminde ise 30 Mart 1328 (12 Nisan 1912)'de tekrar Urfa Mebusu olmuştur. 28 Temmuz 1328 (10 Ağustos 1912)'de tekrar Meclis'in feshi üzerine mebusluktan ayrılmıştır. Üçüncü seçimde 22 Şubat 1329 (7 Mart 1914)'te tekrar Urfa Mebusu olan Safvet Efendi, 21 Temmuz 1334 (21 Temmuz 1918)'de memuriyete tayini üzerine mebusluktan ayrılmıştır.¹⁵

21 Temmuz 1334 (21 Temmuz 1918)'de Meclis-i Meşâyih Reisliğine tayin edilen Safvet Efendi, 9 Mart 1335 (9 Mart 1919)'da Damat Ferit Paşa Kabinesi döneminde görevden alınmıştır. Daha sonra 12 Teşrinisani 1335 (12 Kasım 1919)'da Tetkik-i Mesâhif-i Şerif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisi reisliğine atanmıştır. 20 Eylül 1336 (20 Eylül 1920)'de bu görevden de ayrılmış, ancak 27 Teşrinievvel 1336 (27 Ekim 1920)'de Osmanlı Devleti'nin son şeyhülislâmı Mehmed Nuri Medeni Efendi zamanında tekrar riyaset görevine getirilmiştir.¹⁶

Safvet Efendi, 23 Temmuz 1338 (23 Temmuz 1922)'de ise Daru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye azalığına naklen tayin olunmuş, 1 Teşrinisani 1338 (1 Kasım 1922)'de tüm memuriyet hizmetlerinden ayrılmıştır.¹⁷ 1923 yılındaki 2. Dönem TBMM seçimlerine katılıncaya kadar Urfa'da Halvetî Dergâhı Postnişini olarak görev yapan¹⁸ Safvet Efendi, 11 Ağustos 1339 (11 Ağustos 1923)'te Urfa'dan milletvekili seçilerek TBMM'ye girmiştir.¹⁹

Eğlence yerlerinde tayyare aidatı alınması, nizamnâme ve talimatnâmeler, Türkiye'nin ihya ve ilâsına ile 3 Mart 1340 (3 Mart 1924) tarihinde 53 arkadaşı²⁰ ile birlikte

tarihten sonra da hangi tarikata bağlı olduğu tespit edilememekte ancak XIX. yüzyılın başlarında Dede Efendi lakaplı bir şeyh tarafından Halvetiyye tarikatının Şâbâniyye koluna intikal ettirildiği bilinmektedir. Bu tekke 1871 yılında Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın zevcesi Mehveş Hanım tarafından yeniden inşa ettirilmiş ve Kâdiriyye tarikatına bağlanmıştır. Bu tarihten sonra meşihatında Şerif Ali Efendi, Hüsnü Efendi ve Mustafa Safvet Efendi (Yetkin) bulunmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bk. M. Baha Tanman, "Oğlanlar Tekkesi", *DİA*, c. XXXIII, s. 319.

14 Ülker, "Şeyh Mustafa Safvet (Yetkin) ve Tasavvuf Dergisi", s. 145.

15 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, c. IV s. 255.

16 Albayrak, *age*, c. IV s. 255; Ülker, "Şeyh Mustafa Safvet (Yetkin) ve Tasavvuf Dergisi", s. 145.

17 Albayrak, *age*, c. IV s. 255.

18 Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi*, c. III s. 776; Ülker, "Şeyh Mustafa Safvet (Yetkin) ve Tasavvuf Dergisi", s. 145.

19 Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi* c. III s. 777.

20 Albayrak, *age*, c. IV s. 255.

verdiği “Hilâfetin ilgâsına dair ve Hanedân-ı Osmânî’nin Türkiye dışına çıkarılması”²¹ konularında 17 önergesi ve genel kurulda 17 konuşması bulunmaktadır.²²

Hilafetin kaldırılması için verdiği kanun teklifi yüzünden tarikat mensubu iki şair onu hicveden şu rubâîyi yazmışlardır:

*Anı, Yâ Rabbî, âteşinde kavur,
Külünü, âsmân-ı kahra savur,
Uyarak, en şeni’ine küfrün,
Şeyh Safvet Efendi, oldu gâvur*²³

Safvet Efendi, milletvekilliği döneminde Şer’iye ve Evkaf, Umûr-ı Diyanîyye, İrşad, Nizamnâme-i Dâhilî, Umûr-ı Tasarrufiyye, Diyanet ve Evkaf ve Memurîn Encümen-i Mahsûsu komisyonlarında görev yaptı. Yine o, Nizamnâme-i Dahilî Komisyonu Başkanlığı ile Diyanet ve Evkaf Komisyonu sözcülüğüne seçildi. Safvet Efendi, 5 Haziran 1927’de Ankara-Kayseri demiryolu hattının açılış törenine katılan heyette yer aldı.²⁴

Hafize Hanım’la olan evliliğinden Safvet Efendinin Zehra, Suut Kemal, Kemalettin ve Sıdıka isimli dört çocuğu vardır.²⁵ Çocuklarından Ord. Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin (ö.1980) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde Sanat Tarihi öğretim üyesi olarak görev yapmıştır.²⁶

Safvet Efendinin 12 Ağustos 1334 (25 Ağustos 1918) tarihinde Şeyhülislâmlık bünyesinde oluşturulan Dâru’l-Hikmeti’l-İslâmiyye²⁷ ve 1911 tarihinde Musa Kazım

21 Meclis genel kurulundaki görüşmelerin tam metni için bakınız EK-1.

22 Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi*, c. III s. 777.

23 Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, haz.: Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi, İstanbul 2006, c. I, s. 142.

24 Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi*, c. III s. 777.

25 *Aynı eser*, c. III s. 776 .

26 Ülker, “Şeyh Mustafa Safvet (Yetkin) ve Tasavvuf Dergisi”, s. 145.

27 Dâru’l-Hikmeti’l-İslâmiyye: 1918 yılı başında Bilecik mebusu M. Şemsettin (Günaltay) ile Urfa mebusu Şeyh Safvet (Yetkin) tarafından kurulması için teşebbüse geçilmiş fakat Meclis-i A’yân’dan Ahmed Rıza Bey’in karşı çıkması üzerine resmen 25 Şubat 1918 tarihinde Şeyhülislâmlık bünyesinde, Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendinin zamanında Meclis-i Meb’usan’da yapılan müzakereler neticesinde kanunlaşarak kurulmuştur. Bu müessesenin başlıca görevleri, o dönemde Osmanlı tebaasını dini mevzularda aydınlatmak, özellikle artan Batılılaşma cereyanının getirdiği din karşıtı söylemlere karşı dini müdafaaya yönelik faaliyetler geliştirmek, Batılı tarz mekteplerde yetişen kadrolarda 19. yüzyıl pozitivizminin etkisiyle oluşan dine karşı tavırlarını yumuşatmak ve onların bu tür faaliyetlerine, özellikle matbuât ve neşriyat âleminde bu yöndeki faaliyetlere karşı insanları aydınlatmayı amaç edinmektir. İlk kurulduğunda dokuz üyeden oluşan kurulda, Bediüzzaman Said-i Kürdî, Arapgirli Hüseyin Avni, sonradan Şeyhülislâm olan Haydarîzâde İbrahim, Mehmed Akif, İzmirli İsmail Hakkı gibi ünlüler yer almıştır. Yayın ve kararları ile 4 yılı aşkın faaliyet gösteren bu kurumun faaliyetleri mütareke dönemi boyunca sürmüştür. Dâru’l-hikmeti’l-İslâmiyye çalışmalarını

Efendiyle birlikte kurduğu Cemiyet-i Sûfiye²⁸ gibi önemli müesseselerde azâlığı bulunmaktadır.

Mustafa Safvet Yetkin 27 Ekim 1950'de Ankara'da vefat etmiştir. Cenazesi Urfa'ya götürülmek istense de ailesinin isteğiyle Ankara'da defnedilmiştir.²⁹

2. ESERLERİ

Şeyh Safvet Efendi iyi bir medrese eğitimi alması ve derin ilmî birikime sahip olmasına rağmen muhtemelen bulunduğu memuriyetler ve milletvekilliği görevlerinden dolayı çok fazla yazılı eser bırakamamıştır. Ancak üç telif ve üç tercüme kitap vardır. Bunun dışında pek çok makalesi yayımlanmıştır.

2.1 Kitaplar

Safvet Efendinin üç adet yayımlanmış telif kitabı vardır.

1. *Ulûm-ı Şer'iyye ve Asrî Müceddidlerimiz* (Evkâf-ı İslâmiye Matbaası 1340 (1922), 36 s.)

devam ettirirken 1922 yılında Elmalılı Muhammed Hamdi ve Mehmed Akif başta olmak üzere bazı üyelerin Anadolu'ya geçip, Ankara'da görev almaları üzerine 21 Ekim 1922 tarihinde faaliyetlerine son vererek dağılmıştır. Sadık Albayrak, "Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye" *DİA*, c. VIII, ss. 506-507.

28 Cemiyet-i Sûfiye: Şeyhülislâm Musa Kazım'ın girişimiyle *Tasavvuf* dergisinde yayımlanan 23 Mart 1327/5 Nisan 1911 tarihli 18 asıl bir geçici maddeden müteşekkil tüzük çerçevesinde kurulmuştur. Tüzüğün birinci maddesinde bu kuruluşun amacının, sûfiler arasında kardeşlik bağlarını tesis ve birliği temin etmek, bu şahısların hukukî haklarını savunmak ve korumak, tasavvuf ehlinin ahlakının güzelleştirilmesine, maddî ve manevî açıdan yükseltilmesine hizmet etmek, tarikatların şan ve şerefine muhalif halleri engellemek, muhtaç durumda olan dervîşlerin ihtiyaçlarını karşılamak olduğu açıklanmıştır. İkinci maddede ise söz konusu cemiyetin hayır amaçlı olduğu ve asla siyasetle meşgul olmayacağı belirtilmiştir. Cemiyet, sûfileri eğitmek ve bilgilerini artırmak amacıyla her hafta Salı gecesi kendi binasında ehil kişiler tarafından tasavvuf dersleri verileceğini ilan ederek, bu sohbetlerin metinlerinin tasavvuf dergisinde yayımlanacağını bildirmiştir. Zikredilen tasavvufî sohbetler serisinden dergide ilk olarak yayımlanan Ahmed Remzi Rifaî'ye ait metin "*O ilktir, sondur, zahirdir ve batındır. O, her şeyi bilendir*" (el-Hadîd, 57/3) âyeti hakkındadır. Ayrıca cemiyetin yapacağını duyurduğu diğer bir faaliyeti de İstanbul'da oluşturulacak bir mekânda tasavvufî eserlerin toplanacağı ve sûfilerin genel kullanımına açılacak bir kütüphane kurmaktır. Cemiyetin yapacağını duyurduğu bu faaliyetlerine bakıldığında tasavvufî çevrelerin kendi alanlarında eğitime katkıda bulunmayı amaçladıkları söylenebilir. Özellikle Şeyhülislam Musa Kazım'ın bu konuda çok hassasiyet gösterdiği görülmektedir. Halil İbrahim Şimşek, "Türk Modernleşmesi Sürecinde Tasavvuf Alanında Ortaya Çıkan Bazı Yöntem ve Tartışmaları", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 5, sayı: 9, 2006/1, ss. 34-35.

29 Ülker, "Şeyh Mustafa Safvet (Yetkin) ve Tasavvuf Dergisi", s. 147; Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, c. IV s. 255.

Meclis-i Tetkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellifât-ı Şer'iyeye reisliğini yürüttüğü sırada Hz. Osman mushafı üzerinde yaşanan tartışmalar üzerine Safvet Efendinin kendi deyimiyile “red ve irşad” amacıyla yazdığı bir risalesidir.

2. *Yeni Zihniyetler ve Bir Müceddid-i Mechûl* (Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul 1338/1340 (1922), 14 s.)

Esere ve eser hakkında bilgiye tarafımızdan ulaşılamadı.

3. *Tasavvufun Zaferleri Yahud el-Burhân ve 'd-delîl alâ mâ havâhüş-şerh ve 't-tahlîl min 'el-ebâtîl* (Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul 1343/1925, 160 s.)

İzmirli İsmail Hakkı Daru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye azalığında ve Şeyh Safvet Tetkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellifât-ı Şer'iyeye Heyeti riyasetinde iken ahlak ve tasavvuf kitaplarındaki hadislerin sıhhati konusunda aralarında geçen ilmi tartışmalar üzerine yazılmıştır.

Safvet Efendinin telif kitaplarının yanı sıra tasavvuf klasiklerinden tercüme ettiği bazı eserler de vardır:

1. Fahrüddin-i Irakî, *Pariltular: Lemâ'ât* (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1948; 2. Baskı, Ankara 1963)

Yer yer manzum parçalarla süslenen aşk, âşık ve maşuk kavramlarının yorumlandığı tasavvufî bir kitaptır. Eser yirmi sekiz bölümden (lem'a) meydana gelir.

2. Şehabeddin es-Sühreverdî (Sühreverdî-i Maktul), *Nur Heykelleri: Heyâkilü'n-nûr* (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1949; 2. Baskı, Ankara 1963)

Sühreverdî'nin işrak felsefesi hakkında yazdığı kitabıdır. Sühreverdî bu eseri önce Arapça yazmış daha sonra kendisi Farsça'ya çevirmiştir.

3. Atâullah el-İskenderî, *el-Hikemü'l-Atâiyye* (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1950)

İbn Atâullah'ın en önemli ve meşhur eseridir. Eserde üç yüze yakın veciz hikmet ve bunun yanında bir kısım mektup ve münacatları da bulunmaktadır. Eserde bilhassa keramet ve istikamet, ubudiyet ile rububiyet, tevekkül ve teşebbüs, firkat ile vuslat, zühd ve marifet gibi konular üzerinde durulmuş, bunların anlamları verilerek aralarındaki alaka ortaya konmaya çalışılmıştır. Yetmiş beşe yakın şerhi bulunmaktadır. Safvet Efendi de

tercümesinde, özellikle Endülüslü İbn Abbad Rindî ile Mısırlı Abdullah-i Şarkavî'nin şerhlerinden yararlanmışır.

2.2. Makaleler

Safvet Efendinin, *Tasavvuf* mecmuasında ve yine döneminin tasavvufî yayın organlarından biri olan *Mihrab* dergisinde Tasavvuf ve ahlak kitaplarındaki rivayetlerin sıhhati üzerine İzmirli İsmail Hakkı'ya verdiği cevaplardan oluşan makaleleri³⁰ bulunmaktadır. Daha sonra bunlar “Tasavvufun Zaferleri” isimli kitabında toplanmıştır. Bu karşılıklı tartışmaların yapıldığı makaleleri tablo halinde³¹ şu şekilde verebiliriz:

	İzmirli İsmail Hakkı	Şeyh Safvet
1.	el-İzâh (dipnot metni. 15 Cemâziyelûla 1338 H.)	el-İstizâh (açıklama talebi, 23 Cemâziyelûlâ 1338 H.)
2.	el-İzâh ve't-Tafsil: (açıklama, 22 Mart 1336 R.)	el-Cerh ve't-Ta'dîl 'alâ'l-İzâh ve't-Tafsil (açıklamanın tenkidi, 13 Şaban 1338 H.)
3.	eş-Şerh ve't-Tahlîl 'ale'l-Cerh ve't-Ta'dîl (tenkide cevap, 3 Nisan 1338 R.)	el-Burhân ve'd-Delil 'alâ mâ Havâhü's-Şerh ve't-Tahlil mine'l-ebâtîl (Tasavvufun Zaferleri, İstanbul 1343 H.)

30 İbrahim Hatiboğlu'na göre bazı yazarlar İzmirli İsmail Hakkı'nın Şeyh Safvet'i eleştirmek amacıyla yazdığı “Mustasvife Sözlere mi Tasavvuf'un Zaferleri mi, Hakkın Zaferleri” adlı eserin Safvet Efendi'nin Mahfil'deki tasavvufa ait yazılarına cevap olmak üzere yazıldığını kaydetmektedir. Fakat Hatiboğlu'nun tespitlerine bakılırsa bu dergide ve *Mihrab*'da tartışmalarla ilgili yazılar bulunmamaktadır. Yine tartışmalardan hayli önce yayımlanan *Muhibbân*'da da İzmirli ile Safvet'in birbirlerine cevap verecek tarzda yazdıkları bir yazı bulunmamaktadır. Bk. İzmirli İsmail Hakkı – Şeyh Safvet, *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati: Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Ehâdis Hakkında Dâru'l-Hikme ve Tetkik-i Müellefât Arasındaki Münâkaşât-ı İlmiyye*, Tenkitli neşr. İbrahim Hatiboğlu, Dâru'lhadis, İstanbul 2001, s. 23.

31 Metinde yer alan tablo verilirken İbrahim Hatiboğlu'nun neşrettiği eserden yararlanılmıştır. Bk. İzmirli İsmail Hakkı – Şeyh Safvet, *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati*, Tenkitli neşr.: İbrahim Hatiboğlu, s. 27.

4.	es-Sârimü's-selîl 'alâ'l-Mevsûmi bi'l-Burhân ve'd-delîl (Mustasvife Sözlere, İstanbul 1341 R.)	“Tasavvuf Daima Muzafferdir” (Son birkaç mülâhaza, 1 Şubat 1341 R.)
5.	“Hakîkî Tasavvuf Mansûr, Mustasvife Tasavvufu Makhûrdur” (Mülâhaza üzerine, 1 Mart 1341 R.)	

Safvet Efendinin yayın yönetmenliği ve yazı işleri sorumluluğunu üstlendiği *Tasavvuf*'un 1-35. sayılarında pek çok tasavvufî kavram ve meseleyi konu edinen, tasavvuf ve tekke edebiyatından seçme şiir ve özlü sözleri içeren (isim belirttiği ve isimsiz) birçok yazıları yayınlanmıştır.³²

Safvet Efendinin Osmanlı Dönemi'ne ait diğer çeşitli mecmularda yayımlanan makaleleri de mevcuttur. Bunlardan tespit ettiklerimiz şunlardır:

1. “Kelîmât-ı Sûfiyye”, *Mahfil*, İstanbul 1339/1921, c. I, sayı: 8, ss. 138-139.
2. “Tasavvuf Daima Muzafferdir”, *Mihrab*, İstanbul 1341/1925, c. II, sayı: 26, ss. 71-76.

Ayrıca vefatından sonra oğlu Suut Kemal Yetkin tarafından yayına hazırlanan üç makalesi bulunmaktadır. Bu makaleler şunlardır:

1. “Muhyî'd-din-i Arabî ve Tasavvuf”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 1, İstanbul 1952, ss. 22-29,
2. “Tasavvuf ve İstılahları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 4, Ankara 1952, ss. 1-13,
3. “Kelamdan Tasavvufa”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 4, Ankara 1953, ss. 1-21.

32 Şeyh Safvet'in *Tasavvuf*'taki makalelerinin kronolojik olarak tüm listesi için bk. EK-2.

Safvet Efendinin Bediüzzaman Said-i Nursî'ye ait “*Tevhîd Denizinden Bir Katre*” isimli risalesine yazdığı Arapça bir takriz³³ de Arabî Mesnevî-i Nûriye’de mevcuttur.³⁴

تقريب الشيخ صفوت أفندي

رئيس مجلس تدقيق المصاحف الشريفة والمؤلفات الشرعية

بسم الرحمن الرحيم و به تفتي أحمد الله سبحانه وأصلي وأسلم على نبيه الذي أنزل عليه قرآنه و على آله وأصحابه الذين شيدوا معالم الدين و مهدوا بنيانه و بعد. فقد تجلى لعيني هذه « القطرة من بحر التوحيد » فرأيت لا فرقَ بينها و بينه ، لأنها أظهرت وأفاضت في دين الإسلام عينه ، نفي الحقيقة منه بدت و اليه تعود ، فشكرَ الله تعالى سعيَ أخينا في رضاءة ثدي الإسلام المغترف من بحارالتنحيد « بديع الرمان العلامة سعيد » والغريب في هذه الأيام .. فتوبى للغرباء .. كما قال عليه الصلاة والسلام و على آله وصحبه أجمعين . والحمد لله رب العالمين.

الفقير اليه سبحانه

تراب أقدام العلماء

صفوت

3. TASAVVUF DERGİSİ

10 Mart 1327/22 Rebülevvel 1329 (10 Mart 1911) tarihinden itibaren haftada bir Perşembe günlerinde çıkarılan 8 sayfa ve 2 sütun olan bir dergidir.³⁵ İmtiyaz sahibi ve başmuharriri (başyazarı), Urfa Mebusu Şeyh Safvet Efendidir. Derginin ilk sayfasının sağ üst köşesinde “sâhib-i imtiyâz ve ser muharriri Urfa Mebusu Şeyh Safvet” ibaresi yer almaktadır.

33 Takriz metninin çevirisi aynen şu şekildedir:
“Tedkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi Reisi Şeyh Safvet Efendi’nin Takrîzi Rahman ve Rahîm Olan Allah’ın Adıyla,
Allah Sübhanehu ve Taâla’ya hamd eder, O’nun kendisine Kur’ân’ını nâzil kıldığı Nebîsine; şeâir ve alâim-i diniyyeyi güçlendiren ve yapısını sağlam bir temele oturtan âl ve ashabına salât u selâm ederim. Ve ba’d:
Bu “tevhîd denizinden bir katre” gözümde tecelli etti ve tevhîd denizi ile bu katre arasında bir fark görmedim. Çünkü o aynıyle İslâm dininde tezahür edip feyz saçmıştır. Ve hakikatte, ondan başlamış olup yine ona döner. Allah, tevhîd denizinden bir avuç olan İslam kaynağından beslenmede süt kardeşimiz gibi olan ve zamanının garîbi Allâme Bediüzzaman Said’in sa’yini meşkûr kılsın. Hz. Peygamber(s)’in dediği gibi “Ne mutlu o gariplere” ... salât u selâm onun ve tüm âl u ashabının üzerine olsun. Hamd, âlemlerin Rabbi, Allah’a mahsustur.
el-Fakîr İleyhi ve Subhânehu
Türâbu Akdâm’il-Ulemâ (Âlimlerin Kademinin Toprağı) Safvet”
Müfid Yüksel, “Urfalı Şeyh Safvet Efendi – 2”, *Özgün Duruş Gazetesi*, 17.05.2010, Kaynak: <http://www.ozgundurus.com/Yazar/Mufid-Yuksel/Urfali-Seyh-Safvet-Efendi---2.php>, (Erişim Tarihi: 10.04.2011).

34 Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, s. 110.

35 Ülker, “Şeyh Mustafa Safvet (Yetkin) ve Tasavvuf Dergisi”, s. 148.

Derginin yayım hayatı 22 Zilhicce 1329/1 Kanûnievvel 1327 (1911) tarihinde sona ermiştir. Sadece otuz beş sayı olarak yayınlanabilmiştir. Yayınlandığı süre boyunca genellikle düzenli olarak çıkmıştır. Fakat yirmi yedinci sayıdan sonra bazı aksaklıklar oluşmuştur.³⁶ Otuz beşinci sayının 7. ve 8. sayfalarının üst köşelerinde bir klişe hatasından dolayı otuz altıncı sayı ibaresi yer almaktadır.³⁷

Dergi üç farklı matbaada basılmıştır. Birinci ve ikinci sayılar, İstanbul’da el-Hadara Matbaası’nda, üçüncü sayı Hürriyet Matbaası’nda, üçüncü sayıdan sonraki diğer sayılar da Ebuzziya Matbaası’nda basılmıştır.³⁸

Ser muharriri Şeyh Safvet’in, “et-tasavvuf küllühü âdâbun” başlığı ve “urefâ-yı ümmetin makalat-ı ârifânelerine *Tasavvuf*’un sahifeleri açıktır”, ihtarından sonra şu tanıtıcı başlık yer almaktadır: “Tasavvufa müteallik mebâhis-i şettâdan bâhis ve mekârim-i ahlâk-ı İslâmiyet’in ta’minine hâdim mecelle-i ma’neviyedir.”³⁹

Safvet’in Cemiyet-i Sûfiye’nin idare heyetinde olmasından dolayı, resmen değilse bile dolaylı olarak mezkûr cemiyetin yayın organı durumunda olan dergi, daha çok tasavvuf ıstılahları, tasavvuf edebiyatı, tasavvufî mektuplar, hikmetler, menkıbeler, sûfi hal tercümeleri gibi konulara ağırlık vermiştir.

Daha sonraları Şeyhülislam da olan Haydarizâde İbrahim Efendi (ö. 1933) Cemiyet-i Sûfiye’nin kuruluşu dolayısıyla dergiye gönderdiği yazıda tebrik ve teşekkürlerini ilettikten sonra doğudaki tasavvufî hayatın çöküntüye uğradığından bahisle derginin, Cemiyet-i Sûfiye’nin en kısa zamanda bu bölgelerde açacağı şubelerle ve belediyeler kanalıyla doğuya götürülmesini teklif etmekteydi. Bununla da “fezâil-i sûfiye ile feyz-i meşrutiyetin efkâr-ı umumiyede takririne hizmet edileceğine” dair düşüncesini belirtmekteydi.

II. Abdülhamid’in tahttan indirilişinden sonra hemen bütün yayın organlarında görülen “meşrutiyet meddahlığı” *Tasavvuf*’ta da görülmektedir. Birinci sayıdaki “Tasavvuf ve Meşrutiyet”, ikinci sayıdaki “İttihat ve Uhuvvat”, “Hilfû’l-Füdûl ve İttihat ve Terakki Cem’iyyeti’nin Şerîat-ı Garrâ-yı İslâmiye’de Mazhariyyet-i Ma’neviyyesi” başlıklı yazılar bunu açıkça göstermektedir.

36 Kunt, *Tasavvuf Dergisi*, s. 1.

37 Ülker, *agm*, s. 148.

38 Kunt, *Tasavvuf Dergisi*, s. 2.

39 Mustafa Kara, “Cumhuriyet Öncesi Tasavvufî Yayın Organları ve Cemiyetler”, *Fikir ve Sanatta Hareket*, Ekim 1979, sayı: 8, s. 17.

Derginin sahibi ile Cumhuriyet'ten sonra ilga edilen halifelik müessesesi ile ilgili kanun tasarısını hazırlayan şahsın aynı kişi olması bu açıdan üzerinde durulmaya değer bir konudur. Dergi, ayrıca Cemiyet-i Sûfiye'de konferans, seminer şeklinde yapılan konuşmaları da tefrika halinde yayınlamıştır.⁴⁰ Hasan Duman tarafından hazırlanan süreli yayınlar kataloguna göre Tasavvuf dergisinin çeşitli kütüphanelerde koleksiyonları mevcuttur.⁴¹

40 Kara, "Cumhuriyet Öncesi Tasavvufî Yayın Organları ve Cemiyetler", s. 17.

41 1-35. sayılar, Atıf Efendi Kütüphanesi (Beyazıt-İstanbul); 1-21. Sayılar, Atatürk Kitaplığı (Belediye Kütüphanesi-Taksim/İstanbul); 1-14, 16-35. sayılar, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi (Atatürk Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı-Erzurum); 1-35. sayılar, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi (Beyazıt Devlet Ktp. içinde-İstanbul); 1-35. sayılar, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü (Bağlarbaşı/Üsküdar); 1-2, 22. sayılar, Milli Kütüphane (Ankara); 1-2, 4-11, 15-16, 18-27. sayılar, Akşam Gazetesi Kütüphanesi (Tercüman Gazetesi-İstanbul). Hasan Duman, *Başlangıcından Harf Devrimine Kadar Osmanlı-Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu*, 1828-1928, Ankara 2000, c. 11, s. 815.

صاحب امتیاز و سر محرری

اورفه مینوئی

شیخ صفوت

مراکز تویزی باب عالی جاده سنده

جمعیت کتبخانه سیدر

نسخه سی ۲۰ پادر

تصوف

بالجمله محررات نور منابه جاده سنده
الحضاره غزته می اداره خانه سنده
احسان بك ناندنه کوندوللیدر .

شرائط اشترا

سه لکی سماک منابه ایچون

۳۰ فروش ، مهر و سماک اجنبیه

ایچون ۷ فراقدر .

التصوف کله آداب : ابو حفص عمر بن مسلمه

عرفای امتک مقالات عارفانه لرینه تصوفک صحیفه لری آجیقدر

تصوفه متعلق مباحث شتادن باحث و مکارم اخلاق اسلامیتک تعمیمنه خادم مجله معنویه در

وظیفه

نام اقدس آلهی و امداد مقدس جناب رسالتناهی
برکات و نفعاتنه متوسلاً مقدمه آیه و مباحث تالییه
ابتدا ایتمکله نیت حسنه و خدمات مستحسنه تک تجلیات
دائمه سی الطاف ربانیه و توفیقات سبحانیه دن مسئول و متمنادر .

مقدمه

مبحث مخصوصنده آبروجه ایضاح و تفصیل ایدبله جکی
اوزره مساوات و عدالتنه ، اتحاد و اخوتنه و بالجلله مکارم اخلاق
انسانیتنه علماً و عملاً بر وسیله مهمه اولسنه نظر آحاکیت
ملیه ایله منابه - کلیه سی اولان تصوفک اصول و فروعنی ،
مبادی و مقاصدینی و مباحث متنوعه سی حاوی بر مجله
معنویه تک مطبوعات عنایته اراسنده تأسیسی اعلان
مشروطیتدن بری وارد خاطر اولمقدمه ایدی . و لاسیما سادات
صوفیه تک مسالك قدیمه بجله سی نامه مرور زمان ایله
مارض اولان تشبهات باطله یئنه سیله اسلاف کزین رضوان
الله تعالی علیه جمیع حضراتنه قدر سرایتی ملحوظ
بولنان ظنون فاسده و افکار جاحده دن طرق علیه تیزه
و تقدیس اینک نیت خالصانه سیله متقدمین و متأخرین
صوفیه تک عقائد و معاملاتنه ، احوال و مقاماتنه و اسرار
و اشاراتنه ناظر و بونلرک کتاب و سنت ایله مشید و مؤید

اولدیفنه دائر نشریات مناسبه امور واجبه صرهنه کچمش
ایدی

هجرت نبویه تک در تیوز اوتوز برنجی سنه سنده اجله
رجال صوفیه دن امام عبد الکریم ابن هوازن قشیری
حضرتلری عین مقصدی تعقیب ایله (رساله قشیری)
عنوانیله شهرت شمار اولان اثر جلیلی قلمه آلمش و مالک
اسلامیه ده معاصری بولنان طوائف صوفیه یه نشر و توزیع
ایلمش ایدی . امام مشار الیه حضرتلری ده اوزمان
طریق صوفیه ده مشهودی اولان فترت و تغیردن بجنله تک
مؤثر شکایتلرده بولنشد . بو طریق عالی تک علویت و قدسیتی
آیات و ایضاح ایتمک اوزره رساله تک بر باب مخصوصنده
اطظام رجال طریقت و ایتمه کزین حقیقتدن سکسان اوج
قدر ذوات کرامتک تراجم احوالی یازم شدر که : بومبانه ده
کندی زمانه تک زیاده قریب اولمق اوزره ابو عبد الله
محمد بن حنفیه شیرازی حضرتلری تک تاریخ و قاتی اوجیوز
طقسان بر سنه هجریه سنه مصادفدر ، بو تاریخ ایله رساله
مذکوره تک زمان تالیسی اراسنده انجیق یازم عصره قریب
بر مدت بولنیور . و ایشنه قشیری حضرتلری داغدار تأثر
ایلیان فترت و تغیر شو مدت قلیله ظرفنده تحدث ایتمش
واپور واقعا بو تاریخلردن سوکره عبد القادر جیلانی ،
جلال الدین رومی ، محی الدین ابن عربی قدس الله تعالی
اسرارهم حضرتلری کبی سر آیدان ارباب معرفت و عجدین

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEYH SAFVET'İN TASAVVUF DERGİSİNDEKİ YAZILARINDA TASAVVUFÎ KAVRAMLARA BAKIŞI

1. TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

Her ilmin usul ve furûunu açıklayan kavramlar sistemi olduğu gibi tasavvufun da kendine hâs kavramları ve yorumları vardır. Bunların bazıları Kur'an ve hadislerde geçen tövbe, zikir, sabır, şükür, havf, takva, mücâhede, ihlâs vs. kavramların tasavvufî tanım ve yorumlarından oluştuğu gibi mutasavvıfların kendi anlayışlarını açıklamak için kullandıkları vahdet-i vücud, vahdet-i şühud, insan-ı kâmil, râbita, mürşid vs. özel terimler de vardır. Bütün bunlarla tasavvuf terimleri literatürü ve sistemi ortaya çıkmıştır.

Mutasavvıfların kendilerini ve tecrübelerini aktarmak için neden bazı kavramlara ihtiyaç duyduğu konusunda ilk dönemden beri bazı görüşler öne sürülmüştür. Bu konuda görüş belirten klasik dönem müelliflerinden biri olan Abdülkerîm el-Kuşeyrî'ye (ö. 465/1072) göre her bir ilim dalına, mesleğe veya sanata mensup olan kişilerin kendi çalışma alanlarıyla ilgili konuları birbirlerine aktarmak için kendilerine özgü birtakım terimleri sözkonusudur. Ona göre sûfiler de kendilerine has ruhî ve sırrî mânaları anlatmak, açıklamak ve kendi yollarına yabancı olanlardan bu anlamları gizlemek için bazı terimleri kullanmayı tercih etmişlerdir.⁴² Diğer bir görüşte ise sûfiler, belli tecrübelerle elde ettikleri veya ulaştıkları sırların ehli olmayanlar arasında yayılmasını istemedikleri için onları anlamı belirsiz ve anlaşılmaz görünen terimlerle anlatmayı tercih etmişlerdir.⁴³

Tasavvufî hakikatler düşünülerek ve okunup öğrenilerek kazanılan şeyler olmayıp Allah'ın manevî lütuflarını kuluna açması (*feth*) ve bu suretle kalbin ilâhî feyze nail olması şeklinde ruha emanet edilen sırlardır. Bu sebeple sözkonusu hususları ifade için kullanılan

42 Ebu'l-Kasım Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye fi ilmi't-Tasavvuf*, Mısır H. 1379, s.200.

43 Mustafa Kara, "İstîlâhâtü's-sufiyye", *DİA*, c. XIX, s. 209.

terimler diğerk ilim ve mesleklerdeki terimlere göre bazı yönlerden farklılık arz etmektedir. Bunları öğrenmek bir anlamda tasavvufu da öğrenmek demektir. Ancak tasavvuf terimlerinin öğrenilmesi, tasavvufî hakikatlerin ve sırların anlaşılmasını sağlamak için yeterli olmaz. Tasavvuf, öğrenilmesi için tadılması, anlaşılması için yaşanılması ve bilinmesi için zevkine ulaşılması gereken bir hâl ilmidir. Ancak yaşanan bu hayatın ve ulaşılan hakikatlerin söz ve yazı ile anlatılan bir yanı da vardır. Sûfiler tasavvufun bu sırlı yanını kendi aralarındaki sohbetlerinde, kitaplarında ve mektuplarında ortaya koymuşlar, tasavvuf terimlerini de bu sohbetlerde ve eserlerde ortak bir dil olarak kullanmışlardır. Bazı mutasavvıflar kendi aralarında yaygın olan "sûfî ibare ve işaretten menedilmiştir" sözünün gereği olarak tasavvufî hâlleri yazıya dökmenin doğru olmadığını savunmuşlardır. İlk dönem mutasavvıflarından Ebû Hâşim es-Sûfî el-Kûfî (ö. 150/767), Haris el-Muhâsibî (ö. 243/857), Zünnûn el-Mısırî (ö. 245/859), Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 262/875), Sehl b. Abdullah Tüsterî (ö. 283/896), Cüneyd-i Bağdadî (ö. 297/909), Hallâc-ı Mansûr (ö. 305/917) ve Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932) gibi sûfiler sohbet, mektup ve risalelerinde kendilerine has ifadelerle örtülü bir dil kullanmışlardır. Bu terimler hicrî IV. (X.) yüzyılda sistemli bir hâle getirilmiş ve sonraki yüzyıllarda da bu durum geliştirilerek devam etmiştir.⁴⁴

Her tecrübî ilimde olduğu gibi tasavvufta da kavramlara yüklenen anlamlarda zamana ve kişilere göre, hatta bir kişinin farklı dönemlerdeki hâllerine göre bazı farklılıklar görülebilmektedir. Bu yüzden mutasavvıfların birçoğu eserlerinde kullandıkları kavramların tanımlarını yine kendileri yapmışlardır. Safvet Efendi de bu bağlamdan hareketle 1911 yılında çıkan, kendisinin imtiyaz sahibi ve sermuharriri (başyazar) olduğu Tasavvuf dergisinde tasavvufî kavramlara özel bir yer ayırmıştır.

Safvet Efendi, Tâceddîn b. Atâullah el-İskenderî'den rivayetle Peygamber Efendimiz^(s)in bir gün Hz. Ebûbekir^(ra)'e "ne demek istediğimi anlıyor musun?" diye sorduğunu, Hz. Ebûbekir'in ise "evet odur, odur" remz ve işaretiyle cevap verdiğini naklederek bunun tasavvufta işâret ve ıstılâhâtın ortaya çıkışına delil olduğunu belirtmiştir.⁴⁵

Safvet Efendi, "Ma'lûm olduğu üzere mantıkıyyun, nahviyyun, ehl-i kelâm ve felâsife gibi herhangi bir tâifenin ıstılâhâtı olursa olsun bir tâlibe erbâbı tarafından ta'rîf ve ta'lîm edilmedikçe anlayamaz. Lakin bir mürîd-i sâdik sûfiyye arasında işârât ve ıstılâhâtı

44 Kara, "İstılâhâtı's-sufiyye", *DİA*, c. XIX, s. 209.

45 Şeyh Safvet, "İstılâhât-ı Sûfiyye", *Tasavvuf*, İstanbul 1329/1911, sayı: 5, ss. 7-8.

işittiği esnâda hiçbir kimsenin ta‘rîfine muhtâc olmaksızın âdetâ vâzı gibi onları idrâk eder ve ayn-ı ıstılâhât ile hem-bezm-i sohbet olur.”⁴⁶ diyerek tasavvufî kavramların ehli tarafından anlaşılabilirliğini açıklamaktadır.

Ayrıca “İstılâhât-ı Sûfiyye” başlığını taşıyan yazısının ilk bölümünün sonunda Safvet Efendi, şu açıklamaya yer vermiştir:

“Tasavvuf’un fihristinde ıstılâhât-ı sûfiyye dahî münderic idi. Erbâb-ı şevk ve muhabbeti ulûm-ı vehbiyye ve ahvâl ve makâmât-ı seniyyenin esrâr ve envârından hisse-mend-i füyûzât etmek üzere sâdât-ı kirâm-ı sûfiyyenin işârât ve ıstılâhâtını cem‘ ve tedvîn eyleyen urefâ-yı güzînin âsâr-ı mübârekelerinden iktibâs ile ba‘demâ tasavvufun sahîfelerine ıstılâhât-ı sûfiyyeye âid ta‘rîfâtın dercine ihtimâm edilecektir.”⁴⁷

Bu bölümde Safvet Efendi tarafından yazılan makalelerde büyük mutasavvıfların yazdıkları eserlerden faydalandığı belirtilmiş olmakla birlikte hangi kitapların kaynak olarak kullanıldığı bazı istisnalar dışında açıkça ifade edilmemiştir.

“İstılâhât-ı Sûfiyye” başlığı altında bazı tasavvufî terimlerin tanımları yapılmış, daha sonra varsa bunların kısımları açıklanmıştır. Birkaç kavram bir makalede incelendiği gibi müstakil olarak bir kavrama hasredilen makaleler de vardır. Ancak sözü edilen derginin ömrünün uzun olmaması sebebiyle açıklanan kavramlar da sınırlı sayıda kalmıştır.

1.1. Sûfi ve Tasavvuf

Sûfi (صوفي) kelimesinin hangi kökten geldiği konusunda farklı görüşler sözkonusudur. Kuşeyrî’ye göre kelimenin Arapça olduğunu gösteren bir kök veya kıyas bulunmamaktadır.⁴⁸ Ancak bazı kaynaklarda ifade edildiği üzere giyim ve kıyafetler dikkate alınarak, genellikle yün mamulü kıyafet (صوف) giymelerinden dolayı tasavvuf ehline sûfi denilmiştir. Onlar nefsin hoşuna gidecek güzel görünen ve yumuşak elbiseleri tercih etmez, sert kıl ve kalın yünden yapılan elbise ile yetinirler.⁴⁹ Fakat bu görüşü

46 Şeyh Safvet, İstılâhât-ı Sûfiyye”, sayı: 5, s. 8.

47 Aynı yer.

48 Ebu’l-Kasım Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *er-Risâletü’l-Kuşeyriyye fî ilmi’t-Tasavvuf*, Mısır 1379, s. 137.

49 Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim el-Buhârî el-Kelâbâzî, *et-Ta’arruf li Mezhebi Ehli’t-Tasavvuf*, Dımaşk 1986, s. 21.

savunanların ifade ettiği gibi yün giymek sadece bu topluluğa özgü bir şey değildir. Dolayısıyla sũfi veya mutasavvıf kelimelerinin bu kökten geldiğine delil olarak gösterilmesi yeterli değildir.⁵⁰

Hız. Peygamber^(s)'in hücresinin de yer aldığı Mescid-i Nebi'nin bir köşesindeki Sofa'da ikamet eden sahabilerin konumuna dayanarak sufi kelimesinin Ashab-ı Suffe'den türediğini ifade edenler de vardır. Ama suffice kelimesinin nispetinin “sũfi” değil, “suffi” şeklinde gelmesi gerekir. Kelimenin, tasfiye eden (temizleyen, arındıran) anlamındaki *saşa*'dan geldiğini ifade edenler de vardır. Ancak gramer bakımından sũfi kelimesinin, saşa kökünden türetilmesi anlam açısından doğru olmakla beraber gramatik açıdan uygun görünmemektedir. Sũfilerin Allah'a yakınlık hususunda ilk safta da yer almalarından dolayı kelimenin, *saff* kökünden geldiğini öne sürenler de olmuştur. Gramere uygun olmadığından dolayı bu görüş de doğru değildir. Aslen sũfi topluluğu, özelliklerinin anlaşılması için lafzi bir kıyas ya da bir kökten türemeyi gerektirecek şekilde bir değerlendirmeye muhtaç değildir. Zaten sũfi ve tasavvufun anlamı konusunda her mutasavvıf kendi bakışına göre çeşitli tanımlar yapmıştır.⁵¹

Safvet Efendi, “tasavvuf” kelimesinin kökü hakkında sufilerin ve diğer bazı zevatın görüşlerini iktibas etmekle birlikte, kendisinin bunlardan hangisini tercih ettiğini açık bir şekilde belirtmemiştir. Ancak daha sonra yayımladığı bir yazısında Kuşeyri'nin *Risale*'sinde tasavvuf kelimesinin kökenine ilişkin olarak sũf, saşa, suffa ve saf gibi kelimelerden geldiğine dair rivayetlerin nakledildiğini, bunların Arapça gramerine uymadığını ifade eder. Sonrasında tasavvuf kelimesinin Yunanca hikmet anlamına gelen “sofiya (sophia)” kelimesinden alındığını söyleyenlerin de bulunduğunu belirtir. Arapların yabancı dillerden bazı sözcükleri alıp kendi dil kurallarına göre kullandıkları vaki olduğu için bu görüşün daha isabetli olduğunu ifade eder. Ona göre, sofiya kelimesi tasavvufa çevrilerek hikmetleşmek manasında kullanılmış ve sof'taki “sin” harfi Arapça gramerine göre “sad”a çevrilmiş ve tasavvufa mensup olanlara “sũfi” denilmiştir. Dolayısıyla ona göre sũfi kelimesinin hikmet anlamındaki sofiya'dan alınmış olması gramere ve manaya daha uygundur.⁵² Safvet Efendi ilk yazılarında kendi terciğini belirtmese de ölümünden

50 Kuşeyri, *er-Risâle*, s.137.

51 Aynı yer.

52 Saffet Kemalüddin Yetkin, “Tasavvuf ve Istılahları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1952, c.1, sayı: 4, ss. 1-2.

sonra yayımlanan söz konusu yazısında - eğer bu görüşlerin kendisine aidiyeti kesin ise - sophia kökenini kabul ettiği anlaşılmaktadır.

1.2. İlm-i Ledün (İlm-i Esrâr)

İlm-i ledün (علم لدن), kulun çaba ve gayreti olmaksızın Allah tarafından öğretilen ilimdir. Şer'î ve zâhirî ilimler Resûlullah aracılığıyla ve kulun kendi gayretleri sonucunda öğrenilir. İlhâm ise bizzat Hak'tan vehbî olarak gelir. Bu nedenle ilhâma ilm-i ledün denilmiştir.⁵³ Kur'an-ı Kerîm'de Kehf Sûresi'nin 60-82. ayetlerinde Hz. Mûsâ'nın Hz. Hızır'dan bu ilmi öğrenmek istemesi ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu ayetlere göre ilm-i ledün konuşarak veya yazılı kaynaklara dayanarak değil kişinin manevî hayatına göre ona ihsan edilir. Diğer bir ifadeyle ilm-i ledün kâl ile değil, hâl ile tahsil edilir.⁵⁴

Gazâlî bu ilmi açıklamak üzere *er-Risaletü'l-Ledünniyye* ismini verdiği müstakil bir eser yazmıştır. Gazâlî sözü edilen eserinde Hz. Ali'den gelen şu rivayeti nakleder: “Bana bir oturak hazırlarsanız, Tevrat ehli arasında Tevrat; İncil ehli arasında İncil ile hüküm verir ve ‘Besmele’deki ‘B’ harfi hakkında yetmiş deve yükü kadar açıklama yapardım.” Gazâlî’ye göre, rivayetten açıkça anlaşıldığı üzere burdaki Hz. Ali’nin ilmi, insanın öğretmesiyle değil, Allah katından verilmiş bir ilimdir.⁵⁵

Safvet Efendiye göre, ilm-i ledün akletmenin çok üzerinde olup ancak Allah’tan gelen sahih ilham ile elde edilebilecek bir ilimdir.

Mânâ-yı basît harfe sığmaz

Deryâ-yı muhît zarfa sığmaz

Nazmınca harfler ve lafızların ilm-i esrârı anlatabilmesi, açıklayabilmesi mümkün değildir. Bu ilim eğer lafızlarla tabir edilmek istenirse anlaşılmaktan çok inkâra sebep olur. Buna nail olabilmek ancak ilhâm ve müşahede yoluyla olabilir.⁵⁶

Safvet Efendi, Ebû Hüreyre^(ra)’nin “Resûlullah^(s)’dan iki kap yahut iki yük ilim aldım. Bunların ancak birini dağıttım. Lakin diğerini dağıtacak olursam şu boğazım kesilir.”⁵⁷

53 Abdürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, çev.: Ekrem Demirli, İstanbul 2004, s. 399; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul 2009, s. 307.

54 Cebecioğlu, *age*, s. 307.

55 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 399.

56 Şeyh Safvet, “İstılâhât-ı Sûfiyye”, sayı: 5, s. 7.

mealindeki sözünü naklederek, bunun ilm-i ledüne delil olduğunu ve saf aklın bu ilmi kavrama konusunda yetersiz kaldığını ifade etmiştir.⁵⁸ Ayrıca bu ilmin diğer kimseler tarafından anlaşılabilmesi için remiz ve kavramların kullanılması zorunludur. Böylece onu açıklamak için kullanılan kavramların tarifleri yapılmadığı sürece de o ilmin anlaşılamayacağını belirtmiştir.⁵⁹

Safvet Efendi ilm-i esrârın tanımını yaparken özellikle bu ilmin, tasavvuf alanında belli bir manevî eğitim ve tecrübeye sahip olanların bilebileceği ve ehli olmayanlar tarafından anlaşılamayacağı üzerinde durmuştur. Safvet Efendi de bu ilmin çalışmayla değil, ancak Allah'tan gelen ilham ile elde edilebileceğine ve diğer insanlara aktarmak için de bazı kavramların kullanılmasının zorunlu olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca bu kavramların da tanımlarının muhakkak yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Safvet Efendinin “İstîlâhât-ı Sûfiyye” başlığını taşıyan makalelerinin ilkinin bu ilme tahsis etmesi bu açıdan manidardır.

1.3. Tarîkat

Tarîkat (طريقة), Arapça yol, usul, metot demektir.⁶⁰ Tasavvuf'ta müridin, mürşidinin nezaretinde Allah'a ulaşma ve bu tefekkür ile bilinçlenme konusunda takip ettiği yol ve metoda tarikat denir.⁶¹ Tarîk, ruhsata yani kolaylıklara yer verilmeyen azimetin tercih edildiği bir hayat tarzıdır.⁶²

Tarîkatın bir zâhirî, bir de bâtinî yönü vardır. Zâhirî yönü organların yani onlara bağlı olan davranışların, batınî yönü ise manevi âlemlerin ıslahıyla ilgilidir. Allah'a sülûk yoluna girenler marifetin kemâline ve her hâl ve hareketinde Allah'ın murâkibesine ulaşmış olurlar. Böylece Hakk'ın hâkimiyeti kalplerine yerleşerek dünya düşüncesi ve dünya ile ilgili iş ve uğraşlar yok olur.⁶³

57 Buhari, *es-Sahih*, İlim 42.

58 Şeyh Safvet, “İstîlâhât-ı Sûfiyye”, sayı: 5, s. 7.

59 Şeyh Safvet, *agm*, ss. 7-8.

60 Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, c. I, s. 931.

61 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 627.

62 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 349.

63 Fâtımatü'ş-Şâzeliyye el-Haseniyye el-Yeşrutıyye, *Rihle ile'l-Hakk*, 1373/1953, s. 132.

Safvet Efendiye göre marifete ulaştıracak yolların yaratılmış insanlar veya onların nefeslerinin sayısı kadar olduğu ifade edilmişse de mutasavvıfların tahkikatına göre  çeşit tarik mevcuttur:⁶⁴

1. Tarık-i ibâdetdir ki, bu ahyârın yoludur. Namaz ve orucun çokluğu ve Kur'an-ı Kerim'in tilaveti gibi zahirî ameller ile meşgul olmaktır. Bu tarık ile vasıl olanlar azın azı nispetindedir.
2. Tarık-i riyâzettir ki, ebrârın yoludur. Zahirî amellerle birlikte nefsin tezkiyesi, kalbin tasviyesi ve ahlakın tebdil edilmesi gibi bâtinî ameller ile de iştigal etmektir. Bu tarık ile vasıl olanların dereceleri birinciye göre daha yüksek, ancak üçüncüye göre daha aşağıdadır.
3. Tarık-i aşk ve muhabbettir ki, mukarrebn ve şuttârın yoludur. Zahirî ve bâtinî amellerle birlikte aşk ve mahabbetin cezbesiyle bütün mâsivayı terk ederek yalnızca Zât-ı Akdes'e teveccüh etmektir. Bu tarikin sonunda vuslata erenler birinci ve ikinciye göre çok daha yüksek derecededir.

Safvet Efendi tarikat kavramını açıklarken onun marifete ulaştıracak yollar olduğu üzerinde durmuş ve bunun derecelerinden bahsetmiştir. Ayrıca bu kavramı bir messesе olarak ele almamış ve klasik tanımlarda yer alan tarikattaki mürid-mşid ilişkisine çok fazla değinmemiştir.

1.4. şeyh/Mşid ve Dervif/Mürid

Mşid (المرشد), doğru yolu gösteren, irşad eden, uyaran anlamlarında kullanılan Arapça bir kelimedir.⁶⁵ Tasavvufi bir terim olarak seyr u slkn tamamlayarak tarikatta hilafet ve irşad icazetini almış kişiye mşid-i kâmil denir. Bazı mşid-i kâmiller kendi çevresinde görevini ifa edip tekke kurmamakla birlikte çoğunluğu tekkede postnişin/seccâdenişin olmuştur.⁶⁶ Mşid olmanın şartı kişinin  ilimde yani şeriat, tarikat ve hakikat ilimlerinde kemâle ulaşıp irşada ehil hâle gelmiş olmasıdır.⁶⁷ Mşid-i kâmiller müridlerini Allah'ın

64 şeyh Safvet, "Tarık-i İlâhiyye", *Tasavvuf*, İstanbul 1329/1911, sayı: 13, s.1.

65 Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, c. I, s. 1028.

66 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Szliğu*, s. 455.

67 Kâşânî, *Tasavvuf Szliğu*, s. 319.

sevdiği kullar haline getirmeye gayret ederler. Aynı şekilde müritlerine Allah'ı sevmeyi öğretirler.⁶⁸

Mürid (المريد) ise sözlükte, isteyen anlamındadır.⁶⁹ Tasavvuf ıstılahında Allah'a vuslatı arzulayan, Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmak isteyen ve bu olgunluğa erişmek için bunun eğitimini veren bir mürşid-i kâmile bağlanan kişidir.⁷⁰ Kuşeyrî'nin kendi mürşidi Ebû Ali Dekkak'tan rivayetine göre yetiştireni olmadan kendi kendine yetişen ağacın yaprağı olur, ancak meyve vermez. Yani işin sonucunda elde edilmek istenen maksat hâsıl olmaz. Mürid de böyle olup kendisinden edep ve terbiye öğreneceği kâmil bir müşide/üstada sahip olmayan müritten hayır gelmez."⁷¹

Safvet Efendi'ye göre tarîkat, mekârim-i ahlâkın elde edilmesi sonucunda varılan saadet yoludur. Bu yolda seyr u sülûk edebilmek için de kâmil bir üstadın irşat ve delaletine ihtiyaç vardır. İşte bu kâmil üstad şeyh, sırât-ı müstakîm üzerinde seyr ve hareket eden kişi ise dervîştir.⁷²

Safvet Efendi şeyh ve dervîş hakkında önde gelen sûfilerin beyan ettikleri şart ve adabın bilinmesi gerektiğini ifade eder. Ona göre müridlerin ıslahına, irşad ve ikmaline gayret eden zatta beş şartın tamam olması gerekmektedir. Bunlar:

- 1- Dinin usûl ve furû konularında, müridin şüphe ve müşkilatını giderecek derecede zahir ilimleri bilmektir. Çünkü şeriat üzerine tesis edilmeyen amellerin sonucu hüsrân ve dalalettir. Şeriat ise ancak zahir ilimlerin öğrenilmesiyle bilinebilir. Dinin usûl ve furûnda bilgisi tam olmayanların irşad makamına geçmeleri caiz değildir.
- 2- İlm-i ledünde bilgi sahibi olmaktır. Çünkü tarikatın pek çok hal ve makamları, sır ve işaretleri ancak ilm-i ledün ile malum olur. İlm-i ledünden nasiplenmek ise ibadetleri yerine getirmek, masıvayı terk etmek, daima murakabe etmek gibi ahlakın kazanılması ile olur.
- 3- Kâmil bir üstadın ruhanî terbiye ve manevî irşadı altında tarikatın makam ve derecelerini seyr u sülûk ile görmüş olmaktır.

68 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 610.

69 Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, c. I, s. 547.

70 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 454.

71 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 197.

72 Şeyh Safvet, "Şeyh ve Dervîş", *Tasavvuf*, İstanbul 1329/1911, sayı: 12, s. 1.

- 4- Müridleri dalalete düşmekten korumak ve onların menfaat ve zararlarını tayin etmek üzere Rabbanî ve şeytanî ilhamları birbirinden ayırt edebilecek manevî iktidara sahip olmak. Zira bir mürşid-i kâmile intisabı gerektiren sebeplerden biri budur.
- 5- Derviş ve müridlerin kabiliyet ve derecelerini takdir edebilecek mertebede feraset sahibi olmaktır.

Bu beş şartın tamamı kendisinde olmayan bir kişinin irşatta bulunmaya kalkması Safvet Efendiye göre, Allah Teâlâ'nın azâmet ve celâletine karşı küstahça bir cürettir.⁷³

Hakk yolunda olan bir müridde bulunması gereken adap ve vazifeler ise şunlardır:

- 1- İslam akidelerini ve dinî ibadetleri her türlü hata ve zarardan koruyacak kadar dinin usûl ve furûunda malumat sahibi olmaktır. Sûfilere göre müridin daima şeriatın azimetlerine âmîl olması gerekir.
- 2- Kalbe vâki olan her şeyi daima mürşide bildirmektir. Mürid böylece kalbine gelen şeyin, nefsânî mi yoksa ruhânî mi olduğunu anlayabilir.
- 3- Açıktan, gizliden, büyük-küçük tüm günahların tevbe etmek ve virde devam etmektir.
- 4- Dünyaya ait her şeyle ilgili istek ve sevgiyi kalpten uzaklaştırmaktır.
- 5- Nefsi her daim zelîl ve hakîr görmektir.
- 6- Seyr u sülûk ve iradede geri kalmamak üzere özen göstermektir.
- 7- Evrâda (zikre) ihtimam etmekten çok nefsi tezkiye ve kalbi tasfiyeye daha fazla özen göstermektir.
- 8- Halkın eza ve cefasına tahammül ve sabır gösterebilmek için manevî riyazâta çalışmaktır.
- 9- Şeyhine karşı son derece saygılı olmak ve onun emirlerini farz-ı ayn olarak kabul etmektir.

73 Şeyh Safvet, “Şeyh ve Derviş”, ss. 1-2.

- 10- Kalbinde üstadının her türlü hal ve hareketleri hakkında şek ve şüphe bulunmamasıdır. Eğer müridin şeyhi hakkında olan inanvı bozulursa sonu hüsrân olur.
- 11- Eline her ne geçerse esirgemenen başkasına vermek ve yardım etmektir.
- 12- Şeyhlik makamına ulaşabilmek gibi nefsanî isteklerden uzak durmaktır.
- 13- Dervişlerin ve fukarânın hizmetlerinde her türlü fedakârlığı göstermek ve daima onlara karşı minnetdar olmaktır.⁷⁴

Safvet Efendi mürid ve onun manevi terbiye ile irşad ve ıslâhına gayret eden mürşid-i kâmilde bulunması gereken şartları sıralarken özellikle şeriatın bilinmesi ve uygulanması konusu üzerinde durmuştur. Ona göre şeyhe de dervişe de öncelikle gerekli olan şey şeriattır. Ayrıca Safvet Efendi, şeyhliğin şartlarından biri olarak da ilm-i ledünde bilgi sahibi olmayı sayar. İlm-i ledünden nasiplenmek ise ancak ibadetleri yerine getirmek ve boş işleri terk etmekle mümkündür. Safvet Efendinin bu yaklaşımlarına bakacak olursak şeriat ile tarikatı birbirinden ayırmadığını, aksine şeriatsız tarikatın mümkün olamayacağını iddia ettiğini görürüz.

1.5. Vakt

Vakt (الوقت), Arapça bir kelime olup zaman, zamandan bir miktar anlamlarına gelmektedir.⁷⁵ Tasavvufî terim olarak, kulun üzerine gelen ilâhî vâridât ile Rabbânî tecelliyâtın zamanı⁷⁶ ve sûfinin geçmiş ve gelecekle ilişkisi olmadan şimdiki zamanda içinde bulunduğu haldir.⁷⁷

Vakt için sûfilerce şöyle tanımlar yapılmıştır: “Vakt, kulun, ihtiyarı olmadan Hakk’ın tasarrufu altına girmesidir.” “Vakt insanı eksilten, fakat yok etmeyen törpüdür.” “Vakt, seni hükmü altına alan her şeydir ve her şeyin onun hükmü ve tasarrufuyla deveran etmesidir.”

74 Şeyh Safvet, “Şeyh ve Derviş”, ss. 2-3.

75 Ebu’t-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed Firuzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhit*, Beyrut 1993, s. 208 .

76 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 687.

77 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 588; Enver Fuad Ebû Hazzam, *Mu'cemu'l-Mustalahati's-Sûfiyye*, tahk.: George Mutri Abdulmesîh, Beyrut 1993, s. 187.

Vaktin ilâhî kaynağı, Allah Teâlâ'nın kendisini “*O, her gün yeni bir iştedir*”⁷⁸ şeklinde vasıflandırmasıdır. Buna göre vakt, asl olup varlığı kâinata zuhur eder. Aynı zamanda vaktin aslı, Hakk cihetinden değil, kevn yani yaratılmışlar cihetindedir. Takdîrin hükmü sadece mahlûkat hakkındadır. O halde vaktin sahibi kevnidir (yaratılmışlardır), hüküm de kevn (yaratılmışlara) mahsustur.⁷⁹

Safvet Efendiye göre tasavvufta sâlikin bulunduğu hâle vakt denilir. Mesela bir sâlik sevinç halinde ise onun vakti sevinç, hüzn halinde ise vakti de hüzn olur. İki kişinin birbirinin hâlini, vaktini sormaları ise bu anlama dayanan bir âdet olsa gerektir. Yani aslında birbirlerinin vaktini sorarak hüznü mü, sevinçli mi olduklarını öğrenmek isterler.

Safvet Efendi, sâlikin geçmiş ile gelecek zaman arasındaki bulunduğu zamanı da vakit olarak tanımlar. Buna binâen sûfiye “ibnü'l-vakt” yani “vaktin oğlu” denilmiştir. Bu, sûfinin içinde bulunduğu âna göre her zaman evlâ olan ne ise onunla meşgul olmasına işarettir. Geçmiş zamanla ilgilenmek, şimdiki ve gelecek zamanın da kaybedilmesine sebep olur.

Ebedî saadeti kazanmak için dünya hayatının yegâne sermaye olması ve insan hayatının da sınırlı olması sûfilerin ileri gelenlerince dikkate alınmış ve vaktin önemi ve değeri hakkıyla takdir edilmiştir. Bu önemi vermeyenlerin ise (هلك المسوفون) hadîs-i şerîfince hiçbir şey elde edemeyecekleri şüphesizdir. Tesvîf ediciler (مسوفون), yani bu günün işini yarına bırakanlar anlamındadır.

Bazen de vakit, takdir-i ilâhîye teslim olma manasına işaret eder. Mesela filan zât vaktin hükmündedir, denildiğinde kişinin iradesi dışında gaybden ortaya çıkan şeylere ve İlâhî tasarruflara karşı boyun eğmesi, teslim olması kastedilir. Dervişler arasındaki “hoş görmek” tabiri de bu teslimiyeti ifade eder. Ancak bu teslimiyet, şeriatın emrettiği şeyi terke sebep olmamak şartıyla geçerlidir. Takdir böyleymiş bahanesiyle emr-i ilâhîyi terk etmek, kusur ve kabahatlerini küçümsemek İslam'ın dışına çıkmak demektir.⁸⁰

78 er-Rahmân, 55/29.

79 Komisyon, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, editör: Zafer Erginli, Kalem Yayınevi, İstanbul 2006, s. 1171; Muhyiddîn İbn Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye fî ma'rîfeti'l-esrâri'l-mâlikiyye ve'l-melekiyye*, nşr. Muhammed Abdurrahman el-Mer'aşlî, (I-IV), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, Beyrut 1997, c. II, s. 528.

80 Şeyh Safvet, “İstîlâhât-ı Sûfiyye”, sayı: 6, ss. 4-5.

1.6. Hâl

Hâl (الحال), Arapça bir kelime olup, durum, hal, vaziyet; pozisyon; konum⁸¹ anlamlarını ihtiva eder. Terim olarak, makâmın aksine gayret ve çaba olmaksızın kalbe doğan sevinç, hüznün, rahatlık, daralma, zevk gibi şeylerdir ve sûfnin içinde bulunduğu zaman ve duruma göre değişkenlik gösterir.⁸²

Makâm, kalıcılık, mücâhede ile kazanma, bir alt derecesi elde edilmeden bir üst derecesine geçememe gibi belli durakları göstermektedir. Tevbe, zühd, tevekkül gibi. Haller ise kula vehbî olarak gelir, kulun çabasından çok Allah'ın vergisi ve ihsânıdır.⁸³ Ancak haller amellerin mirasıdır. Ameli sağlıklı olmayanlar bu hallere varis de olamaz.⁸⁴

Hâl, değişme özelliği gösterdiği için 'hâl', makam ise değişmeyip istikrar gösterdiği için 'makam' olarak adlandırılmıştır. Bir şey özü itibariyle hâl olur, sonra makam haline dönüşür. Mesela kulun kalbinde bir muhasebe duygusu ortaya çıkar, sonra nefsanî duygular yüzünden bu durum kaybolur. Kul, eğer bu muhasebe halini devam ettirirse bu hal onda devamlı olur. Nefsanî hususların ortaya çıkması ile muhasebe halinin ortadan kalkması ilahî yardımın gelmesiyle son bulur. İlâhî yardım ile muhasebe hali kula hâkim olur ve bütün haliyle onu kuşatır. Artık bu durum onun makamı olur. Diğer hâl ve makamlar da bu şekildedir. Makamlara haller vasıtasıyla yükselinir.⁸⁵

Hâlin başka bir özelliği de şiddetli heyecan haline yani vakte bağlı olmasıdır. Bu durum olmazsa haller ortaya çıkmaz.⁸⁶ Vaktin ise hâle muhtaç olduğu şüphe götürmez. Hâl vakitle birleştiğinde tüm vakitler tek bir vakit olur. Hâl sahibi kul, aynı zamanda vakit sahibi de olur.⁸⁷

81 Asım Efendi, *Kâmus Tercemesi* c.III, s. 189.

82 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 199, Ebû Hazzam, *Mu'cemu'l-Mustalahati's-Sûfiyye*, s. 72, Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 245.

83 Cebecioğlu, *age*, s. 266

84 Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 86.

85 Komisyon, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 305; Şihâbüddîn Ebû Hafs Ömer b. Muhammed es-Sühreverdî, *'Avârifü'l-ma'arif*, neşr. Muhammed Ali Beyzavî, Beyrut 1420, s. 273.

86 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 266.

87 Ebu'l-Hasen Ali b. Osman b. Ebî Ali el-Cüllâbî el-Hucvîrî, *Keşfü'l-mahcûb: Hakikat Bilgisi*, haz.: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1996, s. 447.

Safvet Efendiye göre tasavvufta, ilahî nurlar ya da salih amellerin eserleri olarak sâlikin herhangi bir kastı ve çabası olmadan kalbine gelen hüznün ve sevinç, darlık ve rahatlık, zevk ve şevk, üns ve heybet gibi manevî durumlara hâl denir.⁸⁸

Makamlar, umûr-i kesbiyyeden, haller ise şûûn-i vehbiyyedendir. Yani makamlar gayretle kazanılarak elde edilirken haller Allah vergisidir. Makâm ile hâlin farklarından biri de makâm sahibinin makamında kalıcı, hâl sahibinin ise devamlı diğer bir hâle ilerleme durumunda olmasıdır. Hâller şimşek gibidir, gelip geçer. Devam ederse ona hadîs-i nefis denir. Sâlikin hâl ile hadîs-i nefsi birbirinden ayırması seyr ü sülûkün şartlarındanıdır.⁸⁹

Safvet Efendi, hâli açıklarken makam ile kıyaslama yaparak hâlin Allah vergisi olduğu ve gelip geçiciliği üzerinde daha çok durmuş, ancak klasik tanımlardaki hâl-vakit ilişkisine değinmemiştir.

1.7. Makâm

Makâm (المقام), Arapça ism-i mekân bir kelime olup, kıyamda iki ayağın durduğu yere denir. Yukarı kalkmak, ayağa kalkmak, dikilmek, yükselmek manasındaki قام kökünden gelmekte olup, yer, mahal, pozisyon, durum, vaziyet, istasyon, makam ve mevki⁹⁰ anlamlarına gelen ism-i fâil bir kelimedir. Tasavvuf terminolojisinde nefsin, içerdiği hâli tam anlamıyla kazanabilmesi için yerleştiği yer⁹¹ ve kulun kendi çabasıyla kazandığı, tekrar ede ede kendisinde özellik haline getirdiği dereceye⁹² makâm denir.

Makâm, kulun Allah'ın huzurundaki yeridir. Kul, taâtı, mücahedesı ve riyâzâtı ile Allah'a yönelerek o makamda olur.⁹³ Ayet-i kerîmede şöyle buyrulur: “İşte bu makamımdan ve tehdidimden korkanlar içindir.”⁹⁴ Makam, tevekkül eden ve sabredenlerin makamı gibi kulda belli vakitlerde bulunan bir şeydir. Kul, mücahede ve muamele sonucunda bu makama çıkar ve bu hususları tam anlamıyla yerine getirirse başka bir makama geçinceye kadar orası onun makamı olur.⁹⁵

88 Şeyh Safvet, “İstılâhât-ı Sûfiyye”, sayı: 12, s. 3.

89 Şeyh Safvet, aynı yer.

90 Asım Efendi, *Kâmus Tercemesi* c.III, s. 545.

91 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, ss. 529-530.

92 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 410.

93 Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî, *Kitâbu'l-Luma'*, Bağdat 1960, s. 65.

94 el-İbrahim, 14/14.

95 et-Tûsî, *el-Luma'*, s. 411.

Bir makam sahibi olmanın en önemli şartı, içinde bulunduğu o makamın tüm hükümlerini yerine getirmeden başka makamlara göz dikmemektir. Kanaat makamında olmayan kimse için tevekkül makamı gerçekleşmez. Yine tevekkül makamını gerçekleştirilmeyenin teslim, tevbe makamını tam olarak yerine getirmeyenin de inâbe makamına geçmeleri doğru değildir. Aynı şekilde verâi olmayanın zühd makamıyla meşgul olması da doğru olmaz. Birinin bir makam elde etmesi ve oraya yerleşmesi ancak Allah'ın kendisini o makama yükselttiğini görmesi ile mümkün olur.⁹⁶ Bir makamı elde etmek için sadece irade ve muameleler yeterli olmaz, o makama varmayı gönülden arzu etmek gerekir.⁹⁷

Tasavvufî terbiyede makâmlar müridin seyrdeki konumuna göre anlamlandırılır. Genellikle üç konumdan bahsedilir:

1. Makam-ı mürîd, mücâhede ve zorluklara katlanmak, haz veren ve nefsin faydasına olan şeylerden uzak kalmaktır.
2. Makam-ı mutavassıt, arzu duyulan şey talep edilirken korkunun büyüyüp gelişmesi, hâllerde sıdkın gözetilmesi ve makamlarda edebe riayet edilmesidir.
3. Makam-ı müntehî, sahv, temkîn ve duaya Hakk'ın icabet etmesidir. Müridin bu halinde şiddet, sehâ, men, atâ, cefâ ve vefa eşittir. Uykusu uyanıklığı, yemesi acıkması gibidir. Onun hazları gitmiş geriye sadece hakları kalmıştır. Zahirde halkla, bâtında ise Hakk'la beraberdir. İnsanlarla ve dünya işleriyle uğraşmak onlara tesir etmez.⁹⁸

Bir makamdan diğer makama geçilirken, önceki makam terk edilmez. Eski makamla birlikte bir üst makama ulaşılır.⁹⁹

Safvet Efendi'ye göre makâm, sâlikin seyr u sülûk, yani manevî eğitimi ile ulaşacağı manevî mertebe ve menzillere denir. Mesela evâmîr-i ilâhiyyeye muvâzabet (ilâhi emirlere uyma konusunda çabalama), menâhîden mücânebet (haramlardan sakınma), nefsin uyûbunu ru'yet (nefsin ayıplarını görme) ve ahlâk-ı zemîmeden tahallî ve tahâret (kötü ahlaktan uzaklaşma ve arınma) gibi menzillerin her biri tarikat makamıdır. Bir üst makama

96 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 34.

97 Hücûvîrî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 289.

98 Komisyon, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 606; Ebu'n-Necîb Abdülkahir es-Sühreverdî, *Kitâbü âdâbi'l-mürîdîn*, thk. Menahem Milson, Jerusalem 1977, s. 16.

99 Komisyon, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 609; İbn Arabî, *el-Fütûhât*, c. III, s. 220.

geçmek ancak o makamın hükümlerini ve şartlarını tamamen yerine getirmek ile olur. Mesela kanaati olmayan kimsenin tevekkül makamına, tevekkülü olmayanın da teslimiyet makamına yükselmesi makbul değildir. Sâlikin bulunduğu makamın gereklerini tam olarak yerine getirmeden üst makâmı talep etmesi tarikat ehline bir hıyanettir.¹⁰⁰

Safvet Efendi, makamın tanımını yaparken klasik kaynaklarda belirtilen görüşlere benzer ifadeler kullanmıştır. Ancak o, makamların kulun kendi çabalaması yanında, bir mürid-i kâmilin gözetimi altında manevî bir eğitimle elde edilmesi gerektiğine de dikkat çekmektedir.

1.8. Tevbe

Tevbe (توبة), Arapça bir kelime olup sözlükte, dönme, pişmanlık anlamlarını ifade eder.¹⁰¹ İstılâhî anlamı ise günahtan pişmanlık duyarak vazgeçmektir.¹⁰² Tevbe, günaha pişmanlık, şimdiki halde günahı terk ve gelecekte de günah işlememeye niyet unsurlarını içerir. Bir görüşe göre tevbe, nefsin işlediği kötülüklerden dolayı üzüntü duyması ve bunları terk ederek imkân ölçüsünde kaçırdıklarını telafi etmeye çalışmasıdır.¹⁰³

Zünnûn el-Mısrî'ye tevbenin ne olduğu sorulduğunda “Avâmın tevbesi günahlardan, havâssın tevbesi ise gaflettendir” şeklinde cevap vermiştir. Bu soruya Sehl b. Abdullah Tüsterî, “Tevbe, günahını unutmamandır” demiş, Cüneyd ise “Tevbe, günahını unutmandır” şeklinde karşılık vermiştir. Sehl'in tanımladığı müridlerin tevbesidir. Cüneyd'in tarif ettiği ise tahkîk ehlinin tevbesidir.¹⁰⁴

Safvet Efendi de tevbeyi, dönmek manasında kullanarak, açıktan ve gizliden, büyük ve küçük günahlardan, dünyevî ve uhrevî mertebelerden ve bütün masivadan yüz çevirerek Cenâb-ı Allah'a rücu etmektir, şeklinde tanımlamıştır. Hatta insan kendi vücudundan bile tevbe etmelidir¹⁰⁵, diyerek tevbenin önemini belirtmiş ve sadece seyr u sülûkta olanların değil, herkesin her durumda tevbe etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Safvet Efendi, tevbenin nasıl olacağı konusuna ise değinmemiştir.

100 Şeyh Safvet, “İstılâhât-ı Sûfiyye”, sayı:6, s. 5.

101 Asım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, c. I, s. 81.

102 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 657.

103 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 156.

104 et-Tûsî, *el-Luma'*, s. 68.

105 Şeyh Safvet, “Tarîk-i İlâhiyye”, *Tasavvuf*, sayı: 13, s.1.

1.9. Zühd

Zühd (زهد), Arapça'da terk etmek, yüz çevirmek, rağbetsiz olmak anlamlarına gelir. Tasavvufî bir terim olarak eşyaya dair isteklerin bütünüyle terk edilmesi anlamındadır. İbn Sina, dünya güzelliklerinden ve metaından yüz çeviren kimseye zahit denildiği ifade etmiştir.¹⁰⁶

Tasavvufta dünyaya doludizgin dalmamak esastır. Sûfiler zühdü çeşitli şekillerde tarif etmişlerdir. Haramdan yüz çevirmek zühddür. Helalden de zühdedilir. Bunda aza kanaat edip artanıyla fakirlere yardım etmek gibi bir fazilet de vardır. Muhsinlerin, salihlerin, müminlerin zühdü dünya ve onun zatındandır. Şehidlerin zühdü ise hem dünya hem ahiret hakkındadır.¹⁰⁷

Safvet Efendi zühdü, şehidlerin zühdü anlamında kullanarak dünya ve ahirete ait bütün heves ve şehvetlerden, makam ve derecelerden yüz çevirmekten ibarettir,¹⁰⁸ şeklinde tanımlamıştır. Ona göre sadece dünya ve ona ait olan şeylerden değil, ahirete ait olan istek ve arzulardan da vazgeçmek esastır.

1.10. Tevekkül

Tevekkül (توكل), sözlükte vekil edinme, güvenme anlamlarına gelir. Terim olarak ise gereken tüm çabayı sarfettikten ve tedbiri aldıktan sonra işi, tam bir inançla Allah'a havale etmeye denir. Deveyi sağlam kazığa bağladıktan sonra Allah'a havale etme tevekküldür. Tevekkül, kalbî bir ameldir. Tevekküldeki esas kalbin ıstıraptan uzak olmasıdır. İstırap bulunan kalpte tevekkülden söz edilemez. Bazı sûfiler tevekkülden kasdın Allah'ın huzurunda, ölü yıkayıcısının elindeki ceset gibi durmaktan ibaret olduğunu belirtmişlerdir.¹⁰⁹

Kuşeyrî, Ebu Ali Dekkak'tan şöyle rivayet eder: “Tevekkülün üç derecesi vardır: İlki tevekkül, sonra teslim, sonra da tefvîz. Tevekkül eden Allah'ın vaadine güvenir ve sükûnet

106 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 282.

107 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 734.

108 Şeyh Safvet, “Tarîk-i İlâhiyye”, s.1.

109 Cebecioğlu, *age*, s. 658.

bulur. Teslim olan kendisini Allah'ın bilmesiyle yetinir. Tefvîz sahibi ise Allah'ın hükmüne razı olur.” Tevekkül başlangıç, teslim orta ve rıza da son hâldir.¹¹⁰

Gazalî'ye göre tevekkül kelimesi 'vekâlet'ten türemiştir. Bir kimsenin bir işine başkasını vekil tayin etmesi, işi ona havale etmesi ve güvenmesi anlamına gelir. Havale eden, vekil tayin ettiğini kusurlu olmakla itham etmez, aciz ve kusurlu olduğuna inanmazsa içi rahat eder ve ona güvenir. Kısaca tevekkül, kalbin sadece vekil kılınana (Allah') güven duymasından ibarettir.¹¹¹

Safvet Efendi tevekkülü, “*Kim Allah'a tevekkül ederse, o kendisine yeter*”¹¹² ayetini delil olarak göstererek, sebeplerin müsebbibi olan Allah Teâlâ'ya itimad etmektir şeklinde tarif etmiştir.¹¹³ Safvet Efendinin tevekkül tanımında sadece kulun Allah'a güven duymasından bahsedilmiştir. Ancak insanın önce kendi çaba ve gayretini gösterip daha sonra tevekkül etmesi gerektiği üzerinde durmamıştır.

1.11. Kanaat

Kanaat (قناعة), ikna olmak, yetinmek gibi anlamlara gelir. Tasavvufta insanın, hayatını sürdürmek için zaruri olan ihtiyaçları dışında kalan bütün arzu ve isteklerden geri durmasıdır.¹¹⁴

Gümüşhanevî kanaatı, kısmetine razı olmak şeklinde tanımlamıştır. Hakikat ehline göre ise ülfet edilen ve alışlagelen şeylerin bulunmaması halinde huzur içinde olmaktır. Abdullah b. Hafif de kanaat için, olmayanı beklemeyi bırakmak ve olana da ihtiyaç duymamaktır, demiştir.¹¹⁵

Safvet Efendi'ye göre kanaat, nefsi şehvetler ve hayvanî arzulardan azâde olmaktır. Çünkü bu istek ve arzular devam ettiği sürece ahsen-i takvîm olan insanın, esfel-i sâfilin olan cisimden kurtulması mümkün değildir.¹¹⁶

110 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 84.

111 Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *İhyâ'u Ulûmi'd-dîn*, I-V, Dâru Sâdır, Beyrut 2000, c. IV, s. 321.

112 et-Talâk, 65/3.

113 Şeyh Safvet, “Tarîk-i İlâhiyye”, s. 1.

114 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 347.

115 Komisyon, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 527; Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî, *Kitâbu Câmi'i'l-Usûl fi'l-Evliyâ'i ve Envâ'ihim ve Kelimâti's-Sûfiyye*, Mısır 1298, s. 217.

116 Şeyh Safvet, “Tarîk-i İlâhiyye”, s. 2.

1.12. Uzlet ve Halvet

Uzlet (العزلة), Arapça'da halktan uzaklaşp, onlardan ayrı yaşamak anlamını ihtiva eden bir kelimedir. Halvet (الخلوت) de yine Arapça bir kelime olup, yalnız kalmak, تنها bir köşeye çekilmek demektir. Tasavvufta bu iki kavram genellikle beraber kullanılır. Zihinsel konsantrasyonu sağlamak amacıyla ve birtakım özel zikirlerle riyazetleri gerçekleştirmek üzere, karanlık, dış dünyayla bağlantısı olmayan bir yere bir süre için çekilmek anlamlarındadır. Kulun bütün varlığıyla kendini Allah'a verip, O'ndan gayri her şeyden uzaklaşması da bu bağlamda değerlendirilir.¹¹⁷

Kimi sûfler halvetin uzlet olmadığını ileri sürmüşlerdir. Onlara göre halvet, toplumdandan ve insanlardan uzaklaşarak bir köşeye çekilmek; uzlet ise, nefsten, nefsin arzu ve isteklerinden, Hak'tan gayri meşgul edecek ne varsa bunların hepsinden kaçmak ve onları terk etmektir. Halvette vücûd çokluğu, uzlette ise vücûd azlığı esastır.¹¹⁸

Halvetin aslı, Hz. Peygamber^(s)'in vahiy gelmeden önce Hira'da inzivaya çekilme uygulamasından doğmuştur. Hz. Musa^(s)'nın Tûr Dağı'nda, Allah ile özel görüşmesinin kırk gün sürmesinden yola çıkılarak, halvet genellikle kırk gün olarak belirlenmiştir. Bu sebeple halvet, kırk anlamına gelen erbâîn ya da çile olarak da adlandırılmaktadır. Halvetin esası, düşünceyi Allah'tan başka her şeyden uzaklaştırmaktır. Bu nedenle, bir kimse tüm ömrünü halvette geçirse dahi düşüncesinde ve kalbinde Allah'tan başka şeyler hâlâ varsa, bu kişiye halvettedir denmez. Buna bağlı olarak halktan ayrılmadan, özel bir yere çekilmeden sürekli Allah'ı tefekkür eden ve zihni dünya işleriyle meşgul olmayan kimseye de halvet yapıyor, tabiri kullanılabilir.¹¹⁹

Halvet, safvet ehlinin vasfı, uzlet ise vuslat ehlinin işaretlerindedir. Başlangıçta bulunan bir müridin hemeinsinden ayrı olarak yaşaması, nihayet halinde üns mertebesini gerçekleştirdince de halvet halinde bulunması esastır. Uzleti tercih eden kişi için gerçek olan, halktan ayrı yaşayarak onların şerrinden emin olmak değil, kendi şerrinden insanların selâmette olmalarına inanmasıdır. İlki diğer insanlarda bulunmayan bir meziyete sahip

117 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 249.

118 Sühreverdî, *'Avârifü'l-ma'arîf*, s. 247.

119 Cebecioğlu, *age*, s. 249.

olma düşüncesidir, ikincisi ise müridin kendini hor ve hakir görmesinin neticesidir. Nefsini hor ve hakir gören mütevazı; kendini beğenip, üstün olduğuna inanan ise kibirli olur.¹²⁰

Halvet'in kaynağı şu kudsî hadîstir: “*Yalnız olarak beni zikredeni ben de yalnız olarak anarım. Bir topluluk içinde beni zikredeni ben de daha hayırlı bir topluluk içinde anarım.*”¹²¹ Bu sahîh hadîse göre halvet, celveti de içermektedir.¹²² Celvet de tekrar halka karışmaktır.

Halvet hakkında Zünnûn Mısıri, “halvetten daha fazla ihlâsa teşvik eden bir şey görmedim. Halveti seven kişi, ihlâsın esaslarına iyice sarılmış, sıdk erkânına kavuşmuş olur.” demiştir. Kendisinden nasihat isteyen birine Şiblî de şöyle cevap vermiştir: “Yalnızlığa yapış, halka ismini unuttur, ölünceye kadar da yüzün kible duvarına dönük dursun.” Yahya b. Muâz ise “Yalnızlık sıddîklerin idealidir” demiştir.¹²³

Safvet Efendi de uzlet ve halvet hakkında kısa bir açıklama yaparak, müridin tüm zahirî ve bâtinî his ve düşüncelerini halk ile meşgul olmaktan men edip bütün varlığı ile Vâcibu'l-Vücûda yönelmesidir, şeklinde ifade etmiştir.¹²⁴

Safvet Efendiye göre halvet ve uzlet farklı kavramlar değildir, ikisi de aynı manada kullanılmaktadır. Genel olarak sûfler halvetin yalnız başına halktan ayrı bir yerde yapılması gerektiğini ifade etmelerine karşılık Safvet Efendi, halvet ve uzletin halktan ayrılmadan halkın içinde iken de olabileceğine işaret etmiş ve ‘halk içinde Hak’la beraber olmak’ düsturuna dikkat çekmiştir.

1.13. Zikir

Zikir (الذکر), Arapça bir kelime olup, unutmamanın zıddı olan hatırlama, anma, dile getirme açıklama gibi değişik manalarda kullanılır.¹²⁵ Istılâhta ise, dünya ve ahiret saadetini elde

120 Kuşeyri, *er-Risâle*, ss. 54-55.

121 Buhârî, *es-Sahih*, Tevhid 15; Müslim, *es-Sahih*, Tevbe 1.

122 Komisyon, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 162; İbn Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, c. II, s. 147; Abdülkerîm b. İbrahim el-Cilî, *Şerhu'l-esfâr 'an risâleti'l-envâr*, Dımaşk 1348/1929, s. 83.

123 Sühreverdî, *'Avârifü'l-ma'arif*, s. 125.

124 Şeyh Safvet, “*Tarîk-i İlâhiyye*”, s. 2.

125 Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, c. II, ss. 346-347.

etmek için Allah'ın isimlerini zikrederek vaktini geçirmek, Allah'ı unutmamak anlamlarına gelir.¹²⁶

Zikir, Tasavvufta riyazetin en önemli esası, kulun Rabbine yaklaşmasını sağlayan en önemli ibadettir.¹²⁷ Zikrin hakikati, zikir esnasında zikredilen şeyin (Allah Teâlâ'nın) dışındaki her şeyi unutmaktır. Kur'an-ı Kerîm'de “Unuttuğunda Rabb'ini hatırla”¹²⁸ buyrulmuştur. Yani yalnızca Allah'tan başka şeyler unutulduğunda Allah zikredilmiş olur.¹²⁹

Üç çeşit zikir vardır: a) Lisanın zikri: Sâlik dil ile zikrederek kalpten de yardım görür. Zikri sürekli tekrar ederek bundan tat alır ve O'nun adını iştikten zevk duyar. b) Kalbin zikri: Havassın zikridir. Sevilenin yani Rabb'in hakikatinin kalpte tasavvur edilmesi ve bu tasavvurun giderek yoğunlaşmasıdır. Bu bir nevî münâcaattır. c) Sırrın zikri: Havâssu'l-havass'tan olan vuslat erbabının makamıdır. Bu, zikreden, zikredilende tamamen erimesi ve sonunda kendinden bir iz kalmaması şeklinde tecelli eder. Bu halde zikredilen zikreden olur.¹³⁰

Zikir, Hak Teâlâ'nın yolunun en temel direğidir. Hiç kimse devamlı zikir halinde olmadan bu yola ulaşamaz. Sâlik, dilin zikriyle kalbin zikrini sürekli hale getirir.

Vâsîtî zikri, “korkunun galebesine ve sevginin şiddetine göre, gaflet meydanından müşahede makamına çıkmaktır” şeklinde ifade etmiştir. Yine sûfilerden biri şöyle demiştir: “Allah'ı kalple zikretmek mü'minlerin kılıcıdır. Düşmanlarına karşı bu kılıçla savaşır ve kendilerine gelecek olan belaları bu kılıçla def ederler. Kula bir bela yaklaştığında, kalbiyle Allah'a sığınır o bela kendinden uzaklaşır ve sevmediği şeylerden kurtularak huzura erer.” Ebû Ali Dekkak ise, “zikir, veliliğin belgesidir. Kim zikrinde muvafak olursa kendine bu belge verilir. Zikirden mahrum kalan kişi bu belgeden de mahrum kalır.” demiştir.¹³¹

Zikir sürekli tekrar edile edile bir olgunluğa ulaşır ve zikr-i Zât'a yani, ilâhî Zât'ın zikrine dönüşür. Bu zikir mükâşefe ve müşâhede yolu ile yapılır. İlâhî Zât'ın zikrinden

126 Ebû Hazzam, *Mu'cemu'l-Mustalahati's-Süfiyye*, s. 85; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, ss. 728-729.

127 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 248.

128 el-Kehf, 18/24.

129 Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 103-104.

130 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, ss. 728-729; Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 104.

131 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 110.

kasıt da zikir nurunun kalbe bir cevher şeklinde yerleşmesidir. Halvetten elde edilmek istenen amaç da budur.¹³²

Safvet Efendi Allah'ı zikre devam edilmedikçe, Hakk ile kul arasındaki münasebetin hakikatini anlamının mümkün olmayacağını söyler. Malum olduğu üzere zikrin efdali “Lâ ilâhe illallah” lafzıdır. Şeyh Safvet Efendi'ye göre ancak bu lafızla nefsin şehvetlerinden, kötü ahlaktan, dünya ve ahiretten kısaca Hak Teâlâ Hazretleri'nden gayrı her ne varsa bunlardan uzaklaşmak mümkün olur. Yine bu lafz-ı celîle sayesinde Allah Teâlâ'nın zât ve sıfatlarının tecellisinin eserlerine nail olunabilir.¹³³

Safvet Efendi zikir konusunu açıklarken zikrin tanıma ve çeşitlerine çok fazla değinmemiş, zikri kul bazında ele alarak Hak ile kul arasındaki münasebetin devamı için zikrin gerekli olduğuna ve bunun da dil yapılacağına işaret etmiştir.

1.14. Sabır

Sabır (الصبر), Arapça'da birini bir şeyden alıkoymak, tutmak, dayanmak, katlanmak gibi anlamlara gelen bir kelimedir. Istılâhî olarak ise, başa gelen sıkıntılara, belalara karşı dayanmaya sabır denir. Ayrıca ibadette devam etmeye ve isyandan sürekli kaçmaya da sabır adı verilir.¹³⁴ Sabır, tüm hâlleri, makamları, ahlakları ve amelleri içerir. Çünkü bütün bunlar, nefsi şükretmeye yönlendirmek ve alıştırmak için ancak zorlamayla gerçekleşir. Hiçbir şey sabrın dışında değildir. Hüküm itibariyle sabır, makamların en genelidir. Hiçbir şey sabır olmadan tamamlanamaz.¹³⁵

Sabır, nimet ve külfet arasında bir fark gözetmeden her ikisini de gönül rızası ile karşılayabilmektir. Sabretmeye çalışmak ise, hem gönlünde külfetin ağırlığını hissetmek, hem de sıkıntıyı huzurla karşılamaktır.¹³⁶

Sabrın dereceleri mevcuttur:

1. Sonunda karşılaşılabilecek nimetleri düşünerek başına gelenlere sabretmek.
2. Allah'ın cezalandırmasından korkarak günah işlemekten kaçınmaya sabretmek.

132 Sühreverdî, *'Avârifü'l-ma'arîf*, s. 129.

133 Şeyh Safvet, “*Tarîk-i İlâhiyye*”, s. 2.

134 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 529.

135 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 326.

136 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 93.

3. İbadet ve tâatta nefse gelen ağırlığa sabretmektir.

Mutasavvıflar, başa her ne geliyorsa bunun Allah'tan geldiğini, bu yüzden de insanlara derdini anlatıp, sızlanmanın, bir nevi Allah'ı kula şikâyet etme manasına gelebileceğini söylerler. Kulun, hüznün ve şikâyetlerini insanlara değil, sadece Allah'a yapmasına da sabr-ı cemîl, yani güzel sabır denilir.¹³⁷

Safvet Efendi sabrı, mücahede ile nefsi hazlardan azade olduktan sonra bunda sebat etmektir, diye tanımlar. Ve Kur'an-ı Kerim'in " *Ve onların içinden sabrettikleri zaman, bizim emrimizle doğru yola iletecek önderler kıldık.* "¹³⁸ ayetini delil olarak gösterir.¹³⁹

Safvet Efendinin tanımında sabrın nefsin istek ve hazlardan uzaklaştıktan sonra bu durumda sabit kalmanın önemi vurgulanır. Burada sabır genel anlamıyla başa gelen şeylere sabretmek olarak kullanılmamış, bir makama ulaştıktan sonra bu makamda kalıcı olmak için çaba göstermek anlamında kullanılmıştır.

1.15. Murakabe

Murakabe (المراقبة), gözetlemek, kontrol etmek, korumak anlamlarına gelen Arapça bir kelimedir.¹⁴⁰ Tasavvufta, Allah'ı kalp ile düşünmek manasını taşır.¹⁴¹

Murakabe, kulun Allah'ın kendisinin yaptıklarından ve kalbindekilerden haberdar olduğunu bilmesi¹⁴² ve bu bilgisini Rabb'inin murakabesi için devam ettirmesidir. Tüm hayırların aslı budur. Sâlik bu dereceye ancak kendini hesaba çekmek, hâlini düzeltmek, Allah'ın yoluna bağlı kalmak, kendisi ve Hak Teâlâ arasında kalbini güzelce korumak ile erişebilir. Böylece Allah'ın her daim onu gözettiğinin, kalbine yakın olduğunun, hallerini ve fiillerini görüp bildiğinin ve sözlerini işittiğinin sürekli farkı olur.¹⁴³

Murakabe aynı zamanda dört haslet ile tamam olur. Birinci haslet, marifetullah, yani Allah Teâlâ'yı tanımaktır. İkincisi, şeytanın Allah'ın düşmanı olduğunu bilmektir.

137 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, ss. 529-530.

138 es-Secde, 32/24.

139 Şeyh Safvet, "Tarîk-i İlâhiyye", s. 2.

140 Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, c. I, s. 273.

141 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 445.

142 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 96; et-Tûsî, *el-Luma'*, s. 82; Komisyon, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 697; Abdülkadir el-Geylânî, *el-Gunye li tâlibi tariki'l-Hakki azze ve celle fi ma'rifeti'l-âdâbi's-şer'iyye ve ma'rifeti's-Sâni'*, I-II, Mısır 1375, c. II, s. 184.

143 Komisyon, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 697

Üçüncüsü, nefsin her zaman kötülüğü emredip ona yönelttiğinin farkında olmaktır. Dördüncüsü, amellerin Allah Teâlâ için olduğunu bilmektir.¹⁴⁴ Murakabe makamı, aynı zamanda ihsân makamıdır.

Safvet Efendi'ye göre murakabe, nefsin güç ve kuvvetinden arınarak ruhanî mevhibeleri ve Hak Teâlâ'dan gelen manevî esintileri daima gözetlemektir. Böyle bir murakabeden bir anda elde edilecek gönül ferahlığını, kimi zaman yıllarca mücahede ve riyâzât sonucu elde etmek mümkün olamayabilir.¹⁴⁵ Safvet Efendi, murakabeden bahsederken bunun nasıl olacağı hakkında bir bilgi vermemiştir. Ancak murakabenin mücahede ve riyazattan daha değerli olduğunu vurgulamıştır.

1.16. Rıza

Rıza (الرضا), Arapça kökenli bir kelime olup, hoşnutluk, memnun olmak, razı gelmek anlamlarını ihtiva eder. Tasavvufta rızanın, rıza'l-âmme (avâmın hoşnutluğu), rıza'l-hâssa (seçkinlerin hoşnutluğu), rıza'l-muhib (aşığın hoşnutluğu), rıza'l-Hak ani'l-abd (Hakk'ın kuldan razı olması) ve rıza'l-abd ani'r-Rab (kulun Rab'den razı olması) şeklinde kısımları bulunmaktadır.¹⁴⁶ Kaşânî rızanın onu yerine getiren şahsın manevi mertebesine göre üç derecesi olduğunu ifade eder:

1. Avâmın rızası, Allah'ı Rab, Hz. Muhammed(s)'i peygamber, İslam'ı da din olarak kabul edip, bunlardan razı olmak şeklindedir.
2. Havâssın rızası, Allah'tan Rab olarak razı oldukları gibi, O'nun hükümlerine, tasarruflarına, kısaca her haline rıza göstermektir. Böylece kul, başına her ne gelirse Allah'tan geldiğini bilir ve razı olur. Mesela elinin kesilmesinden ya da eşinin, evladının ölmesinden dolayı sıkıntı duymaz. Bu tür rıza, Hakk'ın iradesi karşısında herhangi bir tereddüde kapılmadan sergilenen doğru bir duruştur.
3. Ehassu'l-havâs/âşıkların rızasında kişi elinin kesilmesinden veya evladının evladının ölmesinden dolayı bir acı veya sıkıntı duymaz. Fakat onda zaten böyle bir his kalmamıştır. Çünkü aşık, istek ve arzuları kalmadığından dolayı bu gibi şeylerde bir öfke ya da memnuniyet duymayan kişidir. Aşık

144 Komisyon, *age*, s. 697; Abdülkadir el-Geylânî, *el-Gunye*, c. II, s. 184.

145 Şeyh Safvet, "Tarîk-i İlâhiyye", s. 2.

146 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 268.

kişinin, her şeyde Allah'ın iradesini, hikmetini müşahede etmesiyle artık kendi iradesi kalmamıştır. Bu kişilerin makamı, muhabbet makamıdır.¹⁴⁷

Hakk'ın kuldan razı olması, Allah'ın kullarına nimet, sevap ve keramet dilemesi demektir. Kulun Allah'tan razı olması ise, Allah'ın emirlerini hakkını vererek yerine getirmesi, O'nun hüküm ve tasarruflarına tam anlamıyla boyun eğmesidir. Hakk'ın rızası, kulun rızasından öncedir. Çünkü Allah'ın lütuf ve inayeti olmasa kul, ne emirleri yerine getirmeye güç yetirir ne de hükümlere rıza gösterebilir. Yani kulun rızası, Allah'ın rızasına bağlıdır.¹⁴⁸

Rıza, insanı gafletten ve kuruntularından arındırır, kalbinden masivaya ait olan şeyleri siler, sıkıntı ve meşakketlerle boğuşmaktan kurtarır. Rızanın özelliği kurtarıcı olmaktır.¹⁴⁹ Rıza aynı zamanda suhtu terk etmektir. Suht da, kulun Allah'ın kendisine verdiği ve takdir ettiği şeylerin dışındakilerin kendisi için daha hayırlı ve faydalı olduğunu düşünüp, kızması ve içermesidir.¹⁵⁰ Ruveym rızayı, kulun, Allah cehennemi sağ tarafına koyduğunda onu sol tarafıyla değiştirmesini istememesidir, şeklinde tanımlar. Ebû Bekr b. Tâhir de rıza, kalpteki hoşnutsuzluğu, orada sevinç ve neşeden başka hiçbir şey kalmamak şeklinde çıkarıp atmaktır, der.¹⁵¹

Tasavvuf yolu çok meşakketli bir yol ve çiğnenmesi zor bir lokma olduğu için, bu yola rıza lokması denilmiştir. Pîr Sultan Abdal'ın şu beyti de bu durumu tasvir etmektedir:

Güzel aşık cevrimizi çekemezsin demedim mi?

Bu bir rıza lokmasıdır yiyemezsin demedim mi?

Rızanın hal mi, makam mı olduğu hususunda mutasavvıflar fikir ayrılığına düşmüştür. Irak tasavvuf çevresi hal olarak değerlendirirken, Horasan ekolü rızayı makam şeklinde kabul etmiştir.¹⁵²

Safvet Efendi rıza-i hakîkiyi, kulun rızası şeklinde kabul ederek, nefsin irade ve rızasından yüz çevirerek, Cenâb-ı Hakk'ın hükümlerini kabul etme, onlara tam olarak boğun eğme ve kendini teslim etme olarak ifade etmiştir.¹⁵³

147 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, ss. 267-268.

148 Hücvîrî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 284.

149 *Aynı Eser*, s. 285.

150 Komisyon, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 803; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *Minhâcü'l-âbidîn*, Mısır 1355/1936, s. 53.

151 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 97.

152 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 517.

Safvet Efendi rıza hakkında uzun açıklamalar yapmamış, rızanın çeşitlerine ve kısımlarına değinmeyi tercih etmemiştir. Safvet Efendiye göre rızadan kasıt, kulun Rabb'inden razı olması ve kendi nefsinin tamamen dışlamasıdır. Burada rıza bir bakıma tevekkülü de kapsamaktadır.

1.17. Kabz ve Bast

Kabz (القبض), Arapça'da elin tamamıyla tutma, kavrama, yakalamayı ifade eden bir sözcüktür. Bast (البيسط) ise, açılma, büyüme, yayılma anlamlarına gelir. Tasavvufî ıstılah olarak kabz ve bast kelimeleri birlikte, birbirlerinin zıtları olarak kullanılır. Kabz, emin olunan şeyden korkmak, bast ise korkulan şeyden feraha çıkmak anlamlarını ihtiva eder.¹⁵⁴

Kabz ile korku arasında fark vardır, korku ilk başta kişinin sevimsiz bir şeyin gerçekleşmesine dair duyduğu endişe ile alakalıdır; kabz ise vakit içinde gerçekleşmiş şeye dairdir. Bast ve recâ arasındaki fark da aynı şekildedir. Recâ gelecekte gerçekleşmesi beklenen şeyle mutlu olmaktır, bast ise vakit içinde gerçekleşmiş olan şeyden mutlu olmaktır.¹⁵⁵

Kabz ve bast sâliklerin konakladıkları iki menzildir. Sâlik, mükâşefe, muâyene ve müşâhedeleri sınırlı olduğu esnada kabz; sınırlar açılıp, biri vasıtasıyla diğerine geçmek mümkün olduğunda da bast halindedir.¹⁵⁶

Kuşeyrî kabz ve bastı, kulun havf ve recâ makamlarını geçtikten sonra ulaştığı iki haldir, diye tarif eder. Tasavvuf yoluna yeni giren sâlikin havfı, ârifin kabzına, recâsı da ârifin bastına eşittir. Havf ve recâ ile kabz ve bast arasında şöyle bir fark vardır: Havf gelecekle alakalıdır, ileride arzu edilen bir şeyi elden kaçırma ya da başına gelmesinden sakınılan bir duruma maruz kalma gibi endişelerden doğar. Recâ da aynı şekilde arzu edilen bir şeyin elde edilmesi, sakınılan bir durumun ortadan kalması ümidi ve temennisidir. Kabz ve bast ise gelecekteki durumla ilgili olmayıp, şu anda meydana gelen hususlarla alakalıdır. Havf ve recâ sahibi mürid bu iki halde bulunurken kalbi sürekli gelecekle alakadardır. Kabz

153 Şeyh Safvet, "Tarîk-i İlâhiyye", s. 2.

154 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 333.

155 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 450.

156 Kâşânî, *age*, s. 451.

ve bast sahibi ise içinde bulunduğu zamanda onu, galebe ve hükmü altında tutan vârid sebebiyle vaktinin esiridir.¹⁵⁷

Sûfilerin hallerinin farklı oluşuna göre kabz ve bast durumundaki vasıfları da değişiklik gösterir. Bazı vâridler (ilham ve feyzler) kabz halini icap ettirir, ancak kabz hali tam ve mükemmel olmadığı için bu haldeki sâlik kabzın dışında bazı şeylerle de meşgul olabilir. Bazı sâlikler ise kabz halinde iken, kendilerini bu duruma sevk eden vâridlerden başkası ile ilgilenmezler ve ilgilenmeleri de caiz olmaz. Bu nedenle sâlik kendisine gelen vârid ile tamamen kendinden geçmiş bir halde olur. Sûfilerden biri, tutukluk ve kapalı olma hali bende daimidir, başka herhangi bir şey ile meşgul olmam benim için caiz değildir, demiştir.¹⁵⁸

Bast halinde olan kimse de aynı şekildedir. Bazen bast halindeki kişi halk ile ilgilenemez durumda olabilir. Eşyanın birçoğu onu sıkımsaz. Bazen de hiçbir hal kendisine tesir edemeyecek şekilde bast halinde olur.¹⁵⁹

Her insanın kabzı bastına, bastı da kabzına göre olur. Bazen kabzın sebebini bulmak bu haldeki kimse için zor olur. İnsanın içinde bir darlık ve sıkıntı vardır fakat bunun sebebini bilemez. Bu durumda kurtuluş yolu kabz hali geçene kadar teslimiyet ve rıza göstermektir. Bu tür kabzı kendinden uzaklaştırmaya çalışmak bu halin daha da artmasına neden olur. Bazen bu tür davranışlar kötü bir edep sonucu olarak da görülebilir. Sâlik vaktin hükmüne kendini teslim ederse, kısa bir zamanda bu hal ortadan kalkar. Hakikat ehline göre kabz ve bast hali Allah'a sığınılması gereken hallerdendir.¹⁶⁰

Safvet Efendi ise kabz ve bastı şöyle tarif eder: Tarîkâta giren kişinin ve hakîkatin tatlı suyuna susamış olanın, nefs-i emmârenin mücâhedetiyle uğraştığı sırada seyr ü sülûkün iki önemli menzili olan “havf ve recâ”nın nefs-i levvâme dairesinde dönüşeceği hallere denir. Kabz havfın, bast da recânın üstünde bir manevî haldir. Havf ve recâ devamlı geleceğe, kabz ve bast ise şimdiki zamana nazırdır.

Bazen kabz, sâlikin yapıp ettikleri sonucunda ilâhî bir ikaz ve tedibe manevî olarak işaret eder. Bu durumda sâlikin yaptığı şeyi telafi etmesi gerekir.¹⁶¹ Bazen de manevî

157 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 35.

158 Kuşeyrî, *aynı eser*.

159 Kuşeyrî, *age*, s.36.

160 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 36.

161 Şeyh Safvet, “İstîlâhât-ı Sûfiyye”, *Tasavvuf*, İstanbul 1329/1911, sayı: 12, s. 3.

ilerlemeye medar olmak üzere kabz vârid olabilir. Bu durumda ise salîkin itaat etmesi ve teslimiyet içinde olması gerekir. Aksi olursa kabzın şiddetinin artmasına sebep olur. Sâlik ancak itaat ederek ve teslim olarak kabzın zevaline muvaffak olur. Nitekim Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerîm'de “Kabz ve bast eden Allah'tır.”¹⁶² buyurmuştur.¹⁶³

Kabz ve bast tanımında Safvet Efendi yeni bir yorum ortaya koymamış, klasik tasavvuf eserlerindeki açıklamalarla benzer ifadeler kullanılmıştır. Ancak Safvet Efendi, kabz ve bastın Allah'a sığınılması gereken hâllerden olduğu konusuna değinmemiş, bir kişide bu hâller meydana geldiğinde tam bir teslimiyet içerisinde bulunmanın gerekliliğini vurgulamıştır.

1.18. Heybet ve Üns

Heybet (الهيبة), sözlükte huşu, haşyet, saygı, saygı ile karışık korku anlamlarına gelmektedir.¹⁶⁴ Üns (الانس) ise yakınlık, samimiyet anlamlarına gelir. Tasavvufi bir hâl olarak heybet, Allah'ın celâlinin kalpte müşahede edilmesinin izi demektir.¹⁶⁵ Bir şeyin veya bir kimsenin celâlli, azametli olmasından korkup sakınmak, ya da azameti, haşyetiyle korkutup, sakındırması anlamına gelir. Karşıtı üns halidir.¹⁶⁶

Üns, Hakka yaklaşmanın özüdür. İlâhî mertebenin güzelliğinin izini kalpte görmeyi ifade etmek için de kullanılır. Buna celâlin cemâli (cemâlü'l-celâl) de denir. Bazen de üns ayıklık halini anlatmak için kullanılır. Bunun için “*ünsiyet sahibi ayıktır*” demişlerdir.¹⁶⁷

Sâlik Allah'a dayanıp, O'ndan yardım ister ve O'ndan sükûn bularak bu hâle ulaşır. Üns kişiyi haşmete yükseltir, böylece Allah'la beraber olmanın heybeti devam eder.¹⁶⁸

Kuşeyrî heybet ve ünsün, kabz ve bastın üstünde iki hal olduğunu söyler. Heybet, kabzdan daha yüce, üns ise bastan daha mükemmeldir. Heybetin hakkı gaybettir. Her heybet sahibi gaybet halindedir. Heybet sahiplerinin gaybettteki durumları farklı farklıdır. Kiminin gaybeti uzun sürerken, kimininki de kısa sürebilir. Ünsün hakkı ise sahvdır. Üns

162 el-Bakara, 2/245.

163 Şeyh Safvet, “İstilahât-ı Sûfiyye”, sayı: 12, s. 3.

164 Asım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, c. I, s. 288.

165 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 571.

166 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 266.

167 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 84; Muhyiddîn Ebû Abdullah b. Ali b. Arabî, *Kitâbu istulâhi's-sûfiyye*, nşr. Muhammed Şihâbeddîn el-Arabî, Dâru Sâdır, Beyrut 1997, s. 532.

168 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 677.

sahibi olan her kimse sahv halindedir. Bu durumda olan kişilerin sahv halleri de kişiden kişiye farklılık gösterir. Bunun için şöyle söylenmiştir: “Ünsün en aşağı derecesi kızgın ateşler içinde bile olsa, sâlikin üns halinin bozulmaması ve bulanmamasıdır.”¹⁶⁹

Ünsün, kalbi tek başına etkisi altına alan bir yönü bulunmaktadır. Üns, beraberindeki heybetle birlikte kalbi toparlar ve onun muhtelif şeylere olan alakasını keser. Heybet halinde bulunan ruh da tüm gücünü toplayarak nefsi hâkimiyeti altına alır. Bu iki hâl zât ünsiyeti ve zât hâlidir, fena geçidini geçtikten sonra beka makamında meydana gelir. Fenânın varlığını gideren, heybet ve üns halinden başkadır. Bu iki hâl ise fenâdan önce, celâl ve cemâl sıfatlarının zuhurundan sonra ortaya çıkar, bu da telvîn makamıdır.¹⁷⁰

Safvet Efendi de, Kuşeyrî ile aynı görüşü paylaşarak kabzın ve bastın, havf ve recânın üstünde bir manevî hâl olması gibi heybet ve ünsün de kabz ve bastın üstünde bir ruhânî merteye olduğunu ifade eder. Heybetin kahrı ve mahvetmesi kabza nisbetle daha şiddetli, ünsün sevinç ve genişlik vermesi basta nisbetle daha çoktur.

Safvet Efendiye göre heybet ve üns, seyr ü sülûkün hallerinden olsa da, hakikat ehlinin nazarında noksanlık olarak sayılır. Çünkü her iki hâl de, hâl sahibinin değişime uğramasına delâlet eder. Ehl-i temkîn ise her türlü değişim ve başkalaşımdan uzaktır. Zira temkîn makamı heybet ve üns ile her bir ilim ve hissin üstündedir.¹⁷¹

1.19. Vecd

Vecd (الوجد) sözlükte, bulmak, elde etmek; sevgi, muhabbet, aşk anlamlarını taşır. Istilâhî anlamda vecd, nefse gelip, nefsin bulunduğu her şeydir. Sâlikin isteği ve zorlaması olmadan kalbe gelen haldir. Hakk'ın sırrına erişildiği zaman, ruhun ulaştığı huşûya vecd denir. Başka bir tanıma göre ise zikrin zevkine ulaşıldığında ruhun aciz kalmasıdır.¹⁷²

Cüneyd-i Bağdâdî vecdî, bâtının Allah tarafından bir vâride tesadüf edip, o vârid sebebiyle sevincin ortaya çıkması sonucunda vasıflardan sıyrılması olarak görür. Vecd başlangıçlarda gerçekleşir.¹⁷³

169 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 36.

170 Sühreverdî, *'Avârîfü'l-ma'arîf*, s. 301.

171 Şeyh Safvet, “İstilâhât-ı Sûfiyye”, *Tasavvuf*, İstanbul 1329/1911, sayı: 32, s. 3.

172 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 694.

173 Cebecioğlu, *aynı eser*.

Bazı mutasavvıflar bu kavramı sadece erdemlerle ilgili olarak kullanmışlardır. Vecd, haller kısmındaki altıncı menzildir. Vecd, kişiyi sıkıan geçici bir müşahedenin sonucunda ortaya çıkan çöşku anlamına da gelir. Müşahedenin sıkıntısı ve sonucunda ortaya çıkan eleminden dolayı gerçekleştiği için, vecdin, kalbe gelen ve onu müşahedededen uzaklaştıran bir hal olduğu da söylenmiştir. Vazifeleri artan kişiye, Allah'ın gönderdiği ihsanları da artar. Dışında vâridâtı olmayan kimsenin bâtınında vecdi olmaz. Bâtınında vecdi olmayanın da sırlarında bir şey bulması mümkün değildir.¹⁷⁴

Vecd sahibi telvîn ehliendir. Kimi zaman nefsin vasıflarının yok olmasıyla, kimi zaman da bulmasıyla vecde erişir.¹⁷⁵ Vecd, üç kısımdır: Avamın vecdi, zikrin ve virdin lezzetiyle ruhun mest olmasıdır. Havâssın vecdi, ruhun zikir halindeyken, şevkin galebesini taşımaktan aciz olmasıdır. Ehâss-ı havâssın vecdi ise, gönülden Hakk'a nazar ederken ruhun huşudan aciz kalmasıdır.¹⁷⁶

Safvet Efendi vecdi açıklarken Kuşeyrî'nin ifadesini atıf yapmadan iktibas ederek, sâlikin herhangi bir ihtiyarı ve zorlaması olmadan kalbine varid olan, şevkini ve çöşkusunu artıran manevî bir hâldir, şeklinde tanımlamıştır. Bu hâl, virdlerin, zikirlerin çokluğu sonucunda ortaya çıkar. Bu da ancak sâlikin bu zikir ve virdlere özen göstermesi ile bahşolunur.¹⁷⁷ Safvet Efendiye göre vecdin gerçekleşmesi için kulun kendi gayretinin olması da gerekir. Zikir ve virdi olmayanın bu manevî hâle ulaşması pek mümkün görünmemektedir.

1.20. Tevâcüd

Tevâcüd (التواجد), Arapça bir kelime olup zorla vecd elde etmeye çalışmaya denir. Asıl vecd, kendiliğinden olandır. Bu gizlenmeye çalışılır. Ancak, kesbî olarak vecd elde etmenin (tevâcüd) caiz olduğunu söyleyenler gibi, caiz olmadığını iddia edenler de vardır.¹⁷⁸ Tevâcüdü kabul edenlerin dayanağı Hz. Peygamber^(s)'in “*Ağlayınız, ağlayamazsanız da ağlamaya çalışınız*” hadîsidir. Böylece tevâcüd ikiye ayrılmıştır:

174 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 577.

175 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 694.

176 Komisyon, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 527; Gümüşhanevî, *Kitâbu Câmi 'i 'l-Usûl*, s. 62.

177 Şeyh Safvet, “İstılâhât-ı Sûfiyye”, sayı: 32, s. 3; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 37.

178 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 656.

1. Çirkin olduğunda şüphe olmayan kötülenmiş kısım. Bu kişinin yalan yere vecd sahibi olduğunu göstermeye çalışmasıdır, gerçekte ise onun vecdi yoktur.
2. Görüş ayrılığına düşülen kısım. Bu ise ehli olabilmek için insanın vecde gelmeye çalışmasıdır. Bu tevâcüdün caiz olduğunu söyleyenlerin dayanağı zikredilen hadîs-i şeriftir. İnsanın Allah rızasını kazanmak için dışıyla ibadetleri yerine getirmeye çalışması, iddia ve gösteriş niyeti taşımadan içiyle de vecdi elde etmeye çalışması derununda vecdin meydana gelmesini sağlar. Ancak sûfiler vecde gelme çabasının yalnızken olması gerektiğini şart koşmuşlardır. Sâlik yalnız kaldığında vecdini serbest bırakır, insanlar arasındayken de vecdini göstermek bir yana bilakis onu tutar.¹⁷⁹

Safvet Efendi'nin belirttiğine göre tevâcüd, Arapça tefâül bâbındadır. Bu bâb genellikle mevcut olmayan bir sıfatın meydana gelmesinde kullanılır. Buna göre tevâcüd, ihtiyar ve gayret sonucu hakikî vecdin ortaya çıkmasına çalışmak anlamına gelir.¹⁸⁰

Mevcut olmayan bir sıfatın meydana gelmesi söz konusu olduğu için tevâcüd kimi sûfilerce reddedilmişse de çoğunluk, Hazreti Peygamber^(s)'in “*Ağlayınız, ağlamasanız da ağlamaya çalışınız*” hadîs-i şerifine göre vecd-i hakîkinin şevk ve zevkini talep eden sâlikler için buna cevaz vermişlerdir.¹⁸¹ Safvet Efendi de tevâcüdün caiz olduğu görüşünü paylaşmaktadır.

1.21. Vücûd

Vücûd (الوجود) Arapça var olmak, varlık ve bulmayı ifade eden bir kelimedir. Sâlik beşerî vasıtalarından fani olunca Hakk'ı bulur. Başka bir ifade ile vücûd, Hakk'ın Zâtını yine O'nun Zâtı ile bulmaktır. Bu yüzden cem makamına vücûd da denilmektedir. Varlığı ve bulmayı ifade eden üç tasavvuf terimi, aralarındaki farklılıklarla şöyle birbirlerinden ayrılırlar:

1. Vecd: Aşkla cezbeye düşmektir, kendiliğinden olur.
2. Tevâcüd: Kendiliğinden olmaksızın, insanın zorlamasıyla elde edilen bir hâldir.

179 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 166.

180 Şeyh Safvet, “İstîlâhât-ı Sûfiyye”, sayı: 32, s. 4.

181 Aynı yer.

3. Vücûd: Vecd ve tevâcûdün ötesindedir. Hak'la Hak olmak manasındadır. Kısaca, hakikat sultanı ortaya çıkınca, beşerî vasıfların yok olmasına vücûd denir. Vücûd makamındaki sâlikin vecd ve tevâcûde iltifatı yoktur, zira vücûd, vecd ve tevâcûdden daha üstündür.¹⁸² Vecd, geçicidir, vücûd ise kalıcıdır, dağlar gibi yerinde sabit kalır.¹⁸³

Vücûd, Şeyh Safvet'in tanımıyla, sâlikin, Hakikat sultanının (Allah'ın tecellilerinin) zuhur etmesiyle hayvanî hisler ve beşerî sıfatlardan tamamen kurtulmasıdır. Çünkü Hakikat sultanının zuhurunda beşerî sıfatların bekâsı mümkün olamaz.

Vecd, tevâcûd ve vücûd tariflere göre tevâcûd bidayet, vücûd nihayet, vecd ise bidayet ve nihayet arasında bir vasıta. Ebû Ali Dekkâk bu üç hâli, bir kişinin önce sahile gitmesine, ikinci olarak gemiye binip denizde yol almasına, üçüncü olarak da geminin kazaya uğrayıp kişinin boğulmasına benzetmiştir.¹⁸⁴

Safvet Efendi, tevâcûd ile vecd hâline ulaşılabileceğini ve yine kulun kendi gayretleri sonucunda vücûd makamına ulaşıp Hakk ile beraber olmanın mümkün olabileceğini savunmaktadır.

1.22. Cem' ve Fark

Cem' (الجمع) Arapça bir kelime olup, toplamak, biriktirmek, dağınık olan şeylerin bir araya getirilmesi gibi manaları vardır. Fark (الفرق) ise toplu olanların ayrılması anlamındadır. Tasavvufî bir terim olarak cem', varlıkları ve kâinatı dikkate almaksızın, Hakk ile irtibat kurmayı ifade eden mücmel bir lafızdır. Kâinat ve yaratıkların kendi kendilerine var olmaları mümkün değildir. Tefrika ise varlıklara işaret eden hususları anlatan mücmel bir lafızdır. Cem' ve tefrika birbirlerinden bağımsız düşünülemezler. Cem'i olmayan farktan bahseden Allah'ı, tefrikası olmayan cem'den söz eden kimse de Allah'ın kudretini inkâr etmiş olur. Bu ikisini birden kabul eden kimse ise gerçek muvahhid olur.¹⁸⁵

Sûfîlerin bu konu hakkında farklı tanımlamaları mevcuttur. Ebû Ali Dekkâk, "Fark sana nisbet edilen şey, cem' ise sana nisbet edilmesi kabul edilemeyen şeydir" demiştir.

182 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 704.

183 Sühreverdî, *'Avârifü'l-ma'arîf*, s. 309.

184 Şeyh Safvet, "İstîlâhât-ı Sûfîyye", sayı: 32, s. 4; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 37.

185 Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî, *el-Luma'*, s. 416.

Yani kulluk vazifelerini yerine getirmek ve beşeri hususlara uygun davranmak kulun kesbi ve iradesi ile olur. Bu farktır. Hakk tarafından kalpte mana ve marifet meydana getirilmesi, lütuf ve ihsanda bulunulması gibi özellikler ise cem’i oluşturur. Bu hâl fiilleri görmek mahiyetindedir.¹⁸⁶

Sûfiler cem’ ile ilgili de değişik görüşlerde bulunmuşlardır. Ebû Saîd Harrâz, “Cem’in manası, ‘Hakk kendini onlarda icat ettirdi’, daha doğrusu kendisi onlar için var olduğundan dolayı, onların varlıklarını yok etti demektir.” şeklinde ifade etmiştir.¹⁸⁷

Cüneyd, “kurbun yani yakınlığın vecd ile beraber bulunması cem’, kulun beşerî hususiyetler içinde gaybeti (kaybolması) ise tefrikadır” demiştir. Müzenî ise, “Cem’ bizzat Allah’ta fani olmak, tefrika ise kulluktur. Bunlar ise birbiriyle bağlantılıdır” şeklinde ifade etmiştir. Vâsitî de şöyle demiştir: “Nefsine baktığında tefrika, Rabb’ine nazar ettiğinde ise cem’ halinde olursun. Kendinden başkasıyla kaim olunca da fani olursun. Artık ne cem’den ne de tefrikadan söz edilebilir.”¹⁸⁸

Bazı sûfiler, “Cem’, Allah’ın kendi fiilinden kuluna hakikat olarak gösterdiği şeydir” demişlerdir. Başka bir taife de “Cem’, marifetin müşahedesidir. Bunun delili de ‘Yalnız Sen’den yardım dileriz’ ayetidir” şeklinde ifade etmişlerdir. Sûfilere göre biri de “Cem’, masivayı Allah’la görmektir” diye tanımlamıştır.¹⁸⁹

Safvet Efendi’ye göre, Cem’ makamı, ulûhiyet lütuflarının, fark makamı ise kulluk hükümlerinin nispetlerine bağlı olan müşahedelerden ibarettir. Mesela kulluk vazifelerini ulûhiyete mahsus bir lütuf olması itibarıyla Cenâb-ı Hakk’a nispetini görenler cem’ makamındadır. Allah Teâlâ’ya kulluk vazifelerini ifâ etmekte olduklarını düşünenler ise fark makamındadır. Bu nispetlere göre “اياك نعبد – *Ancak sana kulluk ederiz*” ifadesi farka, “اياك نستعين – *Ancak senden yardım dileriz*” ifadesi ise cem’e işaret eder. Yani sâlik, dua, sena ve zikirde bulunduğu zamanlarda fark makamındadır. Yüce Allah’ın lütuf ve inayetinin alametlerini beklediği zaman da cem’ makamındadır. Her iki makamın birbiri ardına gelmesi kulluğun gereklerindedir. Zira kişi fark olmayınca kulluktan, cem’ olmayınca da marifetten (Hakk’ı tanımaktan) mahrum olur.¹⁹⁰

186 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 38.

187 Kelâbâzî, *et-Ta’arruf*, s. 121.

188 Sühreverdî, *‘Avârîfü’l-ma’arîf*, s. 308.

189 Komisyon, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 162; Muhyiddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Arabî, *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye*, c. II, s. 129.

190 Şeyh Safvet, “İstılâhât-ı Sûfiyye”, sayı: 32, s. 4

1.23. Cem'u'l-Cem'

Cem'u'l-Cem' (جمع الجمع) Arapça kökenli bir kelimedir ve toplanmanın toplanması gibi yaklaşık bir mana ile Türkçeye çevrilebilir. Tasavvufta, cem' hâlinin üst derecesinde bir haldir. Cem'u'l-Cem', tamamen yok olmak ve hakikatin galebe etmesi esnasında Hak Teâlâ dışındaki her şeyle ilgili duyuları kaybetmetir. Bu konuda sâlikler hallerinin ve derecelerinin değişik olmalarına göre farklılıklar gösterirler. Bazıları hem kendini hem de halkı isbat eder, bununla birlikte her şeyin Allah ile kaim olduğunu görürler. Bu cem' hâlidir. Bazıları da halkı görmekten alıkonulmuş, kendisi hakkında şuurunu kaybetmiş, Hakk'ın dışında tüm şeylerdeki duyularını yitirmiş, yalnızca hakikat sultanından gelen ve kendisini istila eden tecellilerle meşgul bir haldedir. Buna da cem'u'l-cem hali denir.¹⁹¹

Bazen cem'u'l-cem, halkta Hakk'ı görmek anlamında da kullanılmıştır. Cem' de halk olmadan Hak, fark ise Hak olmaksızın halkı görmek şeklinde tanımlanmıştır.¹⁹² Bir görüşe göre de, tefrika kulluk, cem' ise tevhiddir. Kul kalbine bakarak taatını ortaya koyduğunda fark, bunları Allah'la var kabul ettiği zaman da cem' halinde olur. Fenâ makamına ulaşıncı da cem'u'l-cem haline sahip olur. Kısaca şu şekilde de ifade edilebilir: Hakk'ın sadece fiillerini görmek tefrika, bunlarla birlikte sıfatlarını da görmek cem', Hak Teâlâ'nın Zât'ını görmek ise cem'u'l-cem halidir.¹⁹³

Şeyh Safvet'in tanımıyla ise cem'ul-cem' kısaca, sâlikin Allah'tan başka her şeyden müstağni bir şekilde âlem-i samediyette gark olmasıdır.¹⁹⁴ Safvet Efendi cem'ul-cem'in halkta Hakk'ı görme yönüne hiç değinmemiştir. Onun yerine, Allah'tan başka her şeyden uzaklaşmaktır görüşünü kabul etmiştir.

1.24. Fark-ı Sâni

Fark-ı Sâni (فارق ثاني) Arapça, ikinci fark demektir. Çokluğu birlikte, birliği çoklukta, halkı Hak ile görmektir. Fark-ı sâni yani ikinci fark denmesinin sebebi, ilk farkın, halkı Hak

191 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 39.

192 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 189; Gümüşhânevî, *Kitâbü câmi'i'l-usûl*, s. 80.

193 Sühreverdî, *'Avârifü'l-ma'arîf*, s. 308.

194 Şeyh Safvet, "İstılâhât-ı Sûfiyye", sayı: 32, s. 4

olmaksızın görmek olmasıdır. Birinci fark çokluğu görmekle birlikte Bir'i görmekten perdelenmiş kişinin halidir.¹⁹⁵

Safvet Efendi bu terime farklı bir açılım getirerek, sâlikin ibadetleri yerine getirebilmesi için belli vakitlerde cem'ul-cem' halinden sahv haline dönmesi şeklinde tanımlar. Bu manevî hâl lütf-u ilâhiyedir.¹⁹⁶ Yani Safvet Efendi, kulun cem'ul-cem' halinde iken bir nevi sarhoşluk (sekr) halinde olacağını ve bu durumda iken de ibadetlerini dahi yerine getiremeyeceğini düşünür. Ona göre cem'ul-cem' halinde olan sâlik Allah'tan gelen bir lütufla ibadet vakitlerinde sahv (ayıklık) halinde olur. Bu hâle de fark-ı sâni adı verilir.

1.25. Fenâ ve Bekâ

Fena (الفناء) Arapça, fânî olmak, yok olmak mânâsına gelir.¹⁹⁷ Nesnelere, sufînin gözünden silinmesine fena denir. Bekâ (البقاء) da, Arapça olarak ilk haliyle devam edip gitme, sona ermeme, bir halde sürekli oluş gibi manaları ihtiva eder. Fenâ ile zıt anlamlıdır.¹⁹⁸

Tasavvufî terim olarak fenâ, nefsin sıfatının kaybolması, meydana gelen hâle engel olma ve bundan rahatlık duyma gibi hallerin ortadan kalkmasını ifade eder. Beka ise kulun bu fenâ hali üzere kalmasıdır.¹⁹⁹ Yine fenâ, kuldun hiçbir şeyden nasiplenmeyecek şekilde hazların yok olması ve kendisinde fânî olduğu şeyle meşgul olmasından dolayı her şeyin de yok olması sebebiyle temyizini yani eşyalar arasında ayırt etme durumunun ortadan kalkmasıdır. Âmir b. Abdullah bu konuda "Bir kadın mı gördüm yoksa duvar mı buna aldırman" demiştir. Hak Teâlâ bu kişiyi artık kendisinden başka bir tarafa çevrilmemesi için gözetir ve onu kendi vazifelerine ve uygun davranışlara yönlendirir. Böylelikle o kul, tüm aykırılıklardan ve Allah'ın kendisini sorguya çekeceği şeylerin hepsinden korunmuş olur. Bu da ismet sıfatına denk gelir.²⁰⁰

Fenâdan sonra gelen bekâ ise, nefse ait olan tüm şeylerden fânî, Allah'a ait olan tüm şeylerde ise bâki olmaktır. Buna binâen sûfilerden birisi şöyle söylemiştir: "Bekâ sekînet

195 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 206; Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 434.

196 Şeyh Safvet, "İstîlâhât-ı Sûfiyye", sayı: 32, s. 4

197 Asım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, c. IV, s. 1123.

198 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, ss. 208-209; Asım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, c. IV, s. 1123.

199 Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî, *el-Luma'*, s. 417.

200 Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 123.

elbisesi giydirilmiş nebîlerin makamıdır. Bundan dolayı onların serbest olmaları, Allah'ın farzlarına ve faziletine engel değildir. Kur'an-ı Kerim'de buyurulduğu üzere '*Bu Allah'ın dilediğine bahşettiği fazlıdır.*'²⁰¹

Bâki olan kul için artık her şey aynı ve bir haline gelir. Böylelikle bu makamdaki kişinin bütün hal ve hareketleri Hakk'a uygunluk dairesi içinde olur. Kul, bu daireyi aşarak Hakk'a ve O'nun emrettiği şeylere muhalif olma durumuna giremez. Kul için her şeyin bir ve aynı olması demek, Allah'ın emrettiği şeylerle nehyettiği şeylerin, rızasına uygun olanlarla, olmayan şeylerin eşit ve bir olması anlamına gelmez. Bunun anlamı, bu haldeki kulun üzerinde sadece emredilen şeylerle Allah'ın nehyettiği şeylerin değil, O'nun razı olduğu şeylerin de cereyan etmesidir. Bu haldeki kul, yaptığı tüm işlerde Allah'ın rızasını gözetir, bunlardan şimdi veya ilerde elde edeceği bir menfaat ya da hazzı beklemez.²⁰²

Sûfiler "Velî kendi vasıflarından fânî, Hakk'ın vasıfları ile bâkîdir" derler. Çünkü Hak Teâlâ yaptığı her tür işi kendine menfaat sağlamak ya da zarardan korunmak için değil, başka varlıklar için yapar. Çünkü Allah bundan münezzehtir. Yaptığı işleri ancak başkalarının fayda ve zararı için yapar.

Nefsinden fânî, Hak ile bâkî olan kişi de yaptığı şeylerde kendi menfaatini temin etmeyi ve zararı defetmeyi amelinin gayesi olarak düşünmez. Kul, yaptıklarını başkalarının zevki için yapar. Bununla ilgili "Mü'min, aile efradının iştahını artırmak için yemek yer" diye bir söz vardır. Kısaca fenâ ve bekâ kulun kendi hazlarından fânî olup başkalarının hazlarıyla bâkî olmaktır şeklinde de bir tanım yapılabilmektedir.²⁰³

Bazı sûfiler, fenâ ile yerilen vasıfların ortadan kalkmasını, bekâ ile de o vasıfların yerine övülen vasıfların geçmesini kastetmişlerdir. Kötü vasıflardan geçen kişide güzel vasıflar belirir, kötü vasıfların galip geldiği kimsede ise güzel özellikler gizli kalır.²⁰⁴ Fenâda değişiklik olmaz. Bekâda da değişikliğin cereyan etmesi mümkün değildir. Fânî vuslata ermedikçe bâkî, bakî de kurb gerçekleşmedikçe fânî olamaz.²⁰⁵

Safvet Efendi bu iki tasavvufî terim hakkında uzun açıklamalar yapmamış, Kuşeyrî'nin görüşünü paylaşarak bunları kısaca şöyle tanımlamıştır: Fena makamı,

201 el-Mâide 5/54.

202 Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 124.

203 Kelâbâzî, *aynı eser*.

204 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 39.

205 Hücûrî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 367.

zemmolunmuş vasıfların zâil olması, bekâ makamı ise bu vasıfların yerine övülmeye değer vasıfların gelmesidir.²⁰⁶

1.26. Gaybet ve Huzûr

Gaybet (الغيبية), Arapça olarak bir şeyin başka bir şeyde kaybolması hâlidir²⁰⁷ ve kalbin, maddî âlem ile ilgisini kesmesidir. Bunla ilgili tasavvuf kitaplarındaki örnek, Hz. Yusuf^(s) ve Mısırlı kadınlar olayıdır. Mısırlı kadınlar Hz. Yusuf^(s)'un güzelliğine hayran kalıp, kendilerinden geçerek, ellerinin kesildiğini bilemeyecek durumda idiler. Hz. Yusuf^(s)'un cemâlini görüp de bu derece kendinden geçen insanın durumu, Hz. Yusuf^(s)'un da yaratıcısı, mutlak güzel olan Allah'ın, sıfatlarını, tecellilerini müşahede ederse kim bilir nasıl bir hâle gelir? İşte, gaybet hâlinin sahibi olan kişide meydana gelen durum, böyle bir hâldir.²⁰⁸

Huzur (الحضور) ise, Arapça'da hazır olmak, gelmek anlamındadır. Huzurun zıddı gâib olmaktır. Halktan gâib olan Hak ile Hak'dan gâib olan da halk ile huzura erer. Kalbin, Hakk'ın yanında hazır bulunması da huzûr-ı kalb ie ifade edilir.²⁰⁹

Gaybet, kulun kendisine gelen vârid sebebiyle hisle meşgul olduğu için kalbinin halkın hallerini bilmekten gaip olmasıdır. Mesela sevabı ya da azabı düşünme şeklinde gelen bir vârid ile kalbin kendisi ve başkası ile ilgili duyarlılığını yitirerek gaybet haline geçtiği görülebilir.²¹⁰

Bir rivayete göre, Rebî b. Haysem, İbn Mes'ud'a giderken bir demirci dükkânının önünden geçmiş ve orada körüğün ağzındaki kızgın demir parçasını görünce kendinden geçerek ertesi güne kadar kendine gelememiş. Bunun sebebi kendisine sorulunca, "Cehennemliklerin cehennemdeki hallerini düşünmüştüm" diye cevap vermiştir. İşte bu gaybet, gaybetin sınırını aşarak, gaşyet yani bayılma durumuna geçiştir.

Huzûr ise kalbin gaybetten sonraki Hakk'la huzûr hâlidir.²¹¹ Sûfî Hakk ile hâzır olan kişidir, çünkü O'nun huzurunda bulunur. O kimse halktan uzaklaşınca Hakk ile beraber

206 Şeyh Safvet, "İstîlâhât-ı Sûfîyye", sayı: 32, s. 4; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 39.

207 Asım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, c. I, s.222.

208 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 227.

209 Cebecioğlu, *age*, s. 287.

210 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 41.

211 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 40; Muhyiddîn Ebû Abdullah b. Ali b. Arabî, *Kitâbu istîlâhi's-sûfîyye*, s. 532;

olur. Yani sanki Hakk'ın karşısında hazırmış gibi olur. Bu da Hakk'ın zikrinin kalbini tamamen kaplaması ile meydana gelir. “Falan kişi hâzırdır” sözünün anlamı, “Kalbi ile Rabb'inin huzûrundadır, Ondan gâfil değildir, O'nu ihmal etmiş değildir, bilakis daima O'nu zikretmektedir” demektir. Sonra bu kişi kendisine gelen vâridât derecesinde Hakk'ın huzûrunu keşf yolu ile temâşâ eder.

Bazen nefsin ve halkın halleriyle his hallerine dönülmesine de “Kul hâzırdır” denilir. Bunun anlamı “Kul, gaybet hâlinden dönmüştür, gaybet hali sona ermiştir” demektir. Bu hâle “halk ile huzûr”, ilkinde ise “Hakk ile huzûr” denilir. Diğer hallerde olduğu gibi sâliklerin gaybet hâlindeki durumları da değişik olur. Bazılarının gaybet hâli sürekli, bazılarının ise sürekli değil, geçicidir.²¹²

Safvet Efendi'ye göre gaybet, sâlikin dünyaya ait his ve hallerden soyutlanarak gaybden gelenlerin manevi zevkiyle kendinden geçmesine denir. Hucetü'l-İslam İmam Gazâli Hazretleri'nin rivayetine göre, bir gün İmam Zeynelâbidîn^(ra) Hazretleri secdede iken evinde yangın çıkmış ve bunu da namazı bitirinceye kadar hissetmemişlerdi. Kendisine bunun sebebi sorulduğunda “büyük ateş bu ateşi bana hissettirmedi” buyurmuşlardır.

Huzur, Safvet Efendi'ye göre iki manada kullanılır. Biri sâlikin dünyevî hallerden soyutlanması ve gaybeti esnasında huzur-u ilâhide bulunması, diğeri de bu soyutlanma ve gaybetin sona ermesi akabinde kulluk vazifelerini yerine getirmeye daima amâde olmasıdır.²¹³

1.27. Sekr ve Sahv

Sekr (السكر), Arapça, sarhoşluk demektir. Tasavvufta kalbe gelen güçlü bir varidin etkisiyle, sâlikin kendinden geçmesi, gaybet halini yaşamasıdır.²¹⁴ Sahv (الصحو) ise gaybet halinin sona ermesinden sonraki his ve şuur durumuna dönüşür.²¹⁵ Sekr, eşyadan değil, eşyayı ayırtedebilmekten geçmektedir. Şeylerin, lezzetlerin, Hakk'ın dostluğu hususunda, zıtlar arasında ayırım yapamamaktır. Hakk'ın sâlik üzerindeki vücûdunun galebesi, kendisine elem veren şeyle, haz veren şeyi ayırtetme melekesini ortadan kaldırır.

Muhyiddîn b. Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, c. II, s. 129.

212 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 41.

213 Şeyh Safvet, “İstîlâhât-ı Sûfiyye”, sayı: 32, s. 5.

214 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 552.

215 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 41.

Sekrden sonra gelen sahv, temyiz haline dönerek acı veren şeyle lezzet veren şeyin farkına varabilme, fakat Hakk'ın rızasına uygun olduğu için elem veren şeyi tercih etme manasındadır. Bu uğurda elem veren şeyden acı duyulmaz aksine zevk alınır. Sûfi büyüklerden biri bununla ilgili “*Belâ, beni dilim dilim doğrasa, bu yalnızca bendeki sevgini artırır*” demiştir.²¹⁶ Sekr halinin fenâ'ya ulaşmak için sahv halinden daha önemli olduğu düşünülebilir. Fakat bu muhaldir. Çünkü sekr, sahv üzerine eklenen bir sıfattır.²¹⁷

Safvet Efendi sekr, sâlikin Cemâl-i İlâhî'nin tecellilerini temaşa etmesiyle zevk sarhoşu olmasıdır, der. Bu durum vecd ehline has hallerdendir. Sahv ise bu zevk ve sarhoşluğun sona ermesiyle tekrar bedeni hislere dönmektir.²¹⁸ Safvet Efendi sekr ve sahv konusunda hangisinin daha üstün olduğu hususuna değinmeyerek sadece bu iki hâlin tanımı vermiştir.

1.28. Rûh

Rûh (الروح), Arapça'da güç, kuvvet, can, nefis, ruh, Cebrâil vs. gibi anlamlara gelir.²¹⁹ Kâşânî bunu mücerred insan latifesi olarak tanımlar. Bu ruh-ı hayvânî değil, filozoflar tarafından nefis-i natika diye tanımlanan şeydir. İnsan latifesi maddeden veya maddeden meydana gelmiş olan şeylerden uzaktır. Ruh-ı hayvânî ise yürekteki kanın çoşmasıyla meydana gelen buharımsı cisimdir.²²⁰ el- Bennâcî ise rûhu, “histen daha lâtif bir cisim olup ona dokunulamaz, insanların çoğunluğu onu anlamaz” şeklinde tarif eder.²²¹

Rûh, mutasavvıflarca genel olarak üç noktada ele alınmıştır:

1. Hareketin temeli (Mâ bihi'l-hareke): Maddenin karşılığı, yani kuvvet. Madde veya kuvvet, madde veya rûh denildiğinde bu anlaşılır. Bu tanım rûhun en genel manasıdır. Bu bakımdan elektrik başta olmak üzere harekete geçiren her türlü kuvvet rûh olarak ele alınabilir. Bu manaya mukabil Kur'an-ı Kerîm'in isimlerinden biri de er-Rûh'tur.

216 Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, ss. 116-117.

217 Hücûvîrî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 298.

218 Şeyh Safvet, “İstîlâhât-ı Sûfiyye”, sayı: 32, s. 5

219 Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, c. I, ss. 885-886.

220 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 274.

221 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 522.

2. Hayatın temeli (Mâ bihi'l-hayat): Buradaki hayat geniş anlamıyla bitkisel hayatı da içine alır. Bütün bitkiler için ruh tabirinin kullanılması vakidir.
3. İdrâkin temeli (Mâ bihi'l-idrâk): Bu, insanî hayat ile neticelenen hayvanî hayattır. Bu ruh, bitkisel ruhtan daha özeldir. Buna ruh-ı insânî denmiştir ki, ruh bu şekliyle en yüksek zirvesine ulaşmıştır. İlim, irade, akletme, kelam, basit vicdan, marifet vb. gibi bütün şuur ile ilgili olaylar bu ruh-ı insanîde ortaya çıkar. Allah'tan üfürülen ruh, ölüm sonucunda maddî bedenden ayrılır. Ruh kendi aslına yani Rabbine, beden de kendi aslına yani toğrağa döner.²²²

Cüneyd-i Bağdadî'ye göre Allah, ruhla ilgili bilgileri kendisine tahsis etmiştir. Yarattıklarından hiçbirini buna vakıf kılmamıştır. “*De ki, ruh Rabbimin emrindedir.*”²²³ ayetine göre ruh hakkında ‘o vardır’ demekten başka bir şey söylemek mümkün değildir. Ebû Abdullah Nebâcî'ye göre de ruh, hissedilemeyecek kadar latîf, dokunulamayacak kadar büyük ve hakkında ‘mevcuttur’ demekten başka bir şey söylenemeyecek bir varlıktır.²²⁴

Gazâlî'ye göre ise ruhun iki anlamı vardır. Birinci anlamına göre ruh, kalp boşluğunda bulunan latîf bir cisimdir. Atardamarlar yoluyla vücudun diğer kısımlarına yayılır. Hissetme, görme, duyma, koklama gibi tüm duyuların meydana gelmesi ruh sayesinde olur. İkinci anlamına göre ise ruh, insanın âlim, müdrik ve lâtîf bir parçasıdır. Allah Teâlâ “*De ki, ruh Rabbimin emrindedir.*”²²⁵ ayeti ile bunu kasetmiştir. Ruhun hakikatini kavramak insanlar için mümkün değildir.²²⁶ Ruh cisim değildir. Çünkü cisim parçalara ayrılabilir. Ruh ise parçalanamaz ve bölünemez. Beden ruha tâbidir ve insanoğlunun aslı ruhtur. Bu nedenle ruh araz da değildir. O, melek cinsi bir şeydir.²²⁷

Safvet Efendi de ruhun, cisim, araz, kadîm olmadığı görüşünü savunur. Ona göre ruh, ne bedene bitişik, ne de bedenden ayrıdır. Zira ruh, cisim ve araz sıfatlarından uzak nûranî bir varlıktır. Ruhun Cenâb-ı Hak ile hususî bir münasebeti vardır. Ancak bu münasebetteki benzerlik Allah'a has olan zâtî sıfatlarda değil, subûtî vasıflarda bulunmaktadır. Peygamber

222 Cebecioğlu, *age*, ss. 522-523.

223 el-İsrâ, 17/85

224 Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 67.

225 el-İsrâ, 17/85

226 Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *İhyâ'u Ulûmi'd-dîn*, c. III, ss. 4-5.

227 Gazâlî, *Kimyâu's-Sa'âde*, Mısır ts. s. 6.

Efendimiz^(s)'in “Allah insanı kendi suretinde yarattı”²²⁸ mealindeki hadîsi de bu münasebete bir delildir.²²⁹

Safvet Efendinin ruh konusundaki açıklamasında ruhun hayvânî boyutu ele alınmayarak doğrudan insandaki nuranî, lâtif varlıktan bahsedilmektedir. Ancak Safvet Efendi, kendinden önce yapılan açıklamalardan farklı olarak ruhun Allah ile münasebetine de değinmektedir. Ona göre ruh ile Allah arasında bir münasebet, başka bir deyişle bir benzerlik bulunmaktadır, fakat bu benzerlik Allah'ın subûti sıfatları ile, zâtî sıfatları ile değildir.

1.29. İbtîlâ (Belâ)

İbtîlâ (ابتلا), Arapça asıllı bir kelime olup, deneme, sınama anlamlarına gelir. Bu sınama hayırla ya da şerle veya nimet ve hikmetle olabilir. Tasavvufî ıstılahta ibtilâ, Allah'ın, kulunun sıdkını öğrenmek üzere bazı deneme ve imtihanlara tabi tutmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın kullarını dünyada iken bazı imtihanlardan geçirdiği bildirilmektedir: “Biz ‘bahçe sahiplerini’ sınıdığımız gibi, onları (da) sınıdık.”²³⁰ “Sonra Allah sizi denemek için onlardan çevirdi.”²³¹ Allah, kulunu imtihandan geçirdikten sonra durumuna bakar; imanında, sıdkında, halinde, davranışlarında bir değişme var mı kontrol eder. Böylece kulun doğruluğu ve samimiyeti ortaya çıkar. Bu durum şu ayette açıkça belirtilmektedir: “İnsan, Rabbi kendisini imtihan edip de ikramda bulunduğu ve bol nimet verdiğiğinde ‘Rabbim bana ikram etti’ der. Ama onu imtihan edip rızkını daralttığı anda ise ‘Rabbim bana ihanet etti’ der.”²³²

Müridin seyr-u sülûkunda geçirdiği tecrübe olan ibtilâ, hayır veya şer olarak iki şekilde de gelebilir. Şer olarak gelen belâ, malın elden gitmesi, evladın ölmesi, korku, açlık, mahrumiyet, sıhhatin bozulması şeklinde görülür. Kul sabırsız ve Allah'tan razı olmayan bir kimse ise başına gelene isyan eder, Allah'a itaatten uzaklaşır ve hüsrana uğrayanlardan olur. İnsan eğer sabreder ve razı olursa, manevî olgunluğun zirvesine ulaşmış olur. İnsanlar

228 Buhari, *es-Sahih*, İstihzan 1.

229 Şeyh Safvet, “Hakikat-i İnsâniyye”, *Tasavvuf*, İstanbul 1329/1911, sayı: 3, ss. 2-3.

230 el-Kalem, 68/17

231 el-Âl-i İmrân, 3/152

232 el-Fecr, 89/15-16

arasında en çok denemeyi geçirenler peygamberlerdir. Peygamberler arasında en çok belâyâ maruz kalan ise Peygamberimiz Hz. Muhammed^(s)’dir.²³³

Hücvîrî’ye göre sûfiler belâ sözü ile çeşit çeşit hastalık, dert ve meşakkatlerle Allah dostlarının bedenlerinin imtihan edilmesini kastederler. Kulun üzerindeki belâ ne kadar çok olursa, o kulun Allah’a yakınlık derecesi de o kadar yüksek olur. Çünkü evliyanın elbisesi, asfiyanın beşiği, enbiyanın gıdası belâdır. Belâ ve ibtilâ müminin bedenine veya kalbine gelir. Belâdaki sır kula gizlidir. Bunun neticesi olarak kul, tahammül eder ve sabrederse ona sevap gelir. Ancak kâfirlere gelen musibetler belâ değil, aksine bedbahtlıktır. Kâfirler için hiçbir zaman bu musibetlerden şifa bulmak, sevap kazanmak söz konusu olamaz.²³⁴

Safvet Efendiye göre Allah dostlarının uğradığı belâ ve ibtilânın sır ve hikmeti, Peygamber Efendimizin “*İnsanlardan en şiddetli belâyâ uğrayanlar peygamberler, sonra âlimler sonra da salihlerdir.*” hadis-i şerifince İlâhî muhabbetin, mertebenin ve derecenin yükselmesiyle belânın da artmasıdır. Hak Teâlâ Hazretleri, ezeli muhabbetiyle müşerref kıldığı kullarına cefâ ve iftira ile musibetler verdikçe, görecekları şiddet nisbetinde daima makâm-ı ıstifâyâ doğru yaklaştırmış olur. “*Sabrettikleri ve ayetlerimize kesinlikle inandıkları zaman, onların içinden emrimizle doğru yola ileten önderler (imamlar) tayin etmiştik.*”²³⁵ ayet-i celîlesi, büyük Allah dostlarının ancak sabır ve tahammül sayesinde imâmet ve ıstifâ (seçilmişlik) ile şereflendirilmeye nâil olduklarına bir delildir. Veliyullah Hazretleri bu gizli sırrı bilmelerinden dolayı her türlü belâ ve ibtilâyâ teslim ve rıza göstermişlerdir. Kemâle ermiş hiç kimsenin kendi zamanında ezâ, cefâ ve iftiraya uğramamış olmasına tesadüf edilemez.²³⁶

Safvet Efendiye göre sûfiler ve şeyhler, daima İslâm’ın akaid yönünden haset erbabının iftiralarına uğramışlardır. Çünkü bu kimselerin bütün hareket, tavır ve yaşayışları şeriate ve sünnete muvafık olduğu için haset erbabı eğer amel yönünden iftira edecek olurlarsa kimse onlara inanmayacaktır. Bunun için akaid yönünden insanların kalbinde şüphe uyandıracak konularda iftiralar atmışlardır.²³⁷

233 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 295.

234 Hücvîrî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 539.

235 es-Secde, 32/24.

236 Şeyh Safvet, “Esrâr-ı İbtîlâ”, *Tasavvuf*, İstanbul 1329/1911, sayı: 8, s. 1.

237 Şeyh Safvet, “Esrâr-ı İbtîlâ”, s. 2.

1.30. Hased

Hased (الحسد), kelimesi Arapça kökenli olup çekememek anlamına gelir. Sûfilere göre hased, nimet verilen bir kimseden o nimetin gitmesini arzulamaktır. Hased, insana ait fiillerin en kötüsü, şeytanın fiillerinin ise en güzeldir. Hased eden kişinin en belirgin özelliği bir kişinin yüzüne karşı iyi ve güzel davranması, yanından ayrılınca arkasından gıybetini yapmasıdır.²³⁸

Hased münafıkların fiillerindedir. Çünkü hased eden kişi, bir başkasındaki nimetin varlığından dolayı üzülür, o nimetin yok olmasına sebep olan bir musibete de sevinir.²³⁹ Eğer o nimetin başkasının elinden çıkmasını istemediği halde, benzer bir nimetin kendi elinde de olmasını arzu ediyorsa bu hased değil, gıpta olur.²⁴⁰

Şeyh Safvet Efendi de hasedi, bir şahsın diğerinde görülen nimetlerin zevalini istemesi şeklinde tanımlar. Ona göre bu hususta ariflerin gözüyle bakılırsa, Allah Teâlâ'nın fiillerine ve takdirine itiraz etmektir. Hadîs-i şerifte buyrulduğu üzere mü'min bir kulda iman ile hased bir arada bulunamaz.²⁴¹ Safvet Efendi, hasedi iman konusu ile alakalandırmış ve hasedin, Allah'ın emir ve fiillerine karşı gelmek olduğunu savunmuştur.

1.31. Kibir ve Gurur

Kibir (الكبر), sözlükte büyüklenme anlamına gelir. Gurur (الغرور) ise aldanma anlamındadır. Tasavvuf ehline bunlar yerilen nefis hastalıklarındandır. Allah (c.c), “*Haksız yere yeryüzünde büyüklük taslayanları, âyetlerimden çevireceğim.*”²⁴² âyeti ile kibirlileri yerer. Kibirli ve gururlu kimseler, kendilerini herkesten üstün görerek başkalarını beğenmezler.²⁴³

Kalpte kibre sebep olan şey, kişinin kendisinin başkasından daha iyi olduğunu düşünmeye ve ona basit ve değersiz bir gözle bakmaya, bu yüzden de kendisini beğenmeye

238 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 254.

239 Gazâlî, *İhyâ'u Ulûmi'd-dîn*, c. III, s. 224.

240 Gazâlî, *Minhâcü'l-âbidîn*, s. 35.

241 Şeyh Safvet, “Âfât-ı İttihâd”, *Tasavvuf*, İstanbul 1329/1911, sayı: 9, s. 2.

242 el-A'râf, 7/146.

243 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 375.

götüren benzerleri düşüncelerdir. Böyle bir düşünce akla geldiğinde uyanık olmalı ve bu düşünce kalpten kovulmalıdır.²⁴⁴

Safvet Efendi, kibir ve gururun, hasedi doğurduğu gibi, gıybet ve husumetin de ortaya çıkmasına sebep olduğunu söyler. Müslümanlar arasında gıybet ve husumetin ayrılık ve bozuşmalara neden olduğunu ve bunlardan sakınılması gerektiğini de belirtir.²⁴⁵

1.32. Mahabbet

Mahabbet (المحبت), Arapça bir kelime olup sevgi, aşk demektir. Tasavvufta mahabbetin hakikati, sevdiğine her şeyini vermek, kendine de sende olan hiçbir şeyi bırakmamaktır.²⁴⁶ Mahabbet, Allah Teâlâ'nın kul için fazilet olduğuna şahitlikte bulunduğu ve kulunu sevdiğini bildirdiği bir haldir. Kur'an-ı Kerîm'de Cenâb-ı Hakk, "O, kulunu sever, kul da Hak Teâlâ'yı sever"²⁴⁷ şeklinde vasfedilmiştir.²⁴⁸

Mahabbet hali, müridin, gözüyle Allah'ın verdiği nimetlere bakarak, kalbiyle de Allah'ın kendisine olan yardımına, korumasına, yakınlığına ve kendisini sevmesine bakarak Allah'ı sevmesidir. Mahabbet ehli üç derecedir: Birinci derece avâmın mahabbetidir. Bu fiilî bir sevgidir ve Allah'ın kendilerine olan lütuf ve ihsanından kaynaklanır. İkinci derecesi sıfatî aşkın halidir. Bu sevgi kalbin, Allah'ın celâline, zenginliğine, ilmine ve kudretine nazar etmesinden doğar. Bu, havassın, sâdıkların ve muhakkiklerin mahabbetidir. Mahabbetin üçüncü derecesi ise, zâtî mahabbetin halidir. Bu da ariflerle sıddîklerin mahabbetidir. Bunların sevgileri, Allah'ın sevgisini illetsiz, kadîm ve olarak tanıyıp, ona nazar etmelerinden kaynaklanır. Onlar Allah'ı herhangi bir sebebe bağlı olmaksızın severler.²⁴⁹

Mahabbet hakkında sûfilerin çeşitli görüşleri bulunmaktadır. Cüneyd, "mahabbet kalbin meylidir" demiştir. Yani mahabbet kulun kalbinde bir zorlama olmaksızın Allah'a ve Allah Teâlâ'ya ait olana meyletmesidir. Muhammed b. Ali Kettânî, "Mahabbet, sevileni (Allah Teâlâ'yı) tercih etmektir" şeklinde ifade etmiştir. Ebû Abdullah Nebâcî şöyle

244 Komisyon, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 558.

245 Şeyh Safvet, "Âfât-ı İttihâd", s. 2.

246 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 405.

247 el- Mâide, 5/54.

248 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 156.

249 Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî, *el-Luma'*, s. 86; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 405.

söylemiştir: “Mahlûka olan mahabbet lezzet verir, Yaratıcı’ya olan mahabbet ise mahv eder.” Mahvolmaktan kasıt, sevgi için bir illet ve gayenin olmaması, haz için sevmeme anlamındadır. Sehl b. Abdullah Tüsterî de, “Kim Allah’ı severse, hayatı O’nun hayatıdır. Sevenin kendisine ait bir hayatı yoktur.” demiştir.²⁵⁰ Yine Sehl şöyle söylemiştir: “Mahabbet, tâatlerle sarmaş dolaş olmak ve muhalefetlerle zıtlaşmaktır.” Yani sevgi, kalpde ne kadar güçlü olursa, sevgilinin emri de sevene o kadar kolay gelir.²⁵¹

Ebu Ali Dekkak ise aşk ile mahabbet arasındaki fark hakkında şöyle söylemiştir: “Aşk, sevgide haddin aşılmasıdır. Hakk Teâlâ haddi aşmakla vasıflanmadığı gibi aşkla da vasıflanamaz. Bütün mahlûkatın mahabbeti bir şahısta toplansa, bu şahsın mahabbeti Allah Teâlâ’nın layık olduğu sevgiye varamaz. Buna göre bir kul için ‘Allah’a olan sevgisinde haddi aştı’ denilemez. Bu yüzden de Hak Teâlâ ‘Kuluna aşık oldu’ denilemeyeceği gibi kul için de ‘O’na aşık oldu’ denilemez. Bu nedenle aşk reddedilmiştir. Hakk’ın kula, kulun da Hakk’a aşık olmakla vasıflanmaları mümkün değildir.”²⁵² Dekkak’a göre Allah’ın kula, kulun da Allah’a olan sevgisi, mahabbati konusunda “aşk” kelimesinin kullanılması doğru değildir.

Safvet Efendi’ye göre mahabbet-i ilâhiyye, tâat ve ibadetlerin ruhu, manevi dereceleri ile ilm-i ledünnîye ait ilim ve marifet sonucunda elde edilen feyz ve fütühatır. Hz. Peygamber’in “Sizin için Allah Teâlâ diğer her şeyden daha sevimli olmadıkça, iman etmiş olmazsınız”²⁵³ hadîs-i şerifine göre mahabbet-i ilâhiyye imanla aynıdır. Her mü’minin kalbini ilahî sevgiye tahsis etmesi farz-ı ayn ibadetlerdendir. Safvet Efendi, mahabbet ile zikir arasındaki bağlantıya da işaret eder. Masivaya meyl ve mahabbetten kurtulmanın ve gönlü Rabbânî sevgi ile tezyîn (zinetlendirmek) ve tenvîr etmenin (nurlandırmak) adâp ve usule riayet şartıyla ezkara devamla mümkün olacağını ifade eder. Zira zikir ve mahabbet birbirine bağlıdır. Mahabbet zikri, zikrin devamlı olması da mahabbeti gerektirir.

Safvet Efendi de mahabbet-i ilâhiyyenin iki kısma ayrıldığı görüşünü savunur. Biri Hâlık’ın mahlûka, diğeri de mahlûkun Hâlık’a mahabbetidir. Hâlık’ın mahlûka olan mahabbeti de havassa ve avâma olarak iki kısımdır. Havassa olan mahabbeti, “kulum bana nafilelerle yaklaşmaya devam eder; nihayet ben onu severim. Ben onu sevince de, onun

250 Kelâbâzî, *et-Ta’arruf*, s. 109.

251 Hücûvîrî, *Keşfü’l-Mahcûb*, s. 452.

252 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 157.

253 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1180. Benzer hadisler için bk. Buhârî, *es-Sahih*, İman 8; Müslim, *es-Sahih*, İman 69.

işiteceği kulağı, göreceği gözü, tutacağı ve vuracağı eli ve yürüyeceği ayağı olurum. Benden isterse, ona verir, bana sığınırsa onu korurum.”²⁵⁴ kutsî hadîsine göre hâs kullarının fâni sıfatlarını bâki sıfatlarla değiştirmesidir. Hâlık’ın avâma olan mahabbeti ise “şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah (c.c), dilediği kimseyi doğru yola eriştirir.”²⁵⁵ ayet-i kerimesi üzerine onları hidayete vasıl ve ilâhî nimetlerine nail eylesidir.²⁵⁶

Safvet Efendi, mahlûkun Hâlık’a olan mahabbeti konusunda ise, “Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler.”²⁵⁷ ayet-i kerimesinin işaretiyle mahabbet-i ilâhiyenin bir eseri olduğunu ifade eder. Bu da üç kısma ayrılır: Birincisi mahabbet-i zâtiyye, ikincisi mahabbet-i sıfatiyye, üçüncüsü de mahabbet-i ef’âliyyedir.

Mahabbet-i zâtiyye, Hakk Teâlâ’nın mukaddes cemâlinin nurundan tecelli eden, tabir ve tariften münezze bir ruhânî haldir. Muhasibî’nin “insanın bütün mevcudiyetiyle meyletmesi ve mahbûbunu kendi nefesine, ruhuna, malına tercih ve îsâr eylemesi, zâhiren ve bâtinen her bir arzusuna muvafakatla birlikte yine O’nun mahabbetinde kusurda bulunduğunu görmesi” şeklinde tarif ettiği ve Serî Sakatî’nin de “iki zâtın her biri diğerine ‘Ey ben!’ diyecek raddeye gelmedikçe mahabbet-i hakîkiyye hâsıl olmaz” dediği mahabbet işte budur.

Mahabbet-i sıfatiyye de, Allah Teâlâ’nın sıfatlarının müşahede edilmesi sonucunda ortaya çıkan manevî bir haldir. Bu mahabbet, havass-ı muhlisînin özelliklerindedir ve bunlar da Allah’ı zikir ve O’na taatten gafil olmazlar. Onlar, Allah’ı yüceltme ve tazim niyetiyle ibadetlerini yerine getirirler.

Mahabbet-i ef’âliyye ise nefsin ilahî lütuflar müşahedesinde Hakk Teâlâ’ya meyletmesidir. Bu mahabbet erbabının ibadetleri nefsî hazlara bağlıdır. İlahî nimet ve ikramlardan mahrumiyet halinde ise “onlardan kimi de Allah’a bir kenardan, ibadet eder. Eğer kendisine bir hayır gelirse onunla huzura kavuşur (sevinir) ve eğer başına bir kötülük gelirse yüz üstü döner (dini kötületerek ondan vazgeçer).”²⁵⁸ ayet-i kerimesinde beyan buyurulduğu üzere Allah Teâlâ’ya mehabetleri azalır ve mahvolur. Bu kişiler Allah (c.c)’a mahabbet etmekte olduklarını zannederler ancak hakikatte onların mehabetleri kendi

254 Buhari, *es-Sahih*, Rikak 38.

255 el-Kasas, 28/56.

256 Şeyh Safvet, “Mahabbet-i İlâhiyye”, *Tasavvuf*, İstanbul 1329/1911, sayı: 15, s. 1.

257 el-Mâide, 5/54.

258 el-Hac, 22/11.

nefislerinedir. Yine de Ekramu'l-Ekramîn Hazretleri lütuf ve keremiyle bunların mehabetlerine de mükâfat verir. Hakikatte birinci derece olan mahabbet-i zâtiyye, ikinci derecede ise mahabbet-i sıfâtiyyedir.²⁵⁹

1.33. Edep

Edep (الادب), Arapça bir kelime olup sözlükte, iyi ahlak, güzel terbiye, nezâket, zarâfet gibi anlamlara gelmektedir.²⁶⁰ Tasavvufî ıstılahta ise dinin zâhirine, şeklî unsurlara tam anlamıyla riayet etmek (şeriat edebi), hizmette ileri gitmekle birlikte bunu kendine mal etmemek (hizmet edebi), ve Allah'a ve kendine ait olan bilmek (Hakk'ın edebi) manalarında kullanılır.²⁶¹

Mutasavvıflar genelde iki türlü edepten bahsederler. Birincisi zahirî edeptir. Yani riyadan, münafıklıktan ve yağcılıktan korunmaktır. İkincisi de batınî edeptir. Bu da kalpteki şehvet, itiraz, iradedeki zayıflıktan arınmaktır.²⁶²

Halk içindeki edep, mürüvveti korumaktır. Dindeki edep, Sünnet'i korumak, yani Sünnet'e devam etmektir. Mahabetteki edep de saygıyı korumaktır. Bunlar birbiriyle alakalıdır. Çünkü mürüvveti olmayan, Sünnet'i koruyamaz. Sünnet'i olmayan da saygıyı gözetmez.²⁶³

Safvet Efendi hüsn-i edebi, "tasavvufun aslı" şeklinde tarif eder. Safvet Efendinin belirttiğine göre sûfiler, tarikatta yüksek derece, feyz ve fütühâta nâil olmanın hüsn-i âdab ile mümkün olduğunda fikir birliği etmişlerdir. Büyük küçük, âlim cahil herkese karşı edep ile muamele etmek tarikattaki salik için en önemli şarttır. Bekir b. Abdullah el-Müzenî bunun hakkında, "senden büyük olanların, senden evvel İslamiyet'e girmiş ve salih amellerde ilerlemiş olduklarını, küçük olanların da kusur ve hatada senden geride bulduklarını düşünerek büyük küçük herkese hürmet et! Eğer halk sana ikram ederse, bunun hak etmediğin halde Cenâb-ı Hakk'ın bir lütuf ve inayeti olduğunu düşün." demiştir.

259 Şeyh Safvet "Mehabbet-i İlâhiyye", ss. 1-2.

260 Asım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, c. I, s. 134.

261 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, ss. 180-181; Komisyon, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 195; Muhyiddîn b. Arabî, *el-Fütühât*, c. II, s. 130; Muhyiddîn b. Arabî, *Kitâbu ıstılâhi's-sûfiyye*, s. 530.

262 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 180

263 Hücûrî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 479.

Hüsn-i âdâbın gereği ise kendi nefsinde daima kusur ve noksanı, diğerlerinde kemal ve irfanı müşahade etmektir. Âdâba riayet etmeyenler ise bu görüşten mahrumdurlar. Bir insanın kendi eksikliğini ve kusurunu bildiği gibi kimsenin kusur ve noksanlığını bilmesi mümkün değildir. Bu yüzden yukarıdaki müşahadeyi düstur edinmek şarttır.²⁶⁴

1.34. Adl

Adl (العدل), adalet, denge anlamında Arapça bir sözcüktür. Istilâhta ise Allah'ın vacibi ihlalden ve çirkinî işlemekten münezze olma²⁶⁵ anlamında kullanıldığı gibi kullar için, yasaklardan şiddetle kaçınmak manasında da kullanılır.²⁶⁶

Hücvîrî'ye göre adâlet, her şeyi yerli yerine koymaktır.²⁶⁷ Adâletin alâmeti bir işte kendin için bir hüküm, başkası için ayrı hüküm olmak üzere iki türlü hüküm vermemektir. İnsan kendisi için de başkası için de tek bir hüküm vermeli, hatta başkalarına kendinden daha insafli olmalıdır.²⁶⁸

Safvet Efendi'ye göre adl, ifrat ve tefrit arasında itidal ve orta yolu bulmaktır. Her şeyde ve özel olarak da, itikat ve ameller konusunda daima itidal sınırlarına uymak gerekir. Mesela tevekkül konusunda zahirî sebeplerle vasıtları terk ve ihmal etmek ifrat, bu zahiri vasıtlara tevessül ederek, Hakk Teâlâ'yı unutmak ise tefrittir. Bu ikisinin arasındaki orta yol ise zahiri sebeplere tevessül ettikten sonra kalben Cenâb-ı Allah'ın ilahî kuvvet ve kudretine dayanmaktır.

Müfessirlerin söyledikleri, “yeryüzü ve gökyüzü adaletle kaim olmuştur” ibaresi de Safvet Efendiye göre Hakk Teâlâ'nın yerdeki ve gökteki her şeyi hikmet ve kudretiyle yerli yerince, fazlalık ve eksiklik olmadan yarattığı ifade edilmektedir.²⁶⁹

Adalet tanımlarında genel olarak bir kişinin kendisi için ayrı, başkaları için ayrı hüküm vermemesi, hak ve hukuka riayet etmesi gibi ifadeler yer almıştır. Safvet Efendi ise adaletin bu yönünden hiç bahsetmeyerek kendine göre yeni bir tanım yapmış ve adalet, ifrat ve tefrit arasında orta yolu bulmaktır şeklinde bir ifade kullanmıştır. O burada sosyal

264 Şeyh Safvet, “Hüsn-i Edeb”, *Tasavvuf*, İstanbul 1329/1911, sayı: 15, ss. 2-3.

265 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 33.

266 Cebecioğlu, *age*, s. 31.

267 Hücvîrî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 537.

268 Komisyon, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 59; Ebû Abdullah el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî, *Âdâbü'n-nüfûs, Bed'ü men enâbe ilallah*, nşr. Mecdî Fethî es-Seyyid, Kahire 1991, s. 146.

269 Şeyh Safvet, “Ahlâk-ı İslâmiyye”, *Tasavvuf*, İstanbul 1329/1911, sayı: 16, ss. 2-3.

olarak, kişiler arasındaki adaleti değil, kulun kendi amellerindeki gözeticeği adaleti kastetmiştir.

1.35. İhsân

İhsan (الاحسان), sözlükte iyilik, bir şeyi iyi ve güzel yapma, güzel bilme anlamında Arapça bir kelimedir. Tasavvufta ise her ne kadar görmese de sanki Allah'ı görüyormuşçasına ibadet etmek anlamındadır.²⁷⁰ İhsân bir makamdır. Bu makamda kul ibadet ederken Allah'ı hemen önündeymiş gibi düşünür ve sürekli O'na nazar halindedir. Bunun en düşük derecesi, Allah'ın kendisini gördüğünü düşünmektir. Burada sâlik Hakk'ın isim ve sıfatlarını düşünme durumundadır. Bu murakabenin ilk şartıdır.²⁷¹

İhsan bütün hakikatlerin birleştiği bir isimdir. Çünkü o rubûbiyet ve ubûdiyetin bilgisine kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ulaşmaktır. Buradaki Allah'ı görüyormuşçasına ifadesi, Allah'a bakıyor olmak değil, sanki bakmakta olmaktır. Çünkü Zât-ı Mukaddes, zatından başkasına görülmekten münezzeh ve yücedir.²⁷²

Sûfilere göre ihsân makamına dâhil olmanın yedi şartı vardır. Bunlar: Tevbe, inâbe (Allah'a yönelme), zühd, tevekkül, tefvîz (işleri Allah'a havale etme), rıza ve ihlâstır.²⁷³

İhsân sebebiyle şükretmek, sûfiyenin adabındandır. Bu da sâlikin Allah'a tam tevekkül etmesinden, tevhidindeki saflıktan, Allah'tan başkasına asla bakmamaktan ve nimet vereni görmekten kaynaklanan bir husustur. İhsandaki görme (ru'yet) hakîkaten olmayıp, yakînendir.²⁷⁴

Safvet Efendi ihsân kavramını, Hakk Teâlâ Hazretleri'nin emrine tazim ve hürmet, yarattığı mahlukâta da merhamet ve şefkat göstermektir şeklinde açıklamıştır. Ayrıca Cibril Hadîsi diye bilinen rivayeti vererek ihsân, hâss-ı ilâhîde ibadet ederken Cenâb-ı Allah'ı müşahede edercesine ibadet etmek ve kendi nefsin için her neyi seversen, insanlar için de onu sevmendir şeklinde tarif etmiştir. Safvet Efendi, bu iki tarifi birleştirerek, her halukârda

270 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 299; Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 42.

271 Cebecioğlu, *age*, s. 299.

272 Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 43.

273 Komisyon, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, ss. 462-465; Abdülkerîm b. İbrahim el-Cîlî, *el-İnsânü'l-kâmil fi ma'rifeti'l-evâhir ve'l-evâ'il*, I-II, Kahire 1368/1948, ss. 84,91; Yeşrutıyye, *Rihletün ile'l-Hakk*, s. 14.

274 Cebecioğlu, *age*, s. 299.

ihşân kelimesi mahlûkata merhamet ve şefkati içine alır, demiştir.²⁷⁵ İhsan makamı da iman ve islâmın bir kutlu neticesidir.²⁷⁶

Safvet Efendi, ihşânın farklı bir yönüne dikkat çekerek kulun sadece Allah'a saygı da bulunması değil, diğer varlıklara da merhamet göstermesi olduğunu ifade etmiştir.

1.36. Avâlim-i Külliye

Avâlim-i külliye (عوالم كلیة) külli âlemler demektir. Tasavvufta buna akl-ı evvel, akl-ı küll, nefis-i külliyye ve insan-ı kâmil de denir.²⁷⁷

Safvet Efendi'ye göre, tasavvuf dilinde “avâlim-i külliye” denilen seyr-i sülûkun daireleri beş kısma ayrılır:

1. Âlem-i zât: Tüm esmâ ve sıfatların yok olduğu ehadiyyet mertebesine denilir. Bu âleme, lâhût, aynu'l-cem', gâyetü'l-gâyât ve nihâyetü'n-nihâyât da denir.
2. Âlem-i sıfât: İlâhi esmâ ve sıfatların zuhur eylediği mertebedir. Bu âlem için, ceberût, mecmeu'l-bahreyn, kâbu'l-kavseyn, muhîtu'l-a'yân gibi isimler de kullanılır. Bu mertebede hakâik-i mevcûdâta “âyân-ı sâbite” adı verilir. Bunlar, istidat ve kabiliyetleri nisbetinde Rabbânî sıfatların tecellileriyle feyz alabilir ve nasiplenebilirler.
3. Âlem-i melekût: Bu âlem, maddeden mücerred bulunan (soyutlanan) ruhların mertebesidir. Ervâh, gayb, bâtın âlemleri de denilir. Rûh kelimesinin farklı anlamları vardır, buradaki kastedilen mana emr-i Rubûbiyettir.
4. Âlem-i berzah: Âlem-i misâl de denilir. Vücûb ve imkân arasında teşkil eden bir mertebedir. Sûfî ârifler nezdinde, “iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. Fakat aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmazlar”²⁷⁸ ayeti âlem-i berzaha işaretler. Bu âlem öldükten sonra ruhların karargâhıdır. Burada ruhlar dereceleri nisbetinde Rabbânî tecelliyâttan lezzet alırlar.

275 Şeyh Safvet, “Ahlâk-ı İslâmiyye”, *Tasavvuf*, İstanbul 1329/1911, sayı: 16, s. 3

276 Şeyh Safvet, “Murâkabe”, *Tasavvuf*, İstanbul 1329/1911, sayı: 35, s. 1.

277 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 68.

278 er-Rahman, 55/19-20.

5. Âlem-i nâsût: Bu âleme, âlem-i şehâdet, âlem-i zâhir, âlem-i halk ve âlem-i âsâr da denilmektedir. Nâsût, lâhûtun tecelligâhı olan yerdir. Lâhût da eşyada sârif olan sırr-ı hayata bağlıdır. Sırr-ı hayâtın kaim olduğu yer insan ise, nâsût-ı hakîkî, insandan başka bir yer ise nâsût-ı mecâzîdir. Nâsût-ı hakîkî denilen, avâlim-i külliyyenin mertebelerinin tümüdür. İşte bu tarikatın aslıdır ve mücahede meydanlarında seyr u sülûk ile tarif edilen avâlim-i külliyyeye doğru mesafe katederek vatan-ı aslîye dönmektir.²⁷⁹

Klasik tasavvuf eserlerinde avâlim-i külliye konusunda doğrudan bir bilgi bulunamayıp vücûd konusunun içerisinde ele alınmışken Safvet Efendi bu konuya ayrı bir yer ayırarak geniş açıklamalarda bulunmuştur. Safvet Efendiye göre bu konu sâlikin seyr u sülûkunda ayrı bir öneme haizdir.

279 Şeyh Safvet, “İstılâhât-ı Sûfiyyeden: Avâlim-i Külliye”, *Tasavvuf*, İstanbul 1329/1911, sayı: 35, ss. 2-3.

SONUÇ

Safvet Efendi, Osmanlı Devlet'nin siyasî, askerî ve sosyal alanda bozulduğu, birçok müesseselerin işlevini yitirdiği, insanların can ve mal derdine düştüğü bir dönemde, bu bozulmuşluktan en büyük nasibini alan tasavvufun inceliklerini yaşamaya ve yaşatmaya çalışmıştır. Bu uğurda en büyük çabayı Tasavvuf isimli mecmuayı çıkarmaya başlayarak göstermiştir.

İlim tahsiline Urfa'da başlayıp, Mısır'da el-Ezher (Üniversitesi)'de devam etmiştir. Hem Osmanlı Devleti zamanında hem de Cumhuriyet'in ilk yıllarında milletvekili olarak seçilmiş, önemli görevlerde ve başkanlıklarda bulunmuştur.

İmtiyaz sahibi ve başmuharriri (başyazarı) olduğu *Tasavvuf* dergisini çok zor şartlarda haftada bir kez çıkartmış, fakat dergi maddi yetersizlikler nedeniyle ancak otuz beş sayı kadar yayınlanabilmiştir.

Safvet Efendi bu dergide daha çok tasavvuf ıstılahları, tasavvuf edebiyatı, tasavvufi mektuplar, hikmetler, menkıbeler, sûfi hal tercümeleri gibi konulara ağırlık vermiştir.

Tasavvuf ıstılahları konusunda klasik kaynaklardan da yararlanarak kavramların tanımlarını yapmış, varsa kısımlarını açıklayarak sufilerin sözlerinden ve nazımlarından da örnekler vermiştir. Safvet Efendi, bazı kavramları uzun uzadıya açıklarken bazısında ise tek cümlelik açıklamalar yapmakla yetinmiştir. Yine bir takım kavramları müstakil başlıklar altında değerlendirirken birkaç kavramı da ıstılâhât-ı sûfiyye ve ahlak-ı sûfiyye gibi konu başlığı altında ele almıştır.

Safvet Efendi *Tasavvuf*'ta ilk olarak tasavvuf, sufi kelimelerinin kökü konusunda var olan tartışmaları ele alarak kavramları açıklamaya başlamıştır. Daha sonra "İstılâhât-ı Sufiyye" başlığı altındaki makalelerde sırasıyla ilm-i ledün, vakit, makâm, hâl, kabz ve bast, heybet ve üns, vecd, tevâcüd, vücüd, cem', fark, fenâ ve bekâ, gaybet ve huzur, sekr, sahv ve avâlim-i külliye gibi terimlerin tanımlarını yapmıştır. Diğer terimler ise farklı makalelerde ele alınmıştır.

Safvet Efendi kavramların tanımlarını verme hususunda genellikle klasik kaynaklara bağılı kalmış, fakat bu kaynakların neler olduğunu çoğu zaman belirtmemiştir. Ayrıca klasik tanımlardan farklı olarak kavramlara günün ihtiyacını karşılayacak farklı açılımlar yaptığı da olmuştur. Mesela “adl” kavramını açıklarken, çoğu kaynakta bu terim, denge, hak ve hukuku gözetmek, bir işte kişinin başkası için ayrı kendisi için ayrı hüküm vermemesi şeklinde tanımlanmıştır. Safvet Efendi ise farklı bir yönden bakarak adaletin, tüm amelî ve itikadî husualarda itidale uymak anlamına geldiğini ifade etmiştir.

Ayrıca Safvet Efendi, birçok sūfnin tasavvufta büyük bir önem arzettiği tekke hayatından (kendisi de tekke şeyhliği yapmış olmasına rağmen) hemen hemen hiç bahsetmemiş, daha çok bireysel olarak kulluğa ve manevî ilerlemeye işaret etmiştir. Bu görüşünde en büyük etkinin, yaşadığı zamanda tekke ve zaviyelerdeki yozlaşmaların olduğu neticesini çıkarabiliriz.

Sonuç olarak Safvet Efendi döneminin önemli mutasavvıflarından ve siyâsî kişiliklerinden birisidir. Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki tasavvufun durumunu ve yaşadığı değişimleri görmek için Şeyh Safvet Efendi'nin hayatının, yazılarının ele alınması ve incelenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Sadık, *Son Devir Osmanlı Uleması*, Millî Gazete Yayınları, c. IV, İstanbul 1981.
- Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, (Tıpkı Basım), I-V, İstanbul H. 1304.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhari*, Beyrut, 1992.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul 2009.
- Cîlî, Abdülkerîm b. İbrahim, *el-İnsânü'l-kâmil fî ma'rifeti'l-evâhir ve'l-evâ'il*, I-II, Kahire 1368/1948.
- , *Şerhu'l-esfâr 'an risâleti'l-envâr*, Dimaşk 1348/1929
- Dişli, Sabri, "Lakâp'dan Soyadına",
<http://www.sanliurfa.com/v1/modul/yazar/yazdir.php?id=3068>, (Erişim Tarihi: 10.11.2011).
- Duman, Hasan, *Başlangıcından Harf Devrimine Kadar Osmanlı-Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu*, 1828-1928, Ankara 2000.
- Ebû Hazzam, Enver Fuad, *Mu'cemu'l-Mustalahati's-Sûfiyye*, tahk.: Gerorge Mutri Abdulmesîh, Beyrut 1993.
- Firuzâbâdî, Ebu't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed, *el-Kâmusu'l-Muhit*, Beyrut 1993.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâ'u Ulûmi'd-dîn*, I-V, Dâru Sâdır, Beyrut 2000.
- , *Kimyâu's-Sa'âde*, Mısır ts.
- , *Minhâcü'l-'âbidîn*, Mısır 1355/1936.
- Geylânî, Abdülkadir, *el-Gunye li tâlibi tarîki'l-Hakki azze ve celle fî ma'rifeti'l-âdâbi's-şer'iyye ve ma'rifeti's-Sâni'*, I-II, Mısır H.1375.
- Gümüşhanevî, Ahmed Ziyâüddîn, *Kitâbu Câmi'i'l-Usûl fî'l-Evliyâ'i ve Envâ'ihim ve Kelimâti's-Sûfiyye*, Mısır H.1298.
- Haksever, Ahmet Cahit, *Modernleşme Sürecinde Mevlevîler ve Jön Türkler*, H Yayınları, İstanbul 2009.

- Hanbel, Ahmed b. Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani, *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, Beyrut ts.
- Hücvîrî, Ebu'l-Hasen Ali b. Osman b. Ebî Ali el-Cüllâbî el- Gaznevî, *Keşfü'l-mahcûb: Hakikat Bilgisi*, haz.: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1996,
- İbn Arâbî, Muhyiddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ali, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye fî ma'rifeti'l-esrâri'l-mâlikiyye ve'l-melekiyye*, nşr. Muhammed Abdu+rrahmân el-Mer'aşlî, I-IV, Dâru İhyâ'i't-Türâsi'l-Arabiyye, Beyrut 1997
- , *Kitâbu ıstılâhi's-sûfiyye*, nşr. Muhammed Şihâbeddîn el-Arabî, Dâru Sâdır, Beyrut 1997
- Kara, Mustafa, "Cumhuriyet Öncesi Tasavvufî Yayın Organları ve Cemiyetler", *Fikir ve Sanatta Hareket*, sayı: 8, Ekim 1979.
- , "İstılâhâtü's-sufiyye", *DİA*, c. XIX.
- , *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002.
- Kâşânî, Abdürrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü*, çev.: Ekrem Demirli, İstanbul 2004
- Kelâbâzî, Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim el-Buhârî, *et-Ta'arruf li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*, Dımaşk 1986.
- Komasyon, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Editör: Zafer Erginli, Kalem Yayınevi, İstanbul 2006
- Kunt, Hatice, *Tasavvuf Dergisi (Yazarları, Konuları ve Metin Tahlili)*, (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006.
- Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Abdulkerim b. Hevâzin, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye fî ilmi't-Tasavvuf*, Mısır H.1379
- Muhâsibî, Ebû Abdullah el-Hâris b. Esed, *Âdâbü'n-nüfûs, Bed'ü men enâbe ilallah*, nşr. Mecdî Fethî es-Seyyid, Kahire 1991.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyrî, *Sahihu Müslim*, Beyrut ts.
- Öztürk, Kasım, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM II. Dönem: 1923-1927, TBMM Vakfı Yayınları-1995.
- Sühreverdî, Şihâbüddîn Ebû Hafs Ömer b. Muhammed, *'Avârifü'l-ma'arîf*, nşr. Muhammed Ali Beyzavî, Beyrut H.1420.

- Sühreverdî Ebu'n-Necîb Abdülkahir, *Kitâbü âdâbi'l-mürîdîn*, thk. Menahem Milson, Jerusalem 1977
- Şimşek, Halil İbrahim, "Türk Modernleşmesi Sürecinde Tasavvuf Alanında Ortaya Çıkan Bazı Yöntem ve Tartışmaları", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 5, sayı: 9, 2006/1, ss. 34-35.
- Tasavvuf*, İstanbul 1329/1911, 1-35. sayılar
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 7, H.03.03.1340, s. 27-35.
- Tûsî, Ebû Nasr Serrâc, *Kitâbu'l-Luma'*, Bağdat 1960
- Ülker, Mustafa Birol; Ömer Faruk Bahadır, "Şeyh Mustafa Safvet (Yetkin) ve Tasavvuf Dergisi", *Müteferrika Kitabiyat Dergisi*, sayı: 24 (Kış 2003).
- Vassaf, Hüseyin, *Sefîne-i Evliya*, haz.: Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, İstanbul, 1990.
- Yeşrutiyiye, Fâtımatü's-Şâzeliyye el-Haseniyye, *Rihletün ile'l-Hakk*, ys. 1373/1953.
- Yetkin, Saffet Kemalüddin, "Tasavvuf ve İstılahları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1952, cilt:1, sayı: 4
- Yılmaz, H. Kamil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2002.
- Yüksel, Müfid, "Urfalı Şeyh Safvet Efendi – 1", *Özgün Duruş Gazetesi*, 08.05.2010, Kaynak: <http://www.ozgundurus.com/Yazar/Mufid-Yuksel/Urfali-Seyh-Safvet-Efendi---1.php>, (Erişim Tarihi: 10.04.2011)
- , "Urfalı Şeyh Safvet Efendi – 2", *Özgün Duruş Gazetesi*, 17.05.2010, Kaynak: <http://www.ozgundurus.com/Yazar/Mufid-Yuksel/Urfali-Seyh-Safvet-Efendi---2.php>, (Erişim Tarihi: 10.04.2011)

EKLER

EK-1

Fethi (Okyar) Bey'in reisliğindeki meclis genel kurulundaki görüşmelerin tam metni:

Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi ile elli üç refikinin Hilâfetin ilgâsına ve Hanedân-ı Osmanî'nin Türkiye haricine çıkarılmasına dair teklif-i kanunîsi (2/307).

Riyaset-i Celileye

Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde makâm-ı hilâfetin vücûdu Türkiye'yi dâhilî, haricî siyasetinde iki başlı olmaktan kurtaramadı. İstiklâlinde ve hayat-ı milliyesinde müşareket kabul etmeyen Türkiye'nin zâhiren ve zimmen bile olsa ikiliğe tahammülü yoktur. Asırlardan beri Türk Milletinin sebab-i felâketi ve ilâ nihâye fiilen ve ahden bir Türk İmparatorluğu'nun vasıta-i inkırâzı olan Hânedanın hilâfet kisvesi altında Türkiye'nin mevcudiyetine daha müessir bir tehlike olacağı tecârüb-i nâmütehammilâne ile katiyen sabit olmuştur. Bu hanedanın Türk Milletiyle münasebattâr olan her vaziyet ve kuvveti mevcudiyet-i milliyemiz için mahz-ı tehlikedir. Esasen hilâfet, imamet evail-i İslâm'da Hükümet mana ve vazifesinde ihdas edilmiş olduğundan dünyevî ve uhrevî bilcümle vazâif-i müteveccihîyi ifa ile mükellef olan zaman-ı hazır Hükümât-ı İslâmiyesinin yanında ayrıca bir hilâfetin sebab-i mevcudiyeti yoktur. Hakikat bundan ibarettir. Türk milleti selameti muhafaza etmek için hakikate ittibâdan başka bir hatt-ı hareket ihtiyar edemez. Terâküm edegelen teşevvüşâtın vazih ve katî bir surette halli için mevadd-ı âtiyenin bugün derakâp ve müstacelen müzakeresi ile kanuniyet kesbetmesini teklif ederiz. 2 Mart 1340.

Hilâfetin ilgâsına ve Hanedân-ı Osmanî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki haricine çıkarılmasına dair teklif-i kanunî

Madde 1. Halife hal' edilmiştir. Hilâfet, Hükümet ve Cumhuriyet mana ve mefhumunda esasen mündemic olduğundan hilâfet makamı mülgadır

Madde 2. Mahlu' Halife ve Osmanlı saltanat-ı münderisesi hanedanın erkek ve kadın bilcümle âzası ve damatlar Türkiye Cumhuriyeti memaliki dâhilinde ikamet etmek hakkından ebediyen memnurdurlar. Bu hanedâna mensup kadınlardan mütevellit kimseler de Âl-i Osmânî'den addedilirler.

Madde 3. İkinci maddede mezkûr kimseler işbu kanunun ilânı tarihinden itibaren âzamî on gün zarfında Türkiye Cumhuriyeti arazisini terke mecburdurlar.

Madde 4. İkinci maddede mezkûr kimselerin Türk vatandaşlık sıfatı ve hukuku merfudur.

Madde 5. Bundan böyle ikinci maddede mezkûr kimseler Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde emvâl-i gayrimenkuleye tasarruf edemezler. İlişkilerinin kat'ı için bir sene müddetle bilvekalê mahakim-i devlete müracaat edebilirler. Bu müddetin mürûrundan sonra hiçbir mahkemeye hakk-ı müracaatları yoktur.

Madde 6. İkinci maddede mezkûr kimselere masarif-i seferiyelerine mukabil bir defaya mahsus ve derece-i servetlerine göre mütefavit olmak üzere Hükümetçe tespit edilecek mebalîğ ita olunacaktır.

Madde 7. İkinci maddede mezkûr kimseler Türkiye Cumhuriyeti arazisi dâhilindeki bilcümle emvâl-i gayr-i menkulelerini bir sene zarfında Hükümetin malumat ve muvafakatiyle tasfiyeye mecburdurlar. Mezkûr emval-i gayr-i menkuleyi tasfiye etmedikleri halde bunlar Hükümet marifetiyel tasfiye olunarak bedelleri kendilerine verilecektir.

Madde 8. Osmanlı İmparatorluğunda Padişahlık etmiş kimselerin Türkiye Cumhuriyeti arazisi dâhilindeki tapuya merbut emval-i gayrimenkûleleri millete intikal etmiştir.

Madde 9. Mülga Padişahlık sarayları ve kasırları ve emâkin ve sairesi dâhilindeki mefruşat, takımlar, tablolar, âsar-ı nefîse ve sair bilûmum emvâl-i menkule millete intikal etmiştir.

Madde 10. Emlâk-i Hakaniye nâmı altında olup evvelce millete devredilen emlâk ile beraber mülga Padişahlığa ait bilcümle emlâk ve sabık Hazine-i Hümayun muhteviyatlarıyla birlikte saray ve kasırlar ve mebani ve arazi millete intikal etmiştir.

Madde 11. Millete intikal eden emvâli menkule ve gayrimenkulenin tespit ve muhafazası için bir nizamnâme tanzim edilecektir.

Madde 12. İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriülicradır.

Madde 13. İşbu kanunun icrâ-yı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

REİS: Efendim kanunun heyeti umumiyesi hakkındaki müzakerenin kifayetini kabul edenler lütfen el kaldırsın. Aksini reye vaz' ediyorum. Kabul etmeyenler lütfen ellerini kaldırsın. Maddelere geçilmesi kabul edilmiştir.

Hilâfetin ilgasına ve Hanedan-ı Osmanî'nin Türkiye Cumhuriyeti memaliki haricine çıkarılmasına dair Kanun

Madde 1. Halife halledilmiştir. Hilâfet, Hükümet ve Cumhuriyet mana ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan hilafet makamı mülğadır.

ŞEYH SAFVET Ef. (Urfa) İdare-i Cumhuriyet vazife-i asliyesinden biri ve en birincisi ahkâm-ı celile-i İslâmiyenin muhafazasıdır. Hulefa-i Raşidin Efendilerimizden sonra bu devr-i Cumhuriyete kadar İslâmiyetin nâmına deveran eden hilâfet meselesi hiçbir zaman ne tetkik edilmiş, ne de mâkul ve mantıkî bir hüküm-i sahiha iktiran etmiştir. Cumhuriyetin Türkiye halkında ispat eylediği rüşd ve kıyaset ve bize temin eylediği hürriyet ve adalet sayesinde hilâfet meselesinin mahiyetini artık bütün âlem-i İslâmiyenin her veçhile ulviyet ve nezahetini muhafaza etmek için hilâfetin mahiyetini tahlil ve ilan etmekte bir gün bile teahhur etmek caiz değildir. Öteden beri herhangi bir sülalenin, bir şahsın makam-ı hükümdariye irsen musallat olabilmesiyle halife unvanını ihraz etmesi Din-i İslâmın muktaziyatından imiş gibi bundan evvel efkâr-ı âmmede bir telakki vardı. Fakat hilâfetin ne demek olduğunu hakkiyle bilen Hurafa-yı ümmet Dîn-i İslâmın hakayık-ı âliyesiyle halkın seviyesini mütâakıp bulamadıklarından zevahirin muhafazasıyla idare-i maslahat siyasetini takip etmişlerdi. Bugün mülkün her tarafından can u gönülden hüsnü telâkkiye iktiran eden Cumhuriyet, halk seviyesinin en ali derecelerde olduğunu ispat eylemiştir. İşte bu sayededir ki bugün bu meselenin halli ile iştilal ediyoruz.

Efendiler! Hazreti Davut aleyhisselâm gibi Mürselin-i kiram hazeratından idare-i umur-u âmmeye memur olanlar Hak Taalâ Hazretlerinin emreylediği adli ve ihsan ile her veçhile âmil olduklarından, Kur'an-ı Kerim bu zevat-ı kirama halife unvan-ı mübeccilini ıtlak buyurmuştur. Adalet sıfat-ı ilâhiyedir. Bu sıfat-ı celileye mazhariyet yeryüzünde Cenabı Hakk'a hilâfet manasınadır. Hak Taala Hazretleri Davut aleyhisselâma hitaben "İnnâ cealnake filardı halifeten" buyuruyor. Bunu müteakip "Fahkum beynannasi bilhakki" diyor. Şu halde hilâfetin manayı hakikisi yeryüzünde hak ve adil üzere beyne'n-nas icra-yı Hükümet olduğu anlaşılıyor. Rusul-i kiram hazeratı her türlü sagayir ve kebayirden masûn

ve her bir hareketlerinde âdil olduklarından yeryüzünde Allah'ın birer halifeleri idiler. Hâtemü'n-nebiyyin Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri dahi Cenabı Hakk'ın en muazzam bir halifesidir. Peygamberimiz Efendimiz Hazretlerinden sonra cihar-ı yar-ı Güzin hazeratına da bu unvan-ı celil verilmişti. Çünkü birer birer efdali'n-nas bu dört zat-ı Mübeccel, eser-i celil-i nebeviye tamamiyle iktifa ve idare-yi âmmede asr-ı saadette olduğu gibi âdil ve ihsanı bihakkin muhafaza buyurmuşlardı. Bir mucize-i nebeviye olarak "hilâfet yani adil hak ile kaim bir Hükümet benden otuz seneye kadardır" buyrulmuştu. İmam Ali Efendimizin müddet-i hilâfetleriyle otuz sene tamam olunca zulüm ve adaveti ile Emeviye Hükümeti zuhur etmiş ve hak ve adlin esasatı sarsılmaya başlamıştır. Bu hadis-i şerif ile sabit oluyor ki din-i İslâm nazarından hilâfet hak ve adil üzere icray-ı Hükümettir. Böyle bir Hükümet Peygamberimiz Efendimizden sonra ancak "30" sene devam edebilmiştir. Halbuki hanedanı risaleti Kerbelâ çöllerinde hâk-i helâke seren Yezid ve Kur'an-ı Kerim'i maazallah yerlere çarpan İkinci Velid gibi hazeleye halife deniliyordu. O zamanlar halkın seviyesi bu fecaatlere tahammül edebilirdi. Böyle bir lafz-ı bimânanın Din-i İslâma büyük iftira olduğu düşünüleliyordu. Bunlar sarahaten gösteriyor ki herhangi bir Hükümet-i İslâmiye adil ve hak üzere umur-ı âmmeyi idare ederse o Hükümet yer yüzünde Allah'ın halifesidir. Adil ve haktan inhiraf eden hükümetler o Mübeccel sıfattan pek uzaktır. Mürûr-ı âsar ile hadisat-ı kevnîyyede beşeriyetin bittecrûbe bulduğu bir hakikat vardır ki Rusûl-i Kiram hazeratından sonra adil ve hak üzere kaim bir Hükümetin ancak idare-i cumhuriyede bulunabilmesidir. Zaten hulefa-yı Raşidin devirlerinde cumhur-ı ashabın efkâr-ı umumiyesi hâkim idi. Binaenaleyh mademki bugün hak ve adil üzere icra-yı Hükümet ancak cumhuriyetle kaimdir ve idare-i hazıramız da hamdolsun bir idare-i cumhuriyedir, hilâfetin mahiyeti aklen ve mantıken Büyük Millet Meclisinin şahs-ı manevîyesinde tamamiyle tecelli etmiş oluyor. Şu halde Din-i İslâmın kasdeylemiş olduğu hilâfetin hakikati bu Meclis-i muazzamın şahsı manevîyesinde tecelli etmekte iken hilâfet sıfat-ı mübeccelesini Büyük Millet Meclisi haricinde hakaik-i İslâmiye hilâfına bir lafz-ı bimânadır ki sine düşürmek Cumhuriyetle asla tevafuk etmeyecek bir hâlet-i garibedir. Artık böyle bir garabete karşı her ne yapılmak lazımsa hilâfetin manayı asliyesini haiz bulunan Heyet-i Celîlenize aittir. Lâyiha-i kanuniyedeki birinci madde tamamiyle maruzatı âcizanemin bir neticesidir. Binaenaleyh kabulünü istirham ederim.¹

1 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 7, 03.03.1340, s. 27-35. Ayrıca bk. Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, s. 108-110.

EK-2

Safvet Efendinin Tasavvuf'taki Makalelerinin Listesi²:

1. Sayı (22 Rebûlevvel 1329 / 10 Mart 1327 / 23 Mart 1911)³

Vazife, s.1

Mukaddime, s. 1-2

Sûfiyye ve Tasavvuf, s.2-5

Tasavvuf ve Meşrutiyet, s.5-7⁴

Edebiyât-ı Sûfiyye, s.7-8

Hikem-i Sûfiyye, s.8

2. Sayı (29 Rebûlevvel 1329 / 17 Mart 1327 / 30 Mart 1911)

İttihâd ve Uhuvvet, s.1-3

Hilfu'l-Fudûl, s. 3-5

Tasavvuf'tan Haydarizâde İbrahim Efendi'ye yazı için teşekkür, s. 6-7

Edebiyât-ı Sûfiyye, s. 7

Letâif-i Sûfiyye, s. 7-8

Hikem-i Sûfiyye, s. 8

Zâyiât-ı Azîme-i Dîniyyeden, s. 8

Arz-ı Şükran, s. 8

3. Sayı (8 Rebûlahir 1329 / 25 Mart 1327 / 7 Nisan 1911)

2 Tüm sayılardaki makalelerin listesi verilirken, Hatice Kunt, *Tasavvuf Dergisi (Yazarları, Konuları ve Metin Tahlili)*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006, ss. 37-71 ve lker, "eyh Mustafa Safvet (Yetkin) ve Tasavvuf Dergisi", ss. 150-157 kaynaklarından istifade edilmiŖtir.

3 *Tasavvuf*'un 1-5 sayılarının günümüz alfabesine aktarılmıŖ hali için bk. Kunt, *Tasavvuf Dergisi*, ss. 72-142.

4 Bu yazının günümüz alfabesine aktarılmıŖ Ŗekli için bk. "Tasavvuf ve MeŖrutiyet", haz.: H. İbrahim ŖimŖek, *Tasavvuf*, Ankara 2005, yıl:6, sayı: 15, ss. 453-456.

Arz-ı Teşekkür, s.1

Hakikat-i İnsaniyye, s. 1-3

Mi'râc-ı Ârifin, s. 3-6

4. Sayı (13 Rebûlahir 1329 / 31 Mart 1327 / 13 Nisan 1911)

Cihâd-ı Ekber, s. 1-3

Tasavvuf'tan Haydarizâde İbrahim Efendi'ye teşekkür, s. 5

Tasavvuf'tan bir değerlendirme, s. 6-7

Edebiyât-ı Sûfiyye, s. 7

Hikem-i Sûfiyye, s. 7

Urfa'da Terakkîyât-ı Maneviyye, s. 7-8

5. Sayı (20 Rebûlahir 1329 / 7 Nisan 1327 / 20 Nisan 1911)

Teârûf-i Rûhânî ve İttihâd ve Terakkî Fırkasının Esrârı, s.1-2

İzâh ve Tafsîl (4. Sayıdaki "Cihâd-ı Ekber makalesi hakkında), s. 2-4

İstılâhât-ı Sûfiyye, s. 7-8

Hikem-i Sûfiyye, s. 8

Muhâbere (Mehmed Arif Efendi Hazretleri'ne), s. 8

6. Sayı (27 Rebûlahir 1329 / 14 Nisan 1327 / 27 Nisan 1911)

Arz-ı Tehniyyet, s. 1

Beşâyir-i Ma'neviyye, s. 1-2

İstılâhât-ı Sûfiyye (Vakt, Makam), s. 4-5

Edebiyât-ı Sûfiyye (Mevlânâ Abdurrahman Câmî ve Muhammed el-Bekrî es-Sıddıkî Hazretleri'ne ait), s. 5-7

Cemiyet-i Sûfiyye (23 Mart 1327 tarihli nizamnâmesi), s. 7-8

7. Sayı (4 Cemâziyelevvel 1329 / 21 Nisan 1327 / 4 Mayıs 1911)

Fâl-i Hayr (İttihâd ve Terakkî Cemiyeti hakkında), s. 1-2

Terâcim-i Ahvâl-i Sûfiyye (İmam Ebû Hâmid Muhammed bin Muhammed bin Muhammed Gazâlî), s. 2-3

Edebiyât-ı Sûfiyye (Mevlâna Hâlid Şehrezûrî Hazretleri'nin tahmîsi), s. 7-8

Hikem-i Sûfiyye, s. 8

8. Sayı (12 Cemâziyelevvel 1329 / 28 Nisan 1327 / 11 Mayıs 1911)

Esrâr-ı İbtîlâ, s. 1-3.

Cemiyet-i Sûfiyye, s. 3-4.

Edebiyât-ı Sûfiyye (İmam Şâfiî Hazretleri'ne ait şiir ve tercümesi), s. 6-8.

Terâcim-i Ahvâl-i Sûfiyye (7. Sayıdaki Terceme-i Gazâliye'nin devamı), s. 8.

9. Sayı (19 Cemâziyelevvel 1329 / 5 Mayıs 1327 / 18 Mayıs 1911)

Âfât-ı İttihâd, s. 1-2.

Terâcim-i Ahvâl-i Sûfiyye (Terceme-i Gazâliye'nin devamı), s. 2-4.

Tasavvuf (Yorum), s. 5.

Hikem-i Sûfiyye, s. 8.

10. Sayı (26 Cemâziyelevvel 1329 / 12 Mayıs 1327 / 25 Mayıs 1911)

Câmia-i İslâmiyye, s. 1-4.

Terâcim-i Ahvâl-i Sûfiyye, (Terceme-i Gazâliye'nin devamı), s. 4-6.

Edebiyât-ı Sûfiyye (Şeyh Mustafa el-Bekrî es-Sıddıkî Hazretleri'ne ait şiir ve tercümesi), s. 8.

11. Sayı (3 Cemâziyelâhir 1329 / 19 Mayıs 1327 / 1 Haziran 1911)

İhtârât-ı Şer'iyye, s. 1-3.

Mukâtebât-ı Sûfiyye (Huccetü'l-İslâm Gazâlî'nin Vezir-i A'zâm Nizâmul-Mülk'e yazmış olduğu mektubun tercümesi), s. 3-4.

Ta'lîm ve Taallüm (Terceme-i Gazâliye'nin devamı), s. 4.

Edebiyât-ı Sûfiyye (Şeyh Mahmûd Şebüsterî Hazretleri'nin "Gülşen-i Râz" isimli eserinden alıntı), s. 5-8.

Cem'iyet-i Sûfiyye ve Tasavvuf Dersleri (duyuru), s. 8.

Hikem-i Sûfiyye, s. 8.

12. Sayı (10 Cemâziyelâhir 1329 / 26 Mayıs 1327 / 8 Haziran 1911)

Şeyh ve Dervîş, s. 1-3.

İstılâhât-ı Sûfiyye "Hâl, Kabz ve Bast", s. 3.

Mukâtebât-ı Sûfiyye (Ahmed Gazâlî Hazretleri tarafından Aynu'l-Kudât Hemedânî Hazretleri'ne yazılan "Risâle-i Ayniyye" başlıklı mektubun tercümesi), s. 4-7.

Edebiyât-ı Sûfiyye (Nûr-ı Alî Hazretleri'nin gazelleri üzerine Abdurrahman Tâlibânî Hazretleri'nin tahmîsi), s. 7.

Hikem-i Sûfiyye, s. 7-8.

Kütübhâne-i Sûfiyye, s. 8.

13. Sayı (17 Cemâziyelâhir 1329 / 2 Haziran 1327 / 15 Haziran 1911)

Turuk-ı İlâhiyye, s. 1-2.

Cem'iyet-i Sûfiyye'nin Muvaffakiyetleri, s. 2-4.

Mukâtebât-ı Sûfiyye (Ahmed Gazâlî'nin mektuplarının devamı), s. 4-7.

Edebiyât-ı Sûfiyye (Şeyh Abdullah Ensârî Hazretleri'nden), s. 7.

Tasavvuf (Mehmed Şâkir'e teşekkür), s. 8.

Davet (Cemiyet-i Sûfiyye'nin umumî toplantısına davet), s. 8.

14. Sayı (24 Cemâziyelâhir 1329 / 9 Haziran 1327 / 22 Haziran 1911)

Maârif-i Ledünniye, s. 1-2.

Mukâtebât-ı Sûfiyye (Ahmed Gazâlî'nin mektuplarının devamı), s. 4-7.

Edebiyât-ı Sûfiyye – Dâvud Paşa İdâdîsi Müdürü A. R. s. 7-8.

Muhâbere-i Aleniyye (Bir okuyucuya teşekkür), s. 8.

15. Sayı(2 Recep 1329 / 16 Haziran 1327 / 29 Haziran 1911)

Muhabbet-i İlâhiyye, s. 1-2.

Ahlâk-ı Sûfiyye “Hüsn-i Edeb”, s. 2-3.

Tasavvuf Dersleri 2, s. 3-4.

Edebiyât-ı Sûfiyye (Şeyh Mahmûd Şebüsterî'nin “Gülşen-i Râz”ından), s. 6-8.

16. Sayı (9 Recep 1329 / 23 Haziran 1327 / 6 Temmuz 1911)

Ahlâk-ı İslâmiyye, s. 1-4.

Edebiyât-ı Sûfiyye (Şeyh Ahmed Remzi Efendi'nin gazeli), s. 8.

Hikem-i Sûfiyye, s. 8.

17. Sayı (16 Recep 1329 / 30 Haziran 1327 / 13 Temmuz 1911)

Şerh-i Rumûzât, s. 3-5.

Kasîde-i Ferîde (devam), s. 5-6.

18. Sayı (23 Recep 1329 / 7 Temmuz 1327 / 20 Temmuz 1911)

Tasavvuf Dersleri 3, s. 3-5.

Şerh-i Rumûzât (devam), s. 5-8.

19. Sayı (30 Recep 1329 / 14 Temmuz 1327 / 27 Temmuz 1911)

Nât-ı Şerîf, Nâzım Paşa Hazretleri, s. 7-8.

20. Sayı (7 Şaban 1329 / 21 Temmuz 1327 / 3 Ağustos 1911)

Şerh-i Rumûzât (devam), s. 6-7.

21. Sayı (14 Şaban 1329 / 28 Temmuz 1327 / 10 Ağustos 1911)

Başlıksız (*Tasavvuf* tan), s. 1-2.

Nâzım Paşa'ya ait şiir, s. 7-8.

24.Sayı (7 Ramazan 1329 / 18 Ağustos 1327 / 31 Ağustos 1911)

Tasavvuf (Şeyh Safvet Efendi'nin Süleyman Sâmi'nin mektubuna cevâbı), s. 6.

Seyyid Nur Muhammed Efendi'nin İstanbul'da ameliyat olduğu hakkında haber, s. 8.

26. Sayı (21 Ramazan 1329 / 1 Eylül 1327 / 14 Eylül 1911)

Esrâr-ı Sıyâm, s. 1-3.

Edebiyât-ı Sûfiyye (Şeyh Ebu Medyen Mağribî'nin kasîdesi ve Halvetiyye'den Şânî'nin Rûşenî Hazretleri'ne tahmisi), s. 6-8.

27. Sayı (28 Ramazan 1329 / 8 Eylül 1327 / 21 Eylül 1911)

Leyletü'l-Kadr, s. 1-4.

Edebiyât-ı Sûfiyye (Şeyh Ebû Medyen Mağribî'nin kasîdesi üzerine Şeyh Muhyiddin İbnü'l-Arabî Hazretleri'nin tahmîsi), s. 6-8.

Hikem-i Sûfiyye, s. 8.

30. Sayı (4 Zilkade 1329 / 13 Teşrînievvel 1327 / 26 Ekim 1911)

Tebşîrât-ı İlâhiyye, s. 1-3.

Edebiyât-ı Sûfiyye (Cüneyd-i Bağdâdî'nin kasîdesi), s. 6-8.

Geçen haftadaki nüshâda neşrolunan Lamartin tercümesindeki eksik beyitlerin düzeltilmesi, s. 8.

31. Sayı (10 Zilkade 1329 / 20 Teşrînievvel 1327 / 2 Kasım 1911)

Gençlerimize Bir Nasihat, s. 1-3.

Ahlâk-ı Sûfiyye (Re'fet ve Şefkat), s. 4.

İşârât-ı Sûfiyye, s. 4-6.

Edebiyât-ı Sûfiyye (Nâzım Paşa Hazretleri'nin Kastamonu Mevlevîhânesi seccâde-nişîni Ahmed Remzi Efendi tarafından tazmîn edilen eseri), s. 7-8.

İ'tizâr, s.8.

Niyâz-ı Mahsûs, s. 8.

32. Sayı (10 Zilkade 1329 / 27 Teşrînievvel 1327 / 9 Kasım 1911)

Evliyâullâh, s. 1-3.

Istılâhât-ı Sûfiyye “Heybet ve Üns, Vecd, Tevâcüd, Vücüd, Cem’ ve Fark, Cem’u’l-Cem, Fark-ı Sâni, Fena ve Beka, Gaybet ve Huzûr, Sekr ve Sahv”, s. 3-5.

Edebiyât-ı Sûfiyye (Abdulgânî-i Nablusî Hazretleri’nin, Şeyh Bahâeddîn Âmilî Hazretleri’nin ve Nâzım Paşa Hazretleri’nin eserleri), s. 7-8.

33. Sayı (9 Zilkade 1329 / 27 Teşrînievvel 1327 / 9 Kasım 1911*)

Arafât, s. 1-2.

Ahlâk-ı Sûfiyye “San’at ve Hırfet”, s. 2-3.

Terâcim-i Ahvâl-i Sûfiyye (Selmân-ı Fârisî), s. 3-5.

Edebiyât-ı Sûfiyye (Ömer Rûşenî’nin nazmı), 5-8.

İ’tizâr, s. 8.

34. Sayı (15 Zilhicce 1329 / 24 Teşrînisânî 1327 / 7 Aralık 1911)

Ahlâk-ı Sûfiyye “Hubb-ı Mesâkîn”, s. 4-5.

Terâcim-i Ahvâl-i Sûfiyye (Selmân-ı Fârisî), s. 5-6.

Edebiyât-ı Sûfiyye (Seyyid Ahmed er-Rıfâî’nin eseri), s. 7.

Mersiye ve Târîh, s. 8.

35. Sayı (22 Zilhicce 1329 / 1 Kanûnievvel 1327 / 14 Aralık 1911)

Murâkabe, s. 1-2.

Istılâhât-ı Sûfiyyeden: “Avâlim-i Külliye”, s. 2-3.

Edebiyât-ı Sûfiyye (İbrâhim Gülşenî’nin *Rubâiyat*’ından Seçmeler), s. 5-8.

Hikem-i Sûfiyye, s. 8.

* 33. Sayının tarihi konusunda bir baskı hatası olduğu tahmin edilmektedir.

